

Egyesült Nemzetek
Nevelésügyi, Tudományos és
Kulturális Szervezete

Fenntartható
Fejlesztési
Célok

OSCE
ODIHR

Oktatással az antiszemitizmus ellen

Útmutató szakpolitikai döntéshozóknak

Kiadta 2019-ban az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO), 7, place de Fontenoy, 75352 Paris/Párizs 07 SP, Franciaország és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet („EBESZ”) Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala („DIEJH”), Ul. Miodowa 10, 00-251 Warszawa/Varsó, Lengyelország

© UNESCO-EBESZ, 2019
UNESCO ISBN: 978-92-3-000078-3

A kiadvány ingyenesen hozzáférhető (Open Access), az Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) licenz alatt (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>). Jelen kiadvány tartalmának felhasználója elfogadja, hogy az UNESCO nyílt hozzáférésű repozitóriumának (Open Access Repository) használati feltételei vonatkoznak rá (<https://en.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>).

Eredeti cím: *Addressing Anti-Semitism Through Education – Guidelines for Policymakers*
Kiadta 2018-ban az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (DIEJH).

A kiadványban közölt megközelítések, valamint a téma bemutatása nem tekintendő az EBESZ/DIEJH vagy az UNESCO részéről bármiféle állásfoglalásnak bármely ország, térség, város vagy környék jogi státuszát, és fennhatóságát, valamint határainak vagy partvonalának meghatározását illetően.

A szerzők, valamint a hivatkozott szervezetek és intézmények felelnek a weboldalaikon és a forrásanyagaikban szerepeltetett tények kiválasztásáért és közléséért, továbbá az azokon/azokban közölt gondolatokért és véleményekért, amelyek nem feltétlenül esnek egybe az EBESZ/DIEJH vagy az UNESCO álláspontjával, illetve nem keletkeztetnek kötelezettséget ezen két szervezet számára.

Tervezés és elrendezés: Nona Reuter
A nyomtatott változat az EBESZ/DIEJH megbízásából, Lengyelországban készült.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A DIEJH és az UNESCO köszönetét szeretné kifejezni a „Words Into Action” (“A Szavak Tettekre Váltása”) projekt oktatási komponense szakértői csoportja munkájáért, a jelen oktatási útmutató irányvonalát és tartalmát illető tanácsaikért:

Nevena Bajalica, Anne Frank Ház (Anne Frank Huis), Hollandia

Johanna Barasz, Rasszizmussal, Antiszemizmussal és az LMBT-ellenes Gyűlölettel Foglalkozó Minisztériumközi Bizottság (Délégation Interministérielle à la Lutte Contre le Racisme, l'Antisémitisme et la Haine anti-LGBT – DILCRAH), Franciaország

Deidre Berger, Amerikai Zsidó Bizottság (American Jewish Committee), Berlin – Lawrence és Lee Ramer Német-Zsidó Kapcsolatok Intézete (Lawrence & Lee Ramer Institute for German-Jewish Relations), Németország

Werner Dreier, Erinnern.at – Nemzetiszocializmus és Holokauszt: Emlékezet és Jelen (Nationalsozialismus und Holocaust: Gedächtnis und Gegenwart), Ausztria

David Feldman, Pears Antiszemizmus Tanulmányok Intézet (Pears Institute for the Study of Antisemitism, Birkbeck – University of London), Egyesült Királyság

Derviş Hizarci, Kreuzberg Kezdeményezés az Antiszemizmus Ellen (Kreuzberger Initiative Gegen Antisemitismus – KIGa), Németország

Łucja Koch, Lengyel Zsidóság Történetének Múzeuma – POLIN (Muzeum Historii Żydów Polskich – POLIN), Lengyelország

Kovács Mónika, Eötvös Loránd Tudományegyetem Interkulturális Pszichológiai és Pedagógia Intézet, Magyarország

Peder Nustad, Holokauszt és Vallási Kisebbségek Tanulmányozásának Központja (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter), Oslo, Norvégia

Misko Stanisic, Terraforming, Hollandia/Szerbia/Svédország

Mark Weitzman, Simon Wiesenthal Központ (Simon Wiesenthal Center), Amerikai Egyesült Államok / Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA)

Robert Williams, Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeum (United States Holocaust Memorial Museum), Amerikai Egyesült Államok / IHRA

Nagy elismerés illeti őket, amiért készek voltak jelentős mennyiségű időt fordítani erre a kezdeményezésre, és megosztani vonatkozó szakértelmüket.

A DIEJH és az UNESCO háláját fejezi ki a következő személyeknek is, akik lektorálták a kiadványt, vagy egyéb módon hozzájárultak a kidolgozásához:

Andrew Baker rabbi, az EBESZ soros elnökének antiszemitizmus elleni fellépésért felelős személyes megbízottja, Amerikai Egyesült Államok

Peter Carrier, Georg Eckert Intézet (Georg Eckert Institut), Németország Elana Haviv, Generation Human Rights, Amerikai Egyesült Államok Danny Stone, Antisemitism Policy Trust, Egyesült Királyság

Jelen kiadvány merített egy korábbi oktatási útmutatóból – Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators („Miért és hogyan tanítsunk az antiszemitizmusról? Javaslatok pedagógusok számára”) –, amelyet 2007-ben fejlesztett ki a DIEJH és a Holokauszt Tanulmányok Nemzetközi Iskolája (International School for Holocaust Studies of Yad Vashem) Izraelben. A DIEJH és az UNESCO különösen hálás a Yad Vashem munkatársainak, Richelle Budd Caplannak és Jane Jacobsnak, hogy lektorként nagy szaktudásukkal hozzájárultak ehhez a kiadványhoz; a magyar fordítás lektorálásáért: Kojanitz Lászlónak, Kaposi Józsefnek és Varga Attilának (Eszterházy Károly Egyetem Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Magyarország).

TARTALOM

ELŐSZÓ: Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalának igazgatója	3
ELŐSZÓ: Audrey Azoulay, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezetének főigazgatója	5
VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	7
Mik a kihívások?	7
Miért tartozik ez a kormányokra?	7
Mit tehetnek a szakpolitikai döntéshozók és a pedagógusok?	9
1. BEVEZETŐ	11
Mit érhet el az oktatás?	15
Miért van szükség oktatási útmutatókra?	15
Az útmutató felépítése	18
2. AZ ANTISZEMITIZMUS JELENSÉGÉNEK MEGÉRTÉSE	19
2.1. Az antiszemitizmus hatása	20
2.2. Jellemzők	21
2.3. Jelenkori változatok	22
3. AZ ANTISZEMITIZMUS MEGELŐZÉSE AZ OKTATÁS RÉVÉN: ALAPELVEK	27
3.1. Emberi jogi alapú megközelítés alkalmazása	28
3.2. A diákok ellenállóképességének növelése a probléma súlyosbítása helyett	30
3.3. A kritikai gondolkodás fejlesztése	32
3.4. A társadalmi nem szempontjának alkalmazása az elfogultságok felismerésére	35
3.5. Az összehangoltság erősítése a globális felelősségvállalásra nevelés révén	36
4. HOGYAN OKTASSUK A DIÁKOKAT AZ ANTISZEMITIZMUSRÓL	41
4.1. A fő témák és kihívások	42
4.1.1. A diákok oktatása az antiszemita sztereotípiákról	42
4.1.2. A holokauszt oktatása diákoknak	47
4.1.3. A diákok oktatása az antiszemitizmusról a jelenkori történelem tanításának kontextusában	50

4.1.4. Az antiszemitizmus kezelése média- és információs műveltség segítségével	51
4.2. A megvalósítás módjai	55
4.2.1. Az egész iskolára irányuló megközelítés	55
4.2.2. Tanárképzés	57
4.2.3. Tanterv, tankönyvek és oktatási anyagok	59
4.2.4. Múzeumok, könyvtárak és emlékhelyek	62
4.2.5. A felsőoktatási intézmények szerepe	65
4.2.6. Partneri kapcsolat a civil társadalommal	66
4.2.7. Nem formális oktatás, szakképzés és szakmai továbbképzés	68
5. AZ ANTISZEMITIZMUS MEGNYILVÁNULÁSAINAK KEZELÉSE AZ OKTATÁSBAN	71
5.1. Megközelítések az oktatási környezetben megjelenő antiszemitizmus kezelésére	72
5.1.1. Alap- és középfokú oktatási intézményekben alkalmazandó rezponzív megközelítések	72
5.1.2. Felsőoktatási intézmények számára ajánlott speciális megközelítések a válaszadáshoz	76
5.2. Kormányzati stratégiák	78
FÜGGELÉKEK	83
1. FÜGGELÉK: Források oktatási területen dolgozóknak	84
2. FÜGGELÉK: Példák antiszemita toposzokra és képzetekre	88
3. FÜGGELÉK: Példák antiszemita szimbólumokra	92
4. FÜGGELÉK: Az antiszemitizmus Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (IHRA) által elfogadott munkadefiníciója	93
5. FÜGGELÉK: A holokauszttagadás és a holokauszttal kapcsolatos torzítások Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (IHRA) által elfogadott munkadefiníciója	95

ELŐSZÓ

Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalának igazgatója

Az antiszemitizmus, rasszizmus, xenofóbia, valamint az intolerancia és a diszkrimináció más – például a muszlimok vagy keresztények ellen irányuló – fajtái nem csak az érintett személyek és közösségek biztonságát fenyegetik, hanem az extrémizmus, a terrorizmus és a bűnözés erősödésének kedvező, mérgező légkör kialakulásához is hozzájárulhatnak. Az intolerancia és a megkülönböztetés elleni küzdelemet a párbeszéd, a kölcsönös tisztelet és megértés előmozdításával feltétlen prioritásként kell kezelnie a nemzetközi közösségnek a béke és stabilitás helyi és regionális szintű biztosítása érdekében.

Az EBESZ tagállamai számos EBESZ-kötelezettségvállalásban és határozatban ismerték el az oktatás fontosságát az elfogult nézetek és az előítéletek kezelésében. Szófiában, 2004-ben amellet kötelezték el magukat, hogy amennyiben szükséges, oktatási programokat vezetnek be az antiszemitizmus leküzdésére. Ezt követően kiemelkedő jelentőségű volt az, hogy 2014-ben az EBESZ miniszteri tanácsa elfogadta a Bázeli Nyilatkozatot, amelyben a tagállamok elítélték az antiszemitizmus minden megnyilvánulási formáját és közös erőfeszítések megtételére kötelezték el magukat az EBESZ-térségben az antiszemitizmus elleni küzdelem tekintetében, és felkérték az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalát (DIEJH), hogy „segítse elő a résztvevő államok között olyan jó gyakorlatok cseréjét, amelyek oktatási kezdeményezésekkel vagy más eszközökkel növelik az antiszemitizmus veszélyének tudatosítását, és megoldásokat kínálnak a holokauszoktatással kapcsolatos kihívásokra”. Ezek a nemzetközi kötelezettségek ma sem kevésbé relevánsak, mint akkor, amikor megszülettek.

A fentiek képezik az alapját annak, hogy a DIEJH folytatja az antiszemitizmus visszaszorítását célzó oktatási eszközök fejlesztését, felismerve azt, hogy a pedagógusok egyedülállóan sok fiatal nőre és férfira vannak hatással, és az utóbbiakat segíthetik abban, hogy felelős, másokat tisztelő állampolgárrá váljanak. A válasz nélkül hagyott uszítás és az előítéleteken alapuló gyűlöletbeszéd erőszakhoz, gyűlölet-bűncselekményekhez és félelemben élő társadalmak kialakulásához vezethet.

Jelen kiadvány a DIEJH és az UNESCO közötti szoros és tartós együttműködés révén jött létre, egy korábbi közös kiadvány – *Guidelines for Educators on Countering Intolerance and Discrimination against Muslims: Addressing Islamophobia through Education* (Útmutató pedagógusoknak a muszlimokkal szembeni intolerancia és hátrányos megkülönböztetés visszaszorítására: Az iszlamofóbiával való foglalkozás az oktatásban) – párjaként, a DIEJH „Turning Words into Action to Address Anti-Semitism” (A szavak tettekre válása az antiszemitizmus kezelésére) elnevezésű projektje keretében, amelyhez a német külügyminisztérium nyújtott nagylelkű anyagi támogatást.

Ez a szakpolitikai döntéshozóknak szánt útmutató konkrét módszereket javasol az antiszemitizmus kezelésére, az előítéletek visszaszorítására és a tolerancia előmozdítására az oktatásban; az emberi jogi kereteken, a globális felelősségvállalásra nevelésen, a

befogadás és a nemek közötti egyenlőség elvein alapuló oktatási programok kidolgozása révén. Azt remélem, hogy segítséget ad a kormányzati tisztviselőknek – köztük a szakpolitikai döntéshozóknak is –, valamint az országgyűlési képviselőknek, az oktatási terület vezetőinek és az egyetemi vezetőknek abban, hogy olyan intézkedéseket és olyan tanterveket vezessenek be – az előítéletek és a hátrányos megkülönböztetés összes megnyilvánulási formájával szembeni erőfeszítések részeként –, amelyek eredményesek az antiszemitizmus elleni küzdelemben.

Ingibjörg Sólrún Gísladóttir,
az EBESZ Demokratikus Intézmények
és Emberi Jogok Hivatalának igazgatója

ELŐSZÓ

Audrey Azoulay, az Egyesült Nemzetek Oktatási,
Tudományos és Kulturális Szervezetének főigazgatója

Ez a kiadvány az első oktatási útmutató az UNESCO részéről, amely kifejezetten a jelenkori antiszemitizmus problémájáról szól; miközben, sajnos, olyan időkben élünk, amikor erre mindinkább szükség van az iskoláinkban, egyetemeinken és egyéb oktatási intézményeinkben.

A zsidó közösségek világszerte, ahol csak élnek, fokozódó fenyegetettségnek vannak kitéve. Terrortámadások célpontjává váltak, többek között Brüsszelben, Koppenhágában és Párizsban, és nőtt az antiszemita zaklatástól vagy fizikai támadástól való félelem, különösen a zsidó kulturális és vallási örökség központjait jelentő létesítmények – például zsinagógák, múzeumok, iskolák – környékén. Aggasztó, hogy miközben a holokauszt túlélők eltávoznak közülünk, a zsidó közösségek Európában ismét antiszemita támadások veszélyét érzékelik.

Az antiszemitizmus nem csak a zsidó közösségek problémája, és nincs is szükség zsidó közösségre, hogy felüsse a fejét. Előfordul vallási, társadalmi vagy politikai formában és álcában, a politikai paletta minden pontján. Az antiszemitizmus – szélesebb társadalmi vagy politikai problémák tüneteiként, illetve olyan regresszív, veszélyes tendenciák megnyilvánulásaként, amelyek mélyrehatóan érintik a társadalom szövetét – gyakran társul nemi alapú és homofób erőszakkal, rasszizmussal és az intolerancia más formáival. Az interneten terjedő különféle szélsőséges ideológiák és összeesküvés-elméletek táptalaját gyakran az antiszemitizmus jelenti.

Csakúgy, mint a diszkrimináció és az intolerancia más fajtái esetében, az antiszemitizmussal is az oktatásban kell szembeszállni, az emberi jogok és a globális felelősségvállalásra való nevelés keretében. Ez egyszerre egy azonnali biztonsági követelmény és egy hosszú távú nevelési kötelesség.

Ez az útmutató abban segít a tanároknak, hogy célravezető és hatékony pedagógiai módszereket használjanak az előítéletek kezelésére, és megfelelő válaszokat adjanak az antiszemita megnyilvánulásokra, amikor ilyenek előfordulnak. A szakpolitikai döntéshozók számára eszközöket és útmutatást nyújt ahhoz, hogy az oktatási rendszer fejlessze a fiatalok ellenállóképességét az antiszemita nézetekkel, ideológiákkal – illetve tágabban, a rasszizmus és a diszkrimináció bármely formájával – szemben, a kritikai gondolkodás és a mások iránti tisztelet révén.

Hálával tartozom az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalának, hogy ebben a kezdeményezésben együttműködött az UNESCO-val. Az EBESZ hosszú idő alatt felhalmozott tapasztalattal rendelkezik az antiszemitizmus kezelésére vonatkozóan, ezt gyarapítja a jelen útmutató, amely az UNESCO Végrehajtó Tanácsának 197 EX/46. számú határozatán alapul. Ez a határozat kijelöli a szervezet szerepét az erőszakkal járó extrémizmus megelőzését célzó oktatás támogatásában, valamint megerősíti alapvető

mandátumát a globális felelősségvállalásra nevelés előmozdítását illetően, ami az Oktatási Agenda 2030 egyik prioritása is. Reméljük, hogy a kiadvány hozzásegíti a szakpolitikai döntéshozókat annak biztosításához, hogy a fiatalokban kialakuljon az a tudás, és kifejlődjenek azok a készségek, kompetenciák és attitűdök, amelyek az üldöztetéstől és diszkriminációtól mentes élet minden embert megillető jogának megvédéséhez szükségesek.

Audrey Azoulay,
az Egyesült Nemzetek Oktatási,
Tudományos és Kulturális Szervezetének főigazgatója

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Mik a kihívások?

Az antiszemita zaklatás, erőszak és diszkrimináció folyamatosan jelenlévő és súlyos kihívás. Az antiszemitizmus és más előítéletek kezelésének fontos eszköze az oktatás. A különféle oktatási intézményeken belül is problémaként jelentkezhet időnként az antiszemitizmus.

Az antiszemita eseteknek és attitűdöknek jelentős hatása van a társadalomra, melyek közül sok az oktatási intézményeket is érinti:

- az antiszemita szidalmak és sztereotípiák – azon kívül, hogy bántóak – mélyen gyökerező tudatlanságot, félreértéseket és zűrzavaros gondolkodást tükröznek;
- az antiszemita zaklatás, diszkrimináció és erőszak közvetlen negatív hatást gyakorol a zsidó emberek és közösségek életére, beleértve a zsidó gyermekek lehetőségét emberi jogaik és alapvető szabadságjogaik gyakorlására és az oktatáshoz való jogára; valamint,
- ha válasz nélkül marad, az antiszemitizmus és az intolerancia aláássa és fenyegeti a demokratikus értékeket, és táplálja az erőszakkal járó szélsőségességet.

A jelenkori antiszemitizmus gyakran implicit, burkolt és kódolt formában jelenik meg; ezáltal bonyolult és vitatott jelenséggé vált, melynek az idők során különféle változatai jöttek létre. A változó geopolitikai klíma, valamint az új médiakörnyezet olyan helyzet kialakulásához vezetett, amelyben a nyílt antiszemitizmus már nem korlátozódik a szélsőséges körökre, és egyre inkább bekerül a főáramba. A holokausztról szóló oktatás fontos ugyan, de nem helyettesíti az antiszemitizmus megelőzését célzó oktatást. Határozott szakpolitikai iránymutatásra van szükség ahhoz, hogy a pedagógusok felismerjék, azonosítsák és megfelelően kezeljék az antiszemitizmust, valamint az előítélet és diszkrimináció más formáit.

Miért tartozik ez a kormányokra?

A jelenkor antiszemitizmus hatása nem korlátozódik a zsidó személyekre vagy közösségekre. A gyűlöletben, az előítéletben és az antiszemitizmusban gyökerező ideológiák megerősödése egy adott országban fenyegetést jelent az egész lakosság emberi jogainak megvalósulására és az általános biztonságra is.

A pedagógusoknak központi szerepet kell kapniuk annak elősegítésében, hogy az államok teljesíthessék kötelezettségeiket az emberi jogok védelme, tisztelete és megvalósítása terén – amint ezt a nemzetközi közösség már régen felismerte. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 18. cikke,¹ a Polgári és Politikai Jogok

¹ Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése, „Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata”, 1948. december 10., <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/hng.pdf>.

Nemzetközi Egyezségokmánya 18. cikke² és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Helsink-i Záróokmánya³ leszögezi, hogy mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Az antiszemita esetek alapjogokat sértenek: az egyenlő bánásmódhoz való jogot, az emberi méltósághoz való jogot, valamint a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságát. Ezen alapul az államok kötelezettsége az antiszemitizmus kezelésére. Globális szinten az UNESCO Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről⁴ és az UNESCO 1974-ben kiadott, a nemzetközi megértést, együttműködést és békét célzó oktatásra, valamint az emberi jogok és alapjogok oktatására vonatkozó ajánlása⁵ nyújtja a téma kezelésének keretét. Az EBESZ tagállamai⁶ kötelezettséget vállaltak egyebek mellett az arra való „törekvésre, hogy a jogrendszerük biztonságos, antiszemita zaklatástól, erőszaktól, és diszkriminációtól mentes környezetet biztosítson az élet minden területén”, és hogy „adott esetben az antiszemitizmus visszaszorítását célzó oktatási programokat” vezessenek be.⁷ 2014-ben az EBESZ tagállamai arra kaptak felszólítást, hogy támogassák az antiszemitizmus visszaszorítását célzó oktatási programokat; és teremtsenek lehetőséget a fiatalok számára az emberi jogi – az antiszemitizmus témájával is foglalkozó – oktatásban való részvételre; valamint arra, hogy az erőszakos antiszemita cselekményekre haladéktalanul és hatékonyan reagáljanak.⁸ Ez a felhatalmazás az UNESCO Végrehajtó Tanácsának 197 EX/46 számú határozatán is alapul, amely az erőszakos szélsőségek oktatási eszközökkel történő megelőzésének elősegítésében az UNESCO szerepéről szól.⁹

2 Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése, „Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya”, 1966. december 16., Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet, <<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.TVR>>.

3 Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet, „Helsinki Final Act” (“Helsinki Záróokmány”), 1975. augusztus 1., <<https://www.osce.org/helsinki-final-act>>, 1(a) cikk VII.

4 UNESCO, „Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről”, Párizs, 1960., Magyarországon kihirdette a 1964. évi 11. törvényerejű rendelet, <<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96400011.TVR>>.

5 UNESCO, Recommendation concerning Education for International Understanding, Co-operation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms, Párizs, 1974, <http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13088&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html>.

6 Az EBESZ a világ legnagyobb regionális biztonsági szervezete, 57 tagállammal: Albánia, Amerikai Egyesült Államok, Andorra, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Bosznia és Hercegovina, Bulgária, Ciprus, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Fehéroroszország, Finnország, Franciaország, Georgia (Grúzia), Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Izland, Kanada, Kazahsztán, Kirgizisztán, Lengyelország, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Luxemburg, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Magyarország, Málta, Moldovai Köztársaság, Monaco, Mongólia, Montenegró, Németország, Norvégia, Olaszország, Örményország, Oroszországi Föderáció, Portugália, Románia, San Marino, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szentpétervár (Vatikánvárosi Állam), Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Tádzsikisztán, Törökország, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán.

7 „Berlin Declaration”, Bulgária EBESZ-elnökségének konklúziói; az információt a 2004-es bolgár EBESZ-elnökség bocsátotta rendelkezésre, <<http://www.osce.org/cio/31432?download=true>>.

8 Az EBESZ miniszteri tanácsának 8/14. számú nyilatkozata, „Declaration on Enhancing Efforts to Combat Anti-Semitism”, Bazel, 2014. december 5., <<http://www.osce.org/cio/130556?download=true>>.

9 Az UNESCO végrehajtó tanácsának 197. ülészakán, 2015-ben Párizsban elfogadott határozatok, 46. szakasz, 74. o., <<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002351/235180e.pdf>>.

Mit tehetnek a szakpolitikai döntéshozók és a pedagógusok?

A kormányok szerepe kettős. Egyfelől, proaktívan kell kezelniük az antiszemitizmust az oktatás által; biztosítva, hogy az oktatási rendszer felvértezze a diákokat az antiszemitizmussal és másfajta előítéletekkel szemben. Ez az antiszemitizmusról való oktatást jelenti. Ugyanakkor, a kormányoknak az oktatási intézményekben megjelenő antiszemitizmusra is hatékonyan kell reagálniuk. Az antiszemitizmus kezelésére – az antiszemitizmus megértésére, megelőzésére és az antiszemitizmusról való oktatás fejlesztésére – szolgálnak az alább felsorolt intézkedések.

Az antiszemitizmus jobb megértése érdekében a szakpolitikai döntéshozóknak lehetőségük van arra, hogy:

- felismerjék, hogy az antiszemitizmus olyan mértékű és jelentőségű probléma, amelyet az oktatási rendszer keretében kezelni szükséges;
- támaszkodjanak a meglévő definíciókra, különös tekintettel a nemzetközileg elfogadott megközelítésekre; valamint
- törekedjenek arra, hogy a pedagógusok megismerkedjenek az antiszemita sztereotípiákkal és összeesküvés-elméletekkel, és ezek társadalmi és politikai funkcióival, a felismerés és a hatékony válaszlépések érdekében.

Az antiszemitizmus megelőzése érdekében az oktatás által:

- biztosíthatják az oktatási rendszerek támogatását az emberi jogok, a tisztelet és a befogadás kultúrája terán, valamint biztonságos, támogató tanulási környezetet biztosíthatnak minden fiatal, zsidó és nem zsidó, nő és férfi számára, nem engedve meg a probléma súlyosbodását sem;
- integrálhatják az antiszemitizmust mint emberi jogi témát olyan politikák és a nemek esélyegyenlőségén alapuló megközelítések által, amelyek támogatják a demokráciát, a békét, a nemek közötti egyenlőséget és a közös emberiséghez tartozás érzését, felhasználva a globális felelősségvállalásra nevelést az antiszemitizmus problémájának kezelésére; valamint
- támogatják azokat a megközelítéseket, amelyeknek hosszú távú célja a diákok ellenállóbbá tétele az előítéletekkel és sztereotípiákkal szemben a kritikai és reflektív gondolkodás fejlesztése által.

A diákok antiszemitizmusról való hatékony oktatása érdekében megtehetik, hogy:

- az antiszemitizmusról szóló tananyagot a holokausztról szóló oktatás részévé tegyék; rámutatva a holokauszttagadás és -torzítás veszélyes következményeire;
- képzési lehetőségeket nyújtanak a gyakorló tanárok és a tanárképzésben részt vevő hallgatók számára, építve az antiszemitizmussal kapcsolatos kutatási eredményeken alapuló tananyagokra, valamint létrehoznak olyan információcserét ösztönző rendszereket, amelyek folyamatos támogatást biztosítanak a pedagógusoknak;
- ösztönözik a felsőoktatási intézményeket, hogy az antiszemitizmussal foglalkozó akadémiai programokat és kutatóközpontokat hozzanak létre;

- felülvizsgálják a tanterveket, a tankönyveket és az egyéb oktatási anyagokat; biztosítandó az emberi jogok, a társadalmi befogadás, valamint a társadalmi nemi szempontú kutatási eredmények és megközelítések megjelenítését, a sztereotípiák elkerülését, továbbá azt, hogy a zsidó nők és férfiak által megélt történelem és a jelenkori zsidó élet átfogóan és kiegyensúlyozottan legyen bemutatva;
- fejlesztik a diákok készségeit a média- és információs műveltség terén, hogy ellenállóbbá váljanak a manipulációval, az előítéletességgel, a sztereotípiákkal, az összeesküvés-elméletekkel és az online vagy a hagyományos médián keresztül érkező egyéb negatív és káros híresztelésekkel szemben;
- támogatják a kommunikációs csatornák és partnerségek kiépülését az iskolák, valamint a zsidó és más közösségek, a civil szervezetek, a múzeumok, az emlékközpontok, a könyvtárak és az egyéb releváns intézmények között.

Az antiszemitizmus előfordulásával szembeni hatékony fellépés érdekében a jogalkotóknak, a szakpolitikai döntéshozóknak és az oktatási vezetőknek lehetőségük van arra, hogy:

- biztosítsák a zsidó tanulók és tanárok – nők és férfiak – biztonságát, és megfelelő biztonsági intézkedéseket tegyenek a zsidó oktatási intézményekben;
- olyan jogszabályokat, eljárásokat és az antiszemita incidensek bejelentésére szolgáló, könnyen hozzáférhető mechanizmusokat alakítsanak ki, amelyek biztosítják az emberi jogok védelmét és tiszteletét az oktatási intézményekben;
- a már meglévő képzési anyagokra támaszkodva képzési programokat dolgozzanak ki az antiszemitizmusról az érintett szakterületeken – például a rendészet és igazságszolgáltatás, valamint az egyházi, szociális vagy egészségügyi területen – dolgozók számára, a már meglévő képzési anyagokra alapozva;
- növeljék a nemzeti emberi jogi intézmények kapacitását, hogy biztonságos környezetet biztosítsanak minden iskolai alkalmazott és tanuló számára, beleértve a zsidó tanárokat és diákokat; és képesek legyenek az emberi jogi sérelmekre vonatkozó panaszok kezelésére;
- biztosítsák a különböző minisztériumok közötti együttműködést, létrehozzanak az antiszemitizmussal foglalkozó magas szintű képviseleti pozíciót, ombudsmani intézményt, munkacsoportot vagy bizottságot, amelyek feladata a minisztériumközi és intézményközi erőfeszítések elősegítése; valamint
- segítsenek a jogalkotóknak az antiszemitizmussal foglalkozó, pártközi parlamenti csoportok létrehozásában, amelyek megbízható és releváns jogszabályokat dolgoznak ki az oktatás terén (és elutasítják a diszkriminatív törvényeket), felügyelik a végrehajtást, és részt vesznek a parlamentek közötti együttműködésben.

1. BEVEZETŐ

Kontextus

A náci Németország, valamint szövetségesei és tetteistársai által elkövetett bűntetteket követően nemzetközi erőfeszítések történtek az antiszemitizmus visszaszorítására. Ennek ellenére a zsidók megélhetésének, kultúrájának és biztonságának fenyegetése tovább folytatódott. A zsidók, pusztán identitásuk miatt, továbbra is támadásoknak vannak kitéve. Az antiszemitizmus sérti a szólásszabadsághoz, a hitbéli meggyőződés szabadságához és a kulturális önazonossághoz, valamint a félelemtől és diszkriminációtól mentes élethez való jogaik gyakorlását. Ráadásul, ahol az antiszemitizmus felüti a fejét, negatív hatásai az egész országot érintik. A gyűlöleten, előítéleten és az identitások egyenlőtlenségén alapuló ideológiák táplálása révén az antiszemitizmus fenyegeti az egész lakosság emberi jogainak megvalósulását. Az antiszemitizmus zsidók jelenlététől függetlenül is kicsírázhat, és nincs közvetlen összefüggés a zsidó népesség nagysága és az antiszemitizmus mértéke között.¹⁰ Ehelyett olyan attitűdként virágzik, amely mítoszokban, összeesküvés-elméletekben, ábrázolásokban, a médiában és a kultúrában termelődik újra, történelmi toposzokat használva és új megjelenési formákat is kitalálva.

Az elmúlt években az antiszemitizmus a legsúlyosabb megnyilvánulásai azok az erőszakos támadások voltak, amelyeknek zsidók voltak a célpontjai és áldozatai, és amelyeknek egyértelmű antiszemita indítékai voltak többek között Brüsszelben, Koppenhágában, Párizsban, Mumbaiban és Toulouse-ban.¹¹ A holokauszttagadás és -torzítás a náci dicsőítésével társítva terjed az interneten és a közösségi médiában, utat nyitva az antiszemita propagandának. 2016-ban zsidó iskolák elleni támadásokról szóltak a tudósítások Belgiumból, Dániából, Németországból, Olaszországból és az Amerikai Egyesült Államokból. Ezenkívül a felsőoktatásban, egyes egyetemek területén is előfordultak aggasztó antiszemita incidensek.¹²

Csakúgy, mint az elfogultság és a diszkrimináció bármely más fajtáját, az antiszemitizmust is oktatással kell visszaszorítani. Az előítéletek gyakran tanultak, ennél fogva az oktatás kritikus szerepet játszhat az előítéletek kezelésében, meghaladásában és a hátrányos társadalmi megkülönböztetés leküzdésében. Ugyanakkor az oktatás szerepe nem merül ki abban, hogy szembeszegül az intolerancián és a tudatlanságon alapuló antiszemitizmussal: hanem a globális felelősség és szolidaritás érzésének fejlesztéséről, a sokszínűség tiszteletére és élvezetére nevelésről is szól, valamint a békés együttéléshez szükséges aktív állampolgári képesség kialakításáról is. Az antiszemitizmus komplexitása miatt szükség van speciális oktatási útmutatókra annak érdekében, hogy a gyakorló pedagógusok és az oktatási vezetők hatékonyan és magabiztosan léphessenek fel vele szemben.¹³

10 Ildikó Barna – Anikó Félix (szerk.), *Modern Antisemitism in the Visegrad Countries* (Budapest: Tom Lantos Institute, 2017), <https://www.osservatorioantisemitismo.it/wp-content/uploads/2017/09/Modern_Antisemitism_in_the_Visegrad_countries_book_online.pdf>.

11 2016-ban 1661 antiszemita incidensről érkezett jelentés – az EBESZ 23 tagállamából –, melyek közül 240 során személyeket ért erőszakos támadás; lásd. a DIEH gyűlölet-bűncselekmények bejelentésére szolgáló weboldalát, <<http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime/anti-semitism?year=2016>>.

12 Report of the Inquiry Panel (Ottawa: Canadian Parliamentary Coalition to Combat Antisemitism, 2011), 40. o., <<http://www.cp-cca.ca/pdf/Report%20of%20The%20Inquiry%20Panel-CPCCA.pdf>>.

13 Jelen közpolitikai ajánlás a már meglévő útmutatók és oktatási forrásanyagok felhasználásával készült. Az 1. függelékben található a lista az antiszemitizmussal kapcsolatos forrásokról.

Az antiszemitizmus meghatározása

A zsidók elleni gyűlölet különböző formái régtől fogva mérgezik a társadalmakat. Ez a gyűlölet a történelem során megjelent vallási, faji-biológiai és politikai köntösben egyaránt. Az antiszemitizmus napjainkban egy olyan előítélet, amelynek hatására a zsidók ellenségességgel találkoznak, és emberhez méltatlan bánásmódban részesülnek, vagy úgy tekintenek rájuk, mint akik egy külső csoport tagjai; ez megnyilvánulhat egyének attitűdjeiben, a kultúrában és különböző kifejezési formákban. Megjelenhet tettekben, hátrányos megkülönböztetésben, a zsidók elleni politikai mozgósításban és kollektív vagy állami erőszakban.¹⁴ Ugyanakkor – paradox módon – az antiszemita ideológiák a zsidókat korlátlan hatalommal rendelkezőkként, összeesküvőkként és kétszínűekként ábrázolják; a pusztítani vágyó gyűlölet „a zsidókat” teszi mindannak szimbólumává, ami elutasítandó.¹⁵ Az antiszemitizmus minden esetben a zsidók alattomoságáról, összeesküvéséről, erkölcstelenségéről, gazdagságáról, hatalmáról és másokkal szembeni ellenségességéről szóló történelmi vádakban gyökerezik, amelyek eredete a középkori vallási szövegben népszerűsített toposzokig nyúlik vissza.

Az antiszemitizmust komplex és időnként önellentmondásos mivolta miatt igen nehéz definiálni. A Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA), amely egy 31 tagállamból álló kormányközi szervezet, elfogadott egy munkadefiniíciót az antiszemitizmusról, ezzel igyekezve iránymutatást adni arról, hogy mi számít antiszemitizmusnak:

Az antiszemitizmus egyfajta felfogás a zsidókról, amely a zsidókkal szembeni gyűlöletben talál kifejezőmódot. Az antiszemitizmus retorikai vagy fizikai megnyilvánulásai zsidó vagy nem zsidó személyek és/vagy vagontárgyaik, zsidó közösségi intézmények és vallási létesítmények ellen irányulnak.¹⁶

A definíciót 2017-ben Ausztria, Bulgária, Németország, Románia és az Egyesült Királyság kormánya fogadta el, majd pedig 2018-ban Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság és Litvánia; ezen országok mindegyike IHRA-tagállam. 2017 júniusában az Európai Parlament megszavazta azt a határozatot, amely arra szólította fel a tagállamokat, hogy „fogadják el és alkalmazzák” az IHRA antiszemitizmus-munkadefiniícióját.¹⁷ Ezt a definíciót az EBESZ és az UNESCO nem fogadta el.

A definícióalkotás nehézségei

Az antiszemitizmus tanulmányozását régtől fogva a jelenség eredetét, okait, természetét, hatókörét és időbeli kiterjedését érintő viták jellemzik a tudósok, a pedagógusok és a közéleti diskurzus résztvevői körében. Az egyik vitatott kérdés például az, hogy egyedi jelenségről van-e szó, vagy egy tágabb fogalom – például a rasszizmus vagy a xenofóbia – egyik megnyilvánulási formájáról. Az is kérdésként merül fel, hogy vajon az idők

14 Helen Fein (szerk.), *The Persisting Question: Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern antisemitism* (Berlin: De Gruyter, 1987).

15 Lásd Gavin I. Langmuir, *Toward a Definition of Anti-Semitism* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1990), 311. o.

16 Elfogadva az IHRA bukaresti plenáris ülésén: „Decision to Adopt a Non-legally Binding Working Definition of Antisemitism”. Az információt a román IHRA-elnökség bocsátotta rendelkezésre, 2016. május 26-án. A meghatározás – példákkal együtt – a 4. függelékben található.

17 Az Európai Parlament 2017. június 1-i állásfoglalása az antiszemitizmus elleni küzdelemről (2017/2692(RSP)), <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0243+0+DOC+XML+V0//HU>>.

kezdeté óta fennálló problémáról vagy a modernitás egyik jellemző vonásáról beszélünk. Viták folynak arról is, hogy minek érdemes leginkább tekinteni az antiszemitizmust: attitűdnek, ideológiának, patológiának vagy különböző cselekedetek sorának. A zsidó emberek különböző kultúrákban és más-más korszakokban szembesültek hátrányos megkülönböztetéssel és/vagy ellenségeséssel, az viszont vitatható, hogy ezek a megnyilvánulások mind ugyanabból a problémából fakadtak volna.

Az „antiszemitizmus” kifejezés etimológiája önmagában félreértésekhez vezethet azt illetően, hogy vonatkozik-e más, szintén „sémi”-nek nevezett csoportok elleni előítéletekre is. Az antiszemitizmus kifejezés nem a sémi nyelveket beszélők elleni gyűlöletre utal. Az antiszemitizmus kifejezés általánosan elfogadott értelmében kifejezetten a zsidó emberek negatív percepciójára és azokra a tettekre utal, amelyek a zsidók elleni előítéletekből vagy gyűlöletből fakadnak, valamint a zsidók elleni előítéleteket és gyűlöletet fenntartó ideológiákra.¹⁸

Arról is vita folyik, hogy a zsidókkal szembeni jelenkori negatív attitűdök „új antiszemitizmus”-nak tekintendők-e, vagy csak a régi előítéletek öltöttek új köntöst. Az új és jelenkori antiszemitizmus körébe sorolhatók a közel-keleti helyzetről szóló viták kontextusában előforduló antiszemita megnyilvánulások, valamint az antiszemitizmus holokausztot követően megjelenő formái, például a holokauszttagadás és -torzítás.

A pedagógusoknak rendelkezniük kell arra vonatkozó tudással, hogy mi is az antiszemitizmus, és tájékozottnak kell lenniük valamilyen szinten a komplex természetéből fakadó vitákról. Azáltal, hogy az antiszemitizmus kezelését az oktatásra bízzák, és az oktatás keretei közé helyezik, a szakpolitikai döntéshozók alapot teremtenek ahhoz, hogy a pedagógusok olyan intézményeket hozzanak létre, amelyek olyan állampolgárok generációinak fejlődését segítik elő, ak tájékozottak a globális és helyi problémákat illetően, és akiknek az értékrendje és felelősségtudata az emberi jogokon, a demokrácia és a globális felelősség eszméjén alapul. Ennél fogva ezek az útmutatások széles körű keretet nyújtanak az antiszemitizmus kezelésére oly módon, hogy az megakadályozza az intoleranciát és a diszkriminációt.

Mit érhet el az oktatás?

- Demokratikus értékeket valló, önreflektív állampolgárokat nevelhet, akik kellő kritikai érzékkel és magabiztossággal képesek békésen és kollektíven visszautasítani az antiszemitizmust, valamint az intolerancia és a diszkrimináció más formáit.
- Segíthet abban, hogy a tanulók ellenállóvá váljanak a szélsőséges ideológiákkal – köztük az antiszemita propagandával – szemben; a kritikai gondolkodás fejlesztése

¹⁸ Vita folyik arról, hogy az „antiszemitizmus” kifejezést angol nyelven kötőjellel vagy anélkül kell-e írni („anti-Semitism” vagy „Antisemitism”). Jelen útmutató eredeti, angol nyelvű változata – csakúgy, mint az EBESZ-kötelezettségvállalásokat tartalmazó dokumentumok angol nyelvű változatai – a standard angol gyakorlatnak megfelelő, kötőjeles írásmódot alkalmazza; tudomásul véve, hogy egyes aktorok a kötőjel nélküli változatot használják, elkerülendő a félreértést, miszerint az „antiszemitizmus” ellentétpárjaként létezne „szemitizmus”, illetve azt, hogy a sémi nyelveket beszélő népekre utalna. A Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség állásfoglalást adott ki ez ügyben; lásd „Spelling of Antisemitism”, elérhető a Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség honlapján: <<https://www.holocaustremembrance.com/node/195>>.

és a média- és információs műveltség növelése révén a tanulók megérthetik, hogy hogyan működnek az összeesküvés-elméletek, és miben áll a vonzerejük.

- Felvértezheti a tanulókat az antiszemitizmus és az elfogult vagy előítéletes üzenetek felismeréséhez szükséges tudással; növelheti a tudatosságukat az antiszemitizmus különböző típusai, megnyilvánulási formái és a zsidókra és a zsidó közösségekre gyakorolt hatásaival kapcsolatban. Továbbá:
- Biztosíthatja, hogy az oktatási intézmények felkészültek legyenek az oktatás során jelentkező antiszemita megnyilvánulások kezelésére, és fejlesztheti a pedagógusok arra vonatkozó tudását, hogy hogyan reagáljanak, és milyen válaszok lehetnek hatékonyak a tanteremben vagy egyéb oktatási színtereken.

Miért van szükség oktatási útmutatókra?

Mintegy harminc évvel ezelőtt az EBESZ tagállamai felismerték, hogy a hatékony emberi jogi oktatás hozzájárul az intolerancia, a vallási, faji és etnikai – romákat is érintő – előítélet és gyűlölet, a xenofóbia és az antiszemitizmus leküzdéséhez.¹⁹ Mindazonáltal, összefüggésben az antiszemita előítéletek komplexitásával, csak korlátozottan álltak a szakpolitikai döntéshozók és az oktatás más szereplői rendelkezésére oktatási útmutatók az antiszemitizmus megelőzését és kezelését célzó oktatást illetően. Jelen útmutató, melyet a DIEJH és az UNESCO dolgozott ki, ezt a hiányt pótolja annak részletes bemutatásával, hogy a gyakorlatban mit lehet és mit kell tenniük a kormányzati szakpolitikuskoknak és az oktatási vezetőknek, hogy az oktatás valóban hatékony legyen az antiszemitizmus visszaszorításában.

¹⁹ Az EBEÉ (Európai Biztonsági Együttműködési Értekezlet) emberi dimenzióról szóló konferenciája moszkvai találkozásának dokumentuma (Moszkva, 1991. október 3.) („Moscow Document”), para. 42.2.

Nemzetközi és kormányközi dokumentumok és állásfoglalások az antiszemitizmus oktatás általi megelőzésére vonatkozóan

Az Európai Parlament állásfoglalása az antiszemitizmus elleni küzdelemről, 2017/2692(RSP), 2017. június 1.

Az EBESZ 8/14. számú miniszteri tanácsi nyilatkozata, „Declaration on Enhancing Efforts to Combat Anti-Semitism” [Nyilatkozat az erőfeszítések fokozásáról az antiszemitizmus elleni küzdelem terén], Bázeli, 2014. december 5.

Az EBESZ miniszteri tanácsának 10/05. számú határozata, „Tolerance and Non-discrimination: Promoting Mutual Respect and Understanding” [Tolerancia és diszkriminációmentesség: A kölcsönös tisztelet és megértés előmozdítása], Ljubljana, 2005. december 6.

Az EBESZ „Berlini Nyilatkozata”, a bolgár EBESZ elnökség konklúziói, 2004. április 29.

Az EBESZ miniszteri tanácsának 4/03. számú határozata: „Tolerance and Non-Discrimination” [Tolerancia és diszkriminációmentesség], Maastricht, 2003. december 2.

Az UNESCO 1974-es ajánlása a nemzetközi megértést, együttműködést és békét szolgáló, illetve az emberi jogokra és alapvető szabadságjogokra vonatkozó oktatást illetően, 1974. november 19.

Az UNESCO végrehajtó tanácsának 197 EX/46. számú határozata az UNESCO szerepéről az oktatás mint az erőszakkal járó extrémizmus megelőzésének eszköze előmozdításában, 2016. november 23.

Miközben ez az útmutató kifejezetten az antiszemitizmusra összpontosít, tudatosan alapoz, illetve épít a tágabb értelemben vett emberi jogi oktatás, valamint a globális felelősségvállalásra nevelés meglévő kereteire:

- Hozzájárul a DIEJH arra vonatkozó küldetéséhez, hogy segítséget nyújtson a tagállamoknak az **intolerancia és a diszkrimináció visszaszorításában**. Az EBESZ több alkalommal felhívta a tagállamokat olyan oktatási programok fejlesztésére, amelyek növelik a fiatalok körében a kölcsönös tisztelet és megértés értékeinek tudatosítását. Az EBESZ-kötelezettségvállalások ösztönzik az antiszemitizmusról szóló, rendszerszerű megközelítést alkalmazó oktatást a tagállamokban, beleértve az antiszemitizmus jelenkori formáira vonatkozó tananyagokat.²⁰

²⁰ A DIEJH gyűjteményt állított össze azokból a forrásokból, illetve azokról a programokról, amelyek a diszkriminációval, gyűlölet-bűncselekményekkel, antiszemitizmussal és az intolerancia további – például muszlimokkal, keresztényekkel vagy más vallások követőivel szembeni – formáival kapcsolatos tudatosság növelésére irányulnak: további információk az EBESZ honlapján találhatók, <<http://www.osce.org/tolerance-and-nondiscrimination>>.

- Hozzájárul az UNESCO küldetéséhez a **globális felelősségvállalásra nevelés előmozdítása** terén, ami egyike az UNESCO oktatási részlege stratégiai munkaterületeinek, valamint hozzájárul az Egyesült Nemzetek 4. számú Fenntartható Fejlesztési Céljának, illetve az ahhoz kapcsolódó 4.7. számú célkitűzés eléréséhez. A felelősség a globális közösséghez és az emberi közösséghez való tartozás érzésére utal, mely közösségben a tagok megtapasztalják az egymás iránti szolidaritás és a kollektív identitás, valamint a globális szintű, kollektív felelősség érzetét. A globális felelősségvállalásra nevelés célja a – bármilyen korcsoporthoz tartozó – tanulók felvértezése az emberi jogokon, a társadalmi igazságosságon, a sokszínűségen, a nemek közötti egyenlőségen és a környezeti fenntarthatóságon alapuló – és az ezek tisztelésének elsajátításához szükséges – értékekkel, tudással és készségekkel.²¹
- Kiegészíti az **erőszakkal járó extrémizmus oktatás révén történő megelőzésére** tett erőfeszítéseket.²² Az erőszakot pártoló, fiatalok megnyerését célzó szélsőséges ideológiák között több olyan is van, amelyben központi szerepük van az antiszemita ideológiáknak. Az erőszakos szélsőséges csoportok elérik a sérülékeny helyzetű fiatalokat – különösen az interneten és a közösségi médián keresztül –, és ezáltal fenyegetést jelentenek minden polgár biztonságára és alapvető jogaira. Jelen útmutató olyan intézkedéseket javasol, amelyek révén a tanárok és a tanulók segítséget kapnak a kritikai gondolkodásuk fejlesztéséhez, hogy megvizsgálhassák és megkérdőjelezhessék az antiszemita vélekedések legitimitását és vonzerejét, ellenállhassanak az antiszemita narratíváknak, valamint kritikus, tájékozott, aktív polgárokká válhassanak. Közvetlenül hozzájárul az Egyesült Nemzetek főtitkára által 2015-ben kiadott, az erőszakkal járó extrémizmus megelőzését célzó cselekvési terv, valamint az UNESCO végrehajtó tanácsának 197 EX/46. számú határozata²³ végrehajtásához, mely az UNESCO szerepéről szól az oktatás mint az erőszakkal járó extrémizmus megelőzésének eszköze fejlesztésében; beleértve az emberi jogi alapon kialakított, globális felelősségvállalásra nevelést célzó programokat is. Ez az útmutató – amely a fentiekkel azonos célt tűz ki – összhangban van az EBESZ 2015-ös miniszteri tanácsi nyilatkozatával is, amely az erőszakkal járó extrémizmus, illetve a terrorizmushoz vezető radikalizmus visszaszorításáról szól.²⁴

Az antiszemitizmus globális jelenség, olyan országokat is érint világszerte, ahol a zsidók immár nem alkotnak – vagy sohasem alkottak – jelentős méretű kisebbséget. Gyakran képezi részét a globálisan – különösen az interneten – terjedő szélsőséges ideológiáknak, ennél fogva egyszerre jelent globális és helyi szintű fenyegetést. Az útmutató kialakítása az EBESZ tagállamainak igényeit vette figyelembe, de a kiadványban szereplő elvek és ajánlások más környezetekben és bármelyik régióban alkalmazhatók.

21 A globális felelősségvállalásra nevelésről további információk és kiadványok érhetőek el az UNESCO honlapján, <<https://en.unesco.org/themes/gced>>.

22 Az UNESCO és az EBESZ erőszakkal járó extrémizmus és terrorizmushoz vezető radikalizmus megelőzését célzó tevékenységéről további információk érhetőek el az UNESCO honlapján: <<https://en.unesco.org/preventing-violent-extremism>>, valamint az EBESZ honlapján: <<http://www.osce.org/secretariat/107807>>.

23 Az UNESCO végrehajtó tanácsának 97/EX 46 (2015) határozata.

24 Az EBESZ miniszteri tanácsának 4/15. számú nyilatkozata, „Declaration on Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization That Lead to Terrorism”, Belgrád, 2015. december 4., <<http://www.osce.org/cio/208216?download=true>>.

Az oktatáspolitikai döntéshozókon kívül más szakemberek is – például az emberi jogokért felelős tisztviselők, tanárok, nevelők, a tanárképzésben dolgozók, szakmai szervezetek és civil szervezetek munkatársai – is hasznosnak találhatják a jelen útmutatót. Az útmutató főleg a középfokú oktatás feltételeit vette figyelembe, de bizonyos szempontokból a felsőoktatásra is kitékint.

Az útmutató felépítése

A bevezetőt követi a 2. rész, amely a jelenkori antiszemitizmus összetett mivoltáról: megnyilvánulási formáiról, jellemzőiről és hatásairól szól. A 3. rész a megelőző intézkedésekkel kapcsolatos elveket vázolja, valamint bemutatja a tanulók antiszemita ideológiákkal és üzenetekkel szembeni ellenállásának fejlesztésére vonatkozó oktatási célkitűzéseket. A 4. rész a fő cselekvési területeket írja le, és bemutatja azokat az intézkedéseket, gyakorlati megoldásokat és pedagógiai módszereket, melyek révén az antiszemitizmus témája megjeleníthető az oktatásban. Végezetül az 5. rész útmutatást nyújt a szakpolitikai döntéshozóknak, hogy miként kezelhetik az antiszemitizmust az oktatási intézményekben, mivel ez előfeltétele a tanulásnak és a diákok emberi jogai védelmének és megővésének.

2.

**AZ ANTISZEMITIZMUS
JELENSÉGÉNEK
MEGÉRTÉSE**

2.1. Az antiszemitizmus hatása

Az antiszemitizmus olyan fenyegetés, amely ilyen vagy olyan szinten mindegyik társadalomban jelen van, egyúttal pedig indikátora tágabb társadalmi problémáknak. A zsidó közösség nagyságától, illetve jelenlététől függetlenül létezik. Az antiszemita zaklatás, erőszak és diszkrimináció célpontjai a zsidók, illetve mindenki, akit az adott társadalomban, illetve az interneten, közösségi médiában zsidónak tartanak. A zsidó intézmények – például zsinagógák, iskolák és temetők – szintén célpontjai az erőszaknak és a vandalizmusnak. Mindemellett, az utóbbi években a zsidónak tartott személyekre, közösségekre és ingatlanokra, valamint a zsidó közösséggel valamilyen módon kapcsolatba hozott vagyontárgyakra időnként úgy tekintenek, mint Izrael Állam és az izraeli politika szimbólumaira. Ez az újraértelmezés vezet oda, hogy gyakran antiszemita jellegű támadások, illetve diszkrimináció célpontjaivá válnak.

Az antiszemita indítékú gyűlölet-bűncselekmények és fenyegetések egyrészt érintik az adott támadások elszenvedőit, de tartós hatással vannak általában a zsidó emberek és közösségek mindennapi életére és emberi jogaira is:²⁵

- előfordulhat, hogy a zsidó emberek félnek istentiszteletre menni, belépni egy zsinagógába vagy megkülönböztető vallási öltözetet, vallási szimbólumokat viselni,²⁶ mindez negatívan érinti az egyének és a közösségek jogát a vallásuk vagy hitbéli meggyőződésük kifejezésére;
- előfordulhat, hogy a zsidó személyek tartózkodnak a nyilvánosság előtt zsidóként azonosítani magukat, kifejezni a kulturális identitásukat vagy zsidó kulturális eseményeken részt venni, mindez gyakorlatilag a zsidók közéletből való kiszorulásához vezethet;²⁷
- előfordulhat, hogy a zsidó emberek öncenzúrát gyakorolnak a munkahelyükön, online környezetben vagy társas helyzetekben, elzárva önmagukat a véleményszabadság jogának gyakorlásától, különösen attól, hogy Izraelt illetően empátiájukat vagy támogatásukat fejezzék ki;
- néhány országban az antiszemita erőszak, illetve az attól való félelem arra kényszerítette a zsidó iskolákat és ifjúsági szervezeteket, hogy szigorú biztonsági intézkedések mellett működjenek, és ennek az anyagi terhet a kormányok helyett gyakran maguk az intézmények viselik, ezzel vallási, kulturális és oktatási tevékenységtől vonva el forrásokat.

25 Understanding Anti-Semitic Hate Crimes and Addressing the Security Needs of Jewish Communities: A Practical Guide (Warsaw: EBESZ/DIEJH, 2017), <<http://www.osce.org/odihr/317166?download=true>>.

26 2014-ben az EBESZ tagállamai mély aggodalmukat fejezték ki azokkal a beszámolókkal kapcsolatban, miszerint az EBESZ-társág egyes részein a zsidó emberek nem érzik többé biztonságosnak vallásuk látható kifejezését és azt, hogy nyilvánosan zsidóként azonosítsák magukat. Lásd a svájci EBESZ-elnökség konklúzióit, kiadva az EBESZ antiszemitizmusról szóló berlini konferenciájának 10. évfordulójára rendezett magas szintű megemlékezési esemény alkalmából, Berlin, 2014. november 12–13. <<https://www.osce.org/odihr/126710?download=true>> i.m. 8. lj.

27 Kutatási eredmények szerint a zsidó nők a zsidó férfiakhoz képest nagyobb arányban (55%, illetve 50%) kerülnek biztonsági okokból zsidó identitásuk nyilvánosság előtti megjelenítését; lásd Graham, D. – Boyd, J., „Understanding more about antisemitic hate crime: Do the experiences, perceptions and behaviours of European Jews vary by gender, age and religiosity?”, Institute for Jewish Policy Research, 2017. Ez a kutatás az DIEJH felkérése nyomán, illetve a DIEJH finanszírozásában zajlott. Az adatok a 2008–2012-es időszakra vonatkoznak.

Az antiszemitizmus hatással van a lakosság szélesebb körére is. A válasz nélkül hagyott, elburjánzó antiszemitizmus arra bátoríthatja a fiatalokat, illetve a társadalmakat, hogy azt kezdjék hinni, hogy bizonyos embercsoportokkal szemben az előítéletesség és a tevőleges diszkrimináció, vagy akár erőszak, elfogadható. Ez a vélekedés mind közvetlenül, mind pedig hosszú távon fenyegetést jelent az általános biztonsági helyzetre, amint azt a történelmi példák világosan mutatják. A kormányoknak, illetve a döntéshozóknak fel kell ismerniük, hogy mekkora kárt okoz a cselekvés elmaradása, tekintve, hogy a helyzet jobbításához szükséges hatalom az ő kezükben van.

2.2. Jellemzők

Antiszemita sztereotípiák és rágalmak

Az antiszemitizmus továbbra is felbukkan világszerte, nyílt és burkolt formában egyaránt, annak ellenére, hogy hivatalosan a nemzetközi, a regionális és a nemzeti hatóságok is elutasítják. Folyamatosan hoz létre új sztereotípiákat, rágalmakat és ábrázolásmódokat, miközben az új formákhoz felhasználja a régiakat. Az antiszemita előítélet gyakorta egymásnak ellentmondó állításokban fejeződik ki, nem feltétlenül egy időben vagy ugyanazon szereplők szájából: például a zsidókat egyszerre bírálják gyökértelen kozmopolitizmussal és szűklátókörű közösségi összetartással. Ugyancsak egymást kölcsönösen kizáró diszkurzív elemek kerülnek egymás mellé, amikor a zsidókat egyszerre korlátlan hatalmúként és alacsonyabb rendű lényekként ábrázolják.

A hagyományos antiszemita sztereotípiák megjelennek az antiszemita támadásokban a tanúsított magatartás indítékaként vagy kísérvjelenségeként. Ilyenek azok a feltételezések, hogy „a zsidók” gazdagok és kapzsiak, hogy világuralomra törnek, vagy hogy „a zsidók” ölték meg Jézus Krisztust. Az antiszemita rágalmak gyakran nyilvánulnak meg összeesküvés-elméletekre alapozó világnézetekben. Például a bal- és jobboldali politikai nézeteket vallók között egyaránt vannak olyanok, akik azt a hamis meggyőződést vallják, miszerint a zsidók tervelték ki a 2001. szeptember 11-i terrortámadást az Egyesült Államokban. Az utóbbi időkben új összeesküvés-elméletek jelentek meg, amelyek hamisan állítják, hogy a zsidók szerepet játszottak az európai menekültválságban.²⁸

Ahhoz, hogy a pedagógusok hatékonyan tudjanak reagálni az antiszemita sztereotípiákra és tévképzetekre, fel kell tudniuk ismerni ezek különféle formáit, és meg kell érteniük, hogy hogyan fejlődtek ki ezek a koholmányok az idők során. A 2. függelékben a teljesség igénye nélküli, illusztratív célú lista található az egymással összefüggésben álló toposzokról és képzetokról.

Összeesküvés-elméletek

Az összeesküvés-elméletek a lesújtó eseményeket úgy magyarázzák, mintha azok egy kicsi, ám nagy hatalommal bíró, gonosz terv végrehajtására szövetkező csoport tevékenységének eredményeként következtek volna be. Az ilyen magyarázatok elfogadása a széles körben elfogadott narratívák elutasítását jelenti, sőt, olykor magukat a hivatalos narratívákat is az összeesküvés bizonyítékaiként állítják be. Az összeesküvés-elméletek a társadalmi intézményekkel és folyamatokkal szembeni bizalmatlanságra

²⁸ Péter Krekó et al., „‘Migrant Invasion’ as a Trojan Horseshoe”, in Péter Krekó et al. (ed.), *Trust within Europe* (Budapest: Political Capital, 2015), 63–72. o., <http://www.politicalcapital.hu/wp-content/uploads/PC_OSIFE_Trust_Within_Europe_web.pdf>.

építenek, és gyakran válnak célpontjaikká negatív sztereotípiákkal övezett csoportok – például a zsidók –, főként társadalmi elégedetlenség idején.²⁹

A zsidók gyakran váltak a történelem során összeesküvés-elméletek célpontjaivá. Több olyan változat jött létre, amelyben „a zsidók” vagy „a cionisták” nagy hatalommal bíró, globális cselekvőként jelennek meg, akik gonosz célok érdekében manipulálják a kormányokat, a médiát, a bankokat, a szórakoztatóipart és más intézményeket. Sok összeesküvés-elméletre gyakorolt jelentős hatást a „Cion Bölcsseinek jegyzőkönyvei”, minden idők egyik legszélesebb körben terjesztett hamisítványa, amely a zsidók világhatalmi tervének megörökítését színeli. A zsidók elleni náci népiertást a II. világháború alatt részben a zsidók feltételezett hatalmával igazolták.

A globális zsidó összeesküvés mítosza visszahangzik azokban a kortárs vélekedésekben, amelyek a zsidóknak a társadalmi és gazdasági élet különféle területein vélemezett felülreprezentáltságát és a társadalom intézményeinek zsidók általi befolyásolását nehezítik. Felismerhető azokban a vádakban is, melyek szerint a zsidó nép felelős minden háborúért és gyakorlatilag minden katasztrófáért, például a Perzsa-öbölben lezajlott háborúért vagy az erőszakot alkalmazó szélsőséges csoportok előretöréséért a Közel-Keleten.

Az elmúlt években az összeesküvés-elméletek – így az antiszemita összeesküvés-elméletek is – az internet révén könnyebben hozzáférhetővé váltak, és így elfogadhatóbbnak tűnnek. Seregyi weboldal és közösségimédia-profil terjeszti ezeket, melyek platformot biztosítanak a holokauszttagadás terjedésének is.

2.3. Jelenkori változatok

Az utóbbi években az antiszemitizmusnak több új változata jelent meg a politikai paletta szélsőbaloldali és szélsőjobb oldali részén. Az antiszemitizmus ezektől eltérő lehet, amikor radikális vallási csoportokhoz kötődik.

A holokauszt tagadása és torzítása³⁰

A holokauszttagadók az antiszemita nézetekre támaszkodnak, és megerősítik azokat.³¹ Előfordul, hogy a holokauszttagadást és -torzítást kormányok és szélsőséges csoportok is támogatják. A holokauszttagadás azon az elgondoláson alapul, hogy a zsidók egy világméretű hamisítással vezetnek félre mindenkit; ez sérti a holokauszt áldozatainak emlékét, családtagjaikat és leszármazottaikat, valamint ellentmond a hiteles történelmi tényeknek.

- **Áltudomány:** a holokauszttagadás áltudományos kétségbevonása a II. világháború alatti nemzetiszocialista népiertás során a zsidók meggyilkolására vonatkozó, megalapozott ismeretanyagnak.

29 M. Abalakina-Paap – W. Stephan – T. Craig – W. L. Gregory, „Beliefs in conspiracies”, *Political Psychology*, Vol. 20, No. 3, 1999, 637–647. o.

30 Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése a 2007. január 26-án elfogadott, A/RES/61/255. számú határozatában ítélte el a holokauszttagadást, <<http://www.un.org/en/holocaustremembrance/docs/res61.shtml>>.

31 Alvin Rosenfeld, *The End of the Holocaust* (Bloomington: Indiana University Press, 2011), 238–270. o.

- **Történelmi torzítás:** a történelmi tények szándékos torzítása és annak el nem ismerése, hogy milyen mértékben váltak a zsidók a nemzetiszocialisták és szövetségeseik áldozatává a II. világháború alatt.
- **Az extrémizmus tünete:** a holokauszttagadás a szélsőséges nézetekkel való találkozás és az extrémista tevékenységekbe való bevonódás tünete lehet.

A holokauszttagadás központi eleme az a valótlanítás, miszerint a világ zsidósága globális összeesküvést sző gonosz terveinek végrehajtására. Egyes holokauszttagadók például a zsidókat vádolják azzal, hogy – kártérítésre pályázva – kieszték a holokausztot. Bizonyos körökben a holokauszttagadók azt is hozzátesszik, a holokauszt zsidó koholmánya képezi Izrael Állam nyugati támogatásának támfalát.³² Egyesek leplezetlenül tagadják a holokausztra vonatkozó tényeket, mások a jól dokumentált történelmi tényeket burkoltabban torzítják.³³ Előfordul, hogy amennyiben a holokauszt átfogó tanulmányozására nem kerül sor az iskolai tanterv keretében, a fiatalok a történelmi tények ismeretének hiányában torzítják a holokausztot, de arra is van példa, hogy a széles körben elfogadott narratíva elutasítása a serdülőkori lázadás és provokáció kifejezési eszköze. Bármilyen áll a holokauszttagadás és -torzítás hátterében, ezek gyakran jelennek meg klasszikus antiszemita témák – például a kapzsiság, a hatalomszerzés, az álnokság vagy az erkölcsstelenség vádja – társaságában és ezeket támogatva.

32 *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators* (Warsaw–Jerusalem: ODIHR [DIEJH]–Yad Vashem, 2007), <<http://www.osce.org/odihr/29890?download=true>>, 25. o.

33 Néhány szerző az oktatás és a megemlékezés terén a holokauszt „zsidótalánítás”-ának új formáira hívják fel a figyelmet; amikor nem tagadják ugyan közvetlenül a történelmi tényeket, de arra töreksenek, hogy jelentéktelenítsék a zsidó emberek áldozattá tételét a náci Németország és szövetségesei által. „Azok a tanárok, illetve pedagógusok, akik a holokauszt értelmezése során nem ismerik el sem azt, [hogy a náciak meg akartak ölni minden Európában élő zsidót], sem pedig azt, hogy a náciizmus zsidó áldozatai külön kezelendők, marginalizálják a holokauszt zsidók által megélt valóságát. A holokauszt ilyen értelmezésének implikációi kihatnak a pedagógiai elveikre és gyakorlatukra, és torzíthatnak arra, hogy a diákok hogyan gondolkodnak a holokausztról.” Lásd P. Cowan – H. Maitles, *Understanding and Teaching Holocaust Education* (London: SAGE, 2017), 143–144. o.

2013-ban a Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség tagállamai egy munkadefinícióban állapodtak meg a holokauszttagadást és a holokauszttal kapcsolatos torzításokat illetően.³⁴

„A holokauszttagadás olyan diskurzus és propaganda, amely tagadja a holokauszt vagy soá néven ismert esemény – tehát a zsidók megsemmisítése a náci Németország és tetteistársai által a második világháború alatt – történelmi tényét és annak mértékét. A holokauszttagadás fogalma különösen azokra a kijelentésekre vonatkozik, amelyek szerint a holokauszt (soá) nem történt meg.

A holokauszttagadás része lehet a pusztításhoz elsősorban használt módszerek és eszközök (például gázkamrák, tömegkivégzés, éheztetés és kínzás), valamint a zsidóság elleni népirtás szándékosságának nyilvános tagadása vagy megkérdőjelezése.

A holokauszttagadás különféle formái az antiszemitizmus megnyilvánulásai is egyben. Minden olyan próbálkozás, amely tagadja a zsidók elleni népirtás tényét, a nemzetiszocialista és az antiszemita ideológiákat igyekszik felmenteni a zsidóság elleni népirtás bűne és felelőssége alól. A holokauszttagadás formái közé tartozik az is, amikor a zsidókat vádolják azzal, hogy a soát maguk idézték elő, illetve annak tényeit eltúlozzák politikai vagy pénzügyi céljaik érdekében, valamint ide tartozik az is, amikor úgy állítják be a tényeket, mintha maga a soá is a zsidók összeesküvésének eredménye volna. Ezeknek a vádaknak az a célja, hogy a történelemért a zsidókat hibáztassák, és ezzel ismét legitimálják az antiszemitizmust.

Gyakran a holokauszttagadás céljai közé tartozik a nyílt antiszemitizmus rehabilitációja is, valamint olyan politikai eszmék és feltételek elősegítése, amelyek alkalmasak arra, hogy a holokauszthoz hasonló esemény bekövetkezzen.”

Másodlagos antiszemitizmus

A holokauszttal való szembenézés folyamata néhány országban az úgynevezett „másodlagos antiszemitizmus” megjelenéséhez vezetett: a zsidók pusztja jelenléte a holokausztra emlékezteti a többieket, ami büntudatot kelt bennük, és emiatt azután a zsidókat okolják.³⁵ Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége szerint a másodlagos antiszemitizmus a II. világháború után végbement társadalmi változásokat tükrözi:

A háború után megváltozott a helyzet az antiszemitizmus nyilvános kifejezését illetően. A nyíltan antiszemita megnyilvánulásokat elkezdtek társadalmilag elfogadhatatlannak tekinteni, ennek megfelelően kezelni, jogszabályok révén büntetni, és ezáltal a társadalom peremére űzni – ez váltotta ki azt, amit „másodlagos antiszemitizmus”-ként ismerünk. A másodlagos antiszemitizmus egy tipikus – régebbi, nyíltan antiszemita sztereotípiákból merítkező – állítása például az, hogy „a zsidók” a második világháborúval kapcsolatos büntudatuk kihasználása révén manipulálják a németeket vagy az osztrákokat.

34 A teljes definíciót lásd a 4. függelékben. Az IHRA holokauszttagadásra és -torzításra vonatkozó munkadefinícióját („Working Definition of Holocaust Denial and Distortion”, IHRA, 2016. május 26.) lásd: <<https://www.holocaustremembrance.com/working-definition-holocaust-denial-and-distortion>>. A magyar fordítás forrása az IHRA honlapja: <<https://www.holocaustremembrance.com/hu/node/122>>.

35 Peter Schönbach, *Reaktionen auf die antisemitische Welle im Winter 1959/60* (Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt, 1961), 80. o.

A másodlagos antiszemitizmus különböző fajtáiban közös az, ahogyan képviselői a holokauszthoz viszonyulnak és az, ahogyan ezen keresztül közvetetten fejezik ki antiszemita érzelmeiket. Az antiszemitizmus megnyilvánulhat például a holokauszt tagadásában vagy trivializálásában.³⁶

A közel-keleti helyzet mint az antiszemita tettek igazolása

A miniszteri tanács 2014-es bázeli ülésén az EBESZ tagállamai egyhangúlag kinyilvánították, hogy a nemzetközi fejlemények – például a Közel-Keletet érintőek – sohasem igazolhatják az antiszemitizmust.³⁷ Mindazonáltal, a közel-keleti helyzetet még mindig felhasználják antiszemita kijelentések ürügyeként. Az Egyesült Nemzetek főtitkára, António Guterres 2017 augusztusában ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy „az Izrael Állam megsemmisítésére irányuló vágy [...] kifejezése a modernkori antiszemitizmus elfogadhatatlan formája”.³⁸ Ilyen incidensekre nagyobb valószínűséggel kerül sor olyankor, amikor a térségben fokozódnak a feszültségek.

A pedagógusoknak fontos tisztában lenniük azzal, hogy az Izraellel szembeni bírálat esetenként antiszemita feltételezésekből és hiedelmekből táplálkozhat, amelyeket egyszerűen a cionizmusra, Izraelre és az izraeli–palesztin konfliktusra alkalmaznak. Ezt bizonyítja, hogy ezeket a megnyilvánulásokat gyakran antiszemita jelmondatok, fenyegetések, időnként pedig fizikai támadások kísérik. Zsidó személyeket vagy a zsidókat kollektíven felelőssé tenni a közel-keleti helyzetért, személyeket kirekeszteni pusztán zsidó identitásuk miatt antiszemitizmus. Az ilyen jellegű antiszemita megnyilvánulásoknak az interneten terjesztett antiszemita propaganda az egyik fő forrása.

A nemzetközi, illetve a közel-keleti fejleményekről szóló viták kontextusában fontos felidézni, hogy az EBESZ tagállamai számos alkalommal megerősítették a békés gyülekezéshez való jog melletti elkötelezettségüket, valamint azt, hogy a szólásszabadság alapjog és a demokratikus társadalmak egyik alapeleme.

Az antiszemitizmus online megjelenési formái

A közösségi média felületei alapvető eszközeivé váltak azoknak, akik szándéka a zsidók zaklatása, hamis információk vagy gyűlölet terjesztése. Fontos szerepet játszanak az összeesküvés-elméletek terjesztésében, ami szintén hátráltathatja az emberi jogok és a demokratikus értékek fenntartására irányuló erőfeszítéseket.

2017-ben a Simon Wiesenthal Központ által évente kiadott „Digital Terrorism and Hate” (Digitális terrorizmus és gyűlölet) című jelentésének szerzői huszonegy antiszemita játékot azonosítottak az interneten, és felhívták a figyelmet a közösségi média felületein, blogokban, applikációkkal küldött üzenetekben, vitafórumokon, videócsatornákon és más

36 *Antisemitism: Summary overview of the data available in the European Union 2003–2013* (Vienna: European Agency for Fundamental Rights, 2014), 3. o., <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014_antisemitism-update-2003-2013_web.pdf>.

37 Ld. az EBESZ miniszteri tanácsának 8/14. számú nyilatkozatát, „Declaration on Enhancing Efforts to Combat Antisemitism”, Bazel, 2014. december 5., <<http://www.osce.org/cio/130556?download=true>>, i.m. 8. lábjegyzet.

38 Az Egyesült Nemzetek főtitkára, „Secretary-General’s remarks to the media with Prime Minister Benjamin Netanyahu of Israel”, 2017. augusztus 28., <<https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2017-08-28/secretary-general%E2%80%99s-remarks-media-prime-minister-benjamin>>.

online médiaanyagokban található antiszemita megnyilvánulásokra és gyűlöletbeszédre.³⁹ A Zsidó Világkongresszus jelentése hasonló helyzetet tárt fel: 2016-ban naponta ezer antiszemita poszt jelent meg a közösségi médiában.⁴⁰ Ezeknek a posztoknak a célpontjai gyakran ismert személyiségek, „celebek”, ami növeli a valószínűségét annak, hogy a diákok antiszemizmussal és gyűlöletbeszédrel találkozzanak az online térben. Az antiszemitizmus időnként szimbólumok használata révén jelenik meg a közösségi média felületein, Twitter-üzenetekben, blogokban vagy vitafórumokon (lásd az 5. függelék).

2016-ban az Európai Bizottság négy jelentős közösségimédia-platformmal együtt magatartási kódexet hozott nyilvánosságra a jogellenes online gyűlöletbeszéd leküzdésére. A dokumentum számos kötelezettségvállalást tartalmaz a Facebook, a Twitter, a YouTube és a Microsoft részéről az ilyen tartalmak terjedésének visszaszorítására Európában.⁴¹ Fontos, hogy a későbbiekben figyelemmel kísérjék ennek a dokumentumnak a hatását az antiszemita gyűlöletbeszéd online megjelenésének mértékére.

39 „Digital Terrorism and Hate”, Simon Wiesenthal Center, 2017, <<http://digitalhate.net/>>.

40 *The Rise of Anti-Semitism on Social Media: Summary of 2016* (New York and Tel-Aviv: World Jewish Congress – Vigo Social Intelligence, 2017), 15. o.

41 További információért lásd „Az Európai Bizottság és egyes informatikai vállalatok bejelentése a jogellenes online gyűlöletbeszédre vonatkozó magatartási kódexről”, az Európai Bizottság sajtóközleménye, 2016. május 31., <http://eu.rapid/press-release_IP-16-1937_hu.htm>.

3.

**AZ ANTISZEMITIZMUS
MEGELŐZÉSE AZ OKTATÁS
RÉVÉN:
ALAPELVEK**

Az UNESCO Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről tiltja a diszkriminációt az oktatásban, valamint leszögezi, hogy az oktatásnak „az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok fokozott tiszteletben tartására kell irányulnia” és „elő kell segítenie a megértést, türelmet és barátságot minden nemzet és minden faji vagy vallási csoport között”.⁴² Hasonlóképpen, az EBESZ tagállamai is felismerték az átfogó megközelítés alkalmazásának fontosságát az intolerancia – például az antiszemitizmus – kezelését illetően.⁴³ Az oktatásban az antiszemitizmus problémája megközelítésének a gyűlölet, diszkrimináció és intolerancia valamennyi formájának kezelését célzó, szélesebb látószögű megközelítés részét kell képeznie.

Miközben az antiszemitizmus kontextusa közösségenként, városonként, államonként, régióként, intézményenként – sőt, osztálytermenként – más és más lehet, az antiszemitizmus komplex témájának hatékony kezelését illetően megegyeznek a legfontosabb oktatási elvek és gyakorlatok. Ezek a következők:

1. emberi jogi alapú megközelítés alkalmazása az oktatás során;
2. a diákok ellenállóvá tétele, a probléma súlyosbítása helyett;
3. a diákok kritikai gondolkodásra nevelése, az önreflexiós készségek, valamint a komplex témák kezelésére és átgondolására való képességek fejlesztése;
4. a társadalmi nem szempontjának alkalmazása az elfogultságok felismerésére;
5. az összhang erősítése a már létező oktatási területekkel és keretekkel; különösen a globális felelősségvállalásra neveléssel.

3.1. Emberi jogi alapú megközelítés alkalmazása

Keretek

Az emberi jogi alapú megközelítés olyan fogalmi keret, amely a széles körben elfogadott emberi jogi normákon alapul, és olyan társadalom létrehozására irányul, amely minden ember tekintetében tiszteli, védi és megvalósítja az emberi jogokat. Ez a megközelítés figyelemmel van arra, hogy az antiszemitizmus háttérében álló nézetek szemben állnak az emberi jogi elvekkel, aláássák és megsértik azokat.

Az oktatást illetően tehát az emberi jogi alapú megközelítésnek ki kell terjednie az antiszemitizmus megnyilvánulásainak felszámolását célzó erőfeszítésekre, valamint minden ember méltóságának védelmére.⁴⁴

42 UNESCO, „Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről”, Párizs, 1960, Magyarországon kihirdette a 1964. évi 11. törvényerejű rendelet, <<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96400011.TVR>>.

43 Az EBESZ miniszteri tanácsának 10/07. számú határozata, „Tolerance and Non-Discrimination: Promoting Mutual Respect and Understanding”, Madrid, 2007. november 30., <<http://www.osce.org/mc/29452?download=true>>.

44 *Understanding Anti-Semitic Hate Crimes and Addressing the Security Needs of Jewish Communities: A Practical Guide* (Warsaw: ODIHR, 2017), 8. o.; D. Graham and J. Boyd, „Understanding Antisemitic Hate Crime: Do the Experiences, Perceptions and Behaviours of Jews Vary by Gender, Age and Religiosity?”, Institute for Jewish Policy Research, 2017, <<http://www.osce.org/odihr/320021>>.

Az emberi jogi oktatás mint az antiszemitizmus kezelésének módszere egyrészt emberi jogokról szóló oktatást, másrészt emberi jogokat megvalósító oktatást, harmadrészt emberi jogi célú oktatást jelent, az alábbiak szerint:

az emberi jogokról szóló oktatás során a diákok a jogaikról tanulnak, beleértve az információszerzés jogát (sokféle hazai és nemzetközi forrásból); a vallás és hitbéli meggyőződés szabadságához való jogot, valamint a szólásszabadság jogát;⁴⁵ továbbá arról, hogy az antiszemitizmus egyes emberek jogsérelméhez vezet, és hogy a jogok védelme közös felelősség;

az emberi jogokat megvalósító oktatás során az oktatás keretei között tiszteletben tartják minden tanuló emberi jogait, így a zsidó diákok antiszemitizmustól mentes tanulási környezetre való jogát is;

az emberi jogi célú oktatás pedig képessé teszi a diákokat jogaik gyakorlására, valamint mások jogainak védelmezésére, így az antiszemitizmussal szembeni fellépésre és az antiszemitizmus megelőzésére.

Jó gyakorlat: Norvégia

Norvégia kormánya cselekvési tervet fogadott el az antiszemitizmus ellen a 2016 és 2020 közötti időszakra, amelyben a kormány kötelezettséget vállalt az antiszemitizmus elleni küzdelemre, valamint a zsidó örökség megővésére. A minisztériumközi kezdeményezés, amelyet a helyi önkormányzatokért és a modernizációért felelős minisztérium vezet, oktatási programokat fejleszt ki az antiszemitizmus leküzdésére; kezeli és biztosítja a zsidó kultúra és örökségvédelem támogatásának forrásait; monitorozza és vizsgálja a Norvégiában történő antiszemita incidenseket. A cselekvési terv külön hangsúlyozza, hogy „az iskolák központi szerepet töltenek be a diákok nevelésében a sokszínűség tiszteletére és elismerésére, valamint az »egyet nem értés közösségében« való életre nevelésben”. Mindez szorosan kapcsolódik a demokrácia és az emberi jogok oktatásához, amely szerepel a norvégiai oktatás céljairól szóló törvényben és az alaptanterv általános részében is.”

További információ: <https://www.regjeringen.no/contentassets/dd258co81e6048e2ad0ac9617abf778/action-plan-against-antisemitism.pdf>

Hogyan?

Az emberi jogi oktatás alatt olyan oktatási tevékenységek értendők, amelyek előmozdítják az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletét, és az emberi jogi jogsértések megelőzését célozzák azáltal, hogy a diákokat olyan tudással, készségekkel és értelmezési készséggel vértetik fel a, ami megteremti a feltételeket, és inspirálja őket az emberi jogok

45 Miközben a szólásszabadság kiterjed a vallások és etnikai csoportok bírálatára is, szélesebb látószögéből nézve a véleménynyilvánítás szabadságát és a vallás vagy hitbéli meggyőződés szabadságát oszthatatlan, egymással összefüggő jogokként kell szemlélni, amelyek együttesen felülkerekednek a tudatlanságon, és előmozdítják a békét, a toleranciát és a csoportok közötti párbeszédet. A nemzetközi jog meghatározza a szólásszabadság korlátozásának bizonyos elfogadható eseteit; lásd „Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya”, i.m. 2. lábjegyzet, 18., 19. és 20. cikk, <<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.TVR>>.

kultúrájához való hozzájárulásra.⁴⁶ Az emberi jogi oktatás felismeri az oktatás fontos szerepét a személyes fejlődésben, valamint a teljes körű társadalmi beilleszkedés és az egyenlő társadalmi részvétel megvalósulásában⁴⁷ azáltal, hogy a diákokat rávezeti az alapvető társadalmi értékek felismerésére és elfogadására, beleértve ebbe az antiszemita előítéletek és viselkedések kerülését.

Az emberi jogi oktatás során egy-egy téma, például az antiszemitizmus elleni küzdelem témája vitát, sőt, esetenként heves érzelmekeket válthat ki a tágabb társadalmat mikrokozmoszként leképező tanteremben. Noha egyes tanárok, valamint az oktatáspolitikai intézkedéseket, tanterveket kialakító csoportok és azok résztvevői számára ez ijesztő lehet, rengeteg kapcsolódási pont és pedagógiai módszer van arra, hogy hogyan lehet az antiszemitizmus témáját biztonságos, támogató módon bevinni az tanterembe (lásd a 4. részt).

Jó gyakorlat: Európa Tanács

2015-ben az Európa Tanács szakmai továbbképzési csomagot adott ki tanárok részére, *Living with Controversy – Teaching Controversial Issues Through Education for Democratic Citizenship and Human Rights* (Együttélni a vitával – Vitatott témák tanítása a demokratikus állampolgári nevelés és az emberi jogok oktatása során) címmel. E kiadvány szerint a demokratikus folyamatok szempontjából központi jelentőségű és elengedhetetlen a demokrácia védelme és erősítése, valamint az emberi jogi kultúra támogatása szempontjából annak megtanulása, hogy hogyan bocsátkozzunk párbeszédbe olyanokkal, akiknek az értékrendje eltér a miénktől, és megtanulni tisztelni az ilyen embereket. A tanároknak készült oktatási csomag felvázolja, hogy milyen személyes, elméleti és gyakorlati tanítási kompetenciákra van szüksége a tanároknak, és olyan felkészülési és pedagógiai módszereket javasol, amelyek hasznosak lehetnek a tanteremben az aktív és részvételen alapuló tanuláshoz, valamint a „való életből” vett témákkal való foglalkozáshoz.

További információ: <https://rm.coe.int/16806948b6>

3.2. A diákok ellenállóképességének növelése a probléma súlyosbítása helyett

Az oktatás nem lehet képes teljesen megszüntetni az előítéleteket, illetve az előítéletes viselkedést, de ösztönözheti a diákokat azoknak a készségeknek a kifejlesztésére, amelyek az előítéletek felismeréséhez és azok aktív elutasításához szükségesek. Továbbá, az oktatás révén olyan feltételek teremthetők az iskolai közösségén belül, amelyek megnehezíthetik az antiszemita és más előítéletek, valamint a diszkriminatív magatartások elburjánzását. Ennek érdekében, az oktatáspolitikai intézkedéseknek azt kell biztosítaniuk, hogy az iskolai környezet fokozza a diákok ellenállóképességét az antiszemitizmussal, a rasszizmussal és az intolerancia más fajtáival szemben; és

46 Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének A/Res/66/137. számú határozata az emberi jogi oktatásról és képzésről, 201. o.

47 Ezt az elvet emeli ki – a 29 (1) cikkében – a Gyermekek jogairól szóló egyezmény is, amelyet az ENSZ Közgyűlése 44/25. számú határozatával fogadott el, Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény, <<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.tv>>.

semmilyen körülmények között sem szabad súlyosbítania a problémákat,⁴⁸ illetve egyes személyekkel vagy csoportokkal szemben intoleráns attitűdök kialakulásához vagy erősödéséhez vezetnie.

Az antiszemita narratívákat a közösségi média könnyen elérhető teszi, és ezek ezáltal a diákokra is hatással lehetnek. Aki ezekkel szemben ellenálló, az felismeri, hogy ezek a narratívák leegyszerűsítő, egydimenziós, rágalmakat terjesztő üzenetek, amelyek az előítéleteket, a diszkriminációt, sőt akár az erőszakot is támogatják, és amelyeket nem támasztanak alá bizonyítékok.⁴⁹ Az oktatásnak segíteni kell a diákokat azoknak a készségeknek a kialakításában, amelyek által képesek megérteni ezeket a kockázatokat, és elkerülni az előítéletes viselkedésformákat. Ez úgy lehetséges, ha az oktatás segíti az ellenálláshoz szükséges személyes tulajdonságok kialakulását a diákokban, valamint támogatja őket abban, hogy a tetteiket racionalitásra, tudásra és megértésre, ne pedig félelmekre és téveszmékre alapozzák.

Ezeknek a céloknak az elérésében a pedagógia a leegyszerűsítő nézetekkel szembeni ellenálláshoz szükséges kognitív, társas és érzelmi készségek fejlesztése révén adhat segítséget a diákoknak. Az ellenálláshoz szükséges készségek közé tartozik a kritikai gondolkodásra való képesség; annak tudata, hogy minden emberi lény hajlamos az elfogultságra; a tények előítéletektől való megkülönböztetésének képessége a bizonyítékok mérlegelése révén; valamint a nézőpontok sokaságának megértése és összevetése. Az iskola olyan hely, ahol a tanulók tapasztalatot szerezhettek arról, hogy hogyan válthatják tettekre mindazt, amit a vitákkal övezett emberi jogi témákkal, például az antiszemitizmussal kapcsolatban megértettek.

Jó gyakorlat: Amerikai Egyesült Államok

A Rágalmazással szembeni Liga (Anti-Defamation League – ADL) 1985-ben indította el „A Különbözőség Világa” (A World of Difference) kampányt, ami A Különbözőség Világa Intézet (A World of Difference Institute) létrehozásához vezetett. Ma ez az intézet vezető szerepet tölt be Észak-Amerikában az előítéletmentességet célzó oktatást nyújtó szervezetek között, és fontos célkitűzése az előítéletes narratívákkal szembeni ellenállóképesség kialakítása. Az intézet interaktív képzési programjai és forrásanyagai „az előítéletek és az előítéletek által az egyéneknek és a társadalomnak okozott károk felismerését, a sokszínűség értékének és előnyeinek megértését, a csoportközi kapcsolatok javítását, valamint a rasszizmussal, az antiszemitizmussal és az elfogultságok bármely formájával való szembeszegülést” célozzák.⁵⁰ Az intézet oktatási anyagait az Egyesült Államokban iskolák, egyetemek, cégek, rendészeti szervek és közösségi szervezetek használják, és a világ más régióiban is adaptálták már őket.

További információ: <https://www.adl.org/who-we-are/our-organization/signature-programs/a-world-of-difference-institute>

⁴⁸ *Preventing violent extremism through education: A guide for policy-makers* (Paris: UNESCO, 2017), 22. o., <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002477/247764e.pdf>>.

⁴⁹ Az erőszakos szélsőséges mozgalmakkal szembeni ellenállóképesség növelését célzó intézkedésekről lásd: „The United Nations Secretary-General’s Report – Plan of Action to Prevent Violent Extremism”, A/70/674, 2015. december.

⁵⁰ Anti-Defamation League, A World of Difference Institute, <<https://www.adl.org/who-we-are/our-organization/signature-programs/a-world-of-difference-institute>>.

3.3. A kritikai gondolkodás fejlesztése

A kritikai gondolkodás meghatározása

A kritikai gondolkodásra való készség olyan magasabb szintű gondolkodási készséget jelent, melynek révén az egyén képessé válik egy problémát elemző módon, észszerűen és nyitottan megvizsgálni, annak lehetőségét is fenntartva, hogy így új és a korábbiaktól eltérő következtetésekre juthat. A kritikai gondolkodás elengedhetetlen a komplex emberi jogi témák, például az antiszemitizmus témájának vizsgálatához. A kritikai gondolkodás képessé teszi a diákokat az alábbiakra:

- a fogalmak közötti logikai kapcsolatok megértésére;
- érvek azonosítására, kidolgozására és értékelésére;
- a következtetlenségek és a leggyakoribb érvelési hibák felismerésére; valamint
- a maguk meggyőződésének és értékrendszerének igazolására vonatkozó önreflexióra.⁵¹

Azok a diákok, akik kompetenssé válnak a kritikai gondolkodás terén, nagyobb valószínűséggel értik meg kognitív és társas-érzelmi értelemben az antiszemitizmust, és válnak ellenállóvá ezzel az előítélettel szemben. Felkészültek lesznek egy sor más társadalmi jelenségre, például az előítélet más fajtáinak megértésére, valamint az azokkal szembeni ellenállóképesség kialakítására is.

Az UNESCO útmutatója a globális felelősségvállalásra nevelésről azt javasolja, hogy „a tanulónak fejleszteniük kell a kritikus tájékozódáshoz szükséges készségeiket (például, hogy hol lehet információt szerezni, hogyan lehet megvizsgálni-igazolni ezek hitelességét), a médiaműveltségüket,⁵² valamint az információközvetítésre és -átadásra vonatkozó ismereteiket”.⁵³ Ennélfogva a média- és információs műveltség oktatása a kritikai gondolkodásra nevelés egyik lehetséges módja. A diákoknak a saját attitűdjeikre és viselkedésükre is alkalmazniuk kell a kritikai gondolkodást, ami tehát fontos eszköze saját sztereotípiáik és antidemokratikus attitűdjeik felismerésének is, valamint vizsgálhatják az intolerancia különböző megjelenési formáit a társadalom egészét illetően is.

Az oktatási gyakorlatnak és a szakpolitikai intézkedéseknek ezt a célt kell szem előtt tartania. Például, amikor a tanárok arra ösztönzik a diákokat, hogy használják a kritikai gondolkodási készségeiket, kerülniük kell a nehézkesen merev didaktikusságot. Ehelyett a pedagógusoknak lehetőséget kell teremteniük a diákok számára, hogy megvitassák a problémákat, elemezzék az eseteket, megkérdőjelezzék a készen kapott információkat, és kritikusan gondolkozzanak ezekről akár egyedül, akár csoportokban. A páros és

51 Lásd: „What is critical thinking?”, <<http://philosophy.hku.hk/think/critical/ct.php>>.

52 A 20. század elején a rádió és a televízió feltalálásának, majd a század későbbi részében az új technológiák robbanásszerű fejlődésének hatására mára jelentős mennyiségű tudást – kritikus gondolatokat és tapasztalatokat – tartunk számon „információs műveltség”, illetve „médiaműveltség” címszó alatt. Az UNESCO a „média- és információs műveltség” („media and information literacy” – MIL) ernyőkifejezést használja, nem hagyva figyelmen kívül a technológia központi szerepét az információ és a média valamennyi típusát illetően. A média- és információs műveltség fogalmának bővebb kifejtését lásd a 4.2.4. részben: „Az antiszemitizmus kezelése média- és információs műveltség révén”.

53 Global Citizenship Education, Topics and Learning Objectives (Paris: UNESCO, 2015), 23. o., <<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf>>.

csoportmunkák ösztönözést tudnak adni a magasabb rendű gondolkodási és vezetői képességek fejlődéséhez, és hatékony moderálással az is elkerülhető, hogy a diákok konform módon domináns egyének vagy csoportok véleményének hatása alá kerüljenek. Az ilyen módszerekhez hosszabb időre és hatékony moderálási készségekre van szükség, de így a tanulás eredményesebb lesz.

Pedagógusok és diákok ösztönzése az önreflexióra

Az ellenállóképesség kialakításához bármilyen előítéllettel – például az antiszemitizmussal – szemben intenzív önreflexióra van szükség a diákok és a tanárok részéről is; azért, hogy tiszta és előítéletektől mentes szemlélettel vizsgálhassák meg az összetett ügyeket. Az önreflexió segíthet a tanároknak és a diákoknak saját viselkedésük és meggyőződésük elemzésében, valamint az esetlegesen bennük lappangó előítéletek azonosításában.

A pedagógusoknak önreflexiós gyakorlatokat kell végezniük saját tanítási módszereik és szándékaik elemzésére, végső soron pedig megerősítésére. Először saját maguknak kell megtapasztalniuk ezt a folyamatot, hogy azután segíthessenek a diákoknak saját álláspontjuk megkérdőjelezésében, rejtett és nyílt előítéleteik azonosításában. Az egyik módszer, amelyet a tanárok az önreflektív válság érdekében használhatnak, az alábbi ismertetett, három lépésből álló folyamat,⁵⁴ melynek során a pedagógusoknak:

1. át kell tekinteniük a tevékenységüket; meg kell kérdőjelezniük módszereiket, el kell dönteniük, hogy tanítási módszereik nem szorulnak-e korrekcióra;
2. támogató mentorokat kell találniuk; a mentorok külső szempontokat adhatnak a döntéseiket illetően, és tükröt adhatnak ahhoz, hogy megláthassák, milyen alternatív lehetőségek közül és hogyan választanak a tanítási gyakorlatuk során;
3. önmagukat is meg kell vizsgálniuk, azt kiderítendő, hogy nem lappanganak-e bennük elfogult nézetek, előítéletek vagy sztereotíp gondolatok.

A pedagógusok nagy felelősséget viselnek azt illetően, hogy diákjaiknak irányt mutassanak a sztereotípiák és előítéletek elleni küzdelemben. Ennélfogva az, amikor elsőként önmagukat vonják kérdőre, katartikus folyamat lehet.

Ha a diákok segítséget kapnak az önreflexiós tevékenységekhez, az lehetőséget ad számukra mind a kritikai gondolkodásra való készségük, mind az érzelmi intelligenciájuk fejlesztésére. Mélyebb tanulásra akkor kerül sor, amikor a diákok felismerik saját érzelmeiket és mások érzelmeit a szóban forgó vagy más bonyolult témával kapcsolatban, és ezáltal akár azonosíthatnak olyan lappangó előítéleteket is, amelyek megváltoztatását szükségesnek ítélik.

54 Sarah Sansbury, „Reflection: Crucial for Effective Teachers”, *Teaching Tolerance*, 2011. december 29, <www.tolerance.org/magazine/reflection-crucial-for-effective-teachers>.

Példák önreflexiós tevékenységekre diákok számára

Diáknapló írása

A napló feljegyzések írására szánt idő beépítése a tanórákba; annak érdekében, hogy a diákoknak:

- ☞ legyen idejük reflexióra és a komplex emberi jogi problémák feldolgozására;
- ☞ lehetőségük legyen a kritikai gondolkodási készségük használatára: saját nézeteik értékeléséhez és az önálló véleményalkotáshoz.

Írott és/vagy illusztrált önarcképek készítése

A diákok támogatása abban, hogy portrét készítsenek magukról, képessé teszi őket:

- ☞ az önmagukkal kapcsolatos tudatosság kialakítására, miközben reflektálnak a különféle összetevőkre, amelyekből az identitásuk összeáll, valamint
- ☞ a sokféle összetevő azonosítására és elismerésére: tapasztalatok, meggyőződések, társadalmi narratívák, kedvelt és nem kedvelt dolgok, stb.

Az elkészült önarcképek kiállíthatók az osztályteremben, amennyiben ez helyénvalónak tűnik az adott diákcsoportra jellemző érzékenységeket figyelembe véve.

Utánkövetési tevékenységként sor kerülhet:

- ☞ a tárlat közös megtekintésére, hogy az osztály végignézhesse – és esetleg kritizálhassa – az önarcképeket. A kritika célpontjában ne a művészi tehetség álljon, hanem inkább az, hogy a néző mennyit tudhat meg a művész identitásáról. Ajánlott, hogy a diákok tárlatlátogatási munkalapot töltsenek ki, miközben végignézik a kiállítást, és megpróbálják azonosítani a társaik egyedi attribútumait. A munkalap alapján például a következőkre kereshetnek példát: érdeklődési kör, nem, vallás, hobbi, anyanyelv, kultúra stb.;
- ☞ a tárlat megtekintését követő beszélgetés során középpontba kerülhet az osztályt alkotó identitások sokszínűségének felismerése.

Utólagos önreflexiót szolgáló naplóírás, melynek során a diákok olyan kérdésekről gondolkodhatnak, mint hogy:

- ☞ Mi az, amit a projekt előtt nem tudtam az identitásommal kapcsolatban önmagamról?
- ☞ Mit az, amit nem tudtam a társaimról, mielőtt megnéztem a kiállítást?
- ☞ Megjeleníti-e az osztályunk azt, hogy milyen sokszínű is a világ manapság?

Fontos, hogy a pedagógusok tisztában legyenek az adott diákcsoport érettségi szintjével, valamint a csoportban jelen lévő érzékenységekkel annak eldöntésekor, hogy milyen mértékben hasznos megosztani a csoportos vagy egyéni önreflexió eredményét.

A komplexitás kezelése

Azok a tanórák, amelyek az antiszemitizmus különösen összetett mivoltát, valamint a zsidó történelem és a zsidók élettapasztalatainak sokféleségét tárják fel, fejlesztik a diákok képességét számos globális probléma reflektált és kritikus megközelítésére, valamint arra ösztönzik őket, hogy tájékozottságon alapuló, céltudatos állampolgári tevékenységekben

vegyenek részt. Annak érdekében, hogy a diákok érzékletes képek kaphassanak az antiszemitizmusról, a tananyagnak többféle nézőpontból is be kell mutatnia az előítéleteket tápláló társadalmi és politikai feszültségeket, és azt, hogy miként lehet az előítéleteket lerombolni, illetve hatástalanítani. Miközben a diákok alkalmazzák a kritikai gondolkodási készségeiket a kapcsolódó feladatok során, mélyebben meg fogják érteni az antiszemitizmus – és a csoportokkal szembeni előítélet más fajtáinak – összetettségét, valamint azt, hogy miért olyan fontos az emberi jogi szemlélet ezek kezeléséhez.

Példák az ilyen jellegű tanórai tevékenységekre:

- a diákok azonosítják a zsidókra és más előítéletekkel szembesülő csoportokra irányuló jelenkori intolerancia megnyilvánulásait, és megvizsgálják az előítéletek történelmi kontextusának hasonlóságait és különbségeit;⁵⁵
- a diákok számba veszik, hogy miként jelenítik meg a zsidókat a különböző médiumok; megfigyelik, hogy a zsidókat úgy tüntetik-e fel, mint az emberi társadalom hétköznapi tagjait, vagy úgy, mint az antiszemita sztereotípiák megtestesítőit, vagy csak bizonyos kontextusokban, a zsidók által megélt történelemről csak leegyszerűsített vagy korlátozott képet adva (például csakis bibliai alakokként, a holokauszt áldozataiként vagy a közel-keleti konfliktus szereplőiként ábrázolva a zsidókat).

Jó gyakorlat: Franciaország

A Mémorial de la Shoah oktatási műhelyfoglalkozást fejlesztett ki tanárok és diákok számára a közösségi médián terjedő összeesküvés-elméletekről és azok összefüggéséről az antiszemitizmussal. A résztvevők a közösségi médiából vett példák (üzenetek, fotómontázsok, videók) alapján tanulják meg azonosítani és dekonstruálni az összeesküvés-elméleteket, valamint az azokhoz kapcsolódó hamis ábrázolásokat és sztereotípiákat. A műhely célja, hogy serkentse a kritikai gondolkodást és az aktív bevonódást, az információ hitelességének ellenőrzésére és az online üzenetekkel kapcsolatos óvatosságra ösztönözzön.

További információ: <http://www.memorialdelashoah.org/pedagogie-et-formation/activites-pour-le-secondaire/ateliers-pedagogiques.html>

3.4. A társadalmi nem szempontjának alkalmazása az elfogultságok felismerésére

A társadalmi nemek nézőpontjának beépítése az oktatásba alapvető fontosságú ahhoz, hogy a diákok megértsék az identitással kapcsolatos folyamatokat általában, és azért is hasznos lehet ennek a megközelítésnek az alkalmazása, mert olyan már kipróbált pedagógiai módszerekkel gazdagíthatja a pedagógusokat, amelyek alkalmazhatóak lehetnek másfajta előítéletek vagy diszkrimináció felismerésére is. Mind a szakpolitikai

⁵⁵ Az esetlegesen leküzdendő előítéleteket saját logikájuk szerint és saját kontextusukban kell megértenünk. Fontos például, hogy a diákok felismerjék, hogy az antiszemitizmus gyakorlata úgy van jelen, hogy a zsidók nincsenek kirekesztve a társadalom egyik szinteréről sem, ami nem jellemző a diszkrimináció más fajtái esetén. A pedagógusoknak óvatosan kell megközelíteniük az ilyen különbségeket, hogy az összehasonlítás során ne erősítsék fel a sztereotípiákat; lásd *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, i.m. 32. lábjegyzet, 5. o.

döntéshozók, mind a pedagógusok esetében fontos, hogy figyelembe vegyék az interszekcionalitás jelenségének fontosságát, illetve a hasonlóságokat és különbségeket a nem, a faj és az egyenlőtlenségek és az előítéletek egyéb vetületei között, ideértve az antiszemitizmust is.

Jó gyakorlat: Európai Genderkutatói, Oktatói és Dokumentációs Egyesület

Az Európai Genderkutatói, Oktatói és Dokumentációs Egyesület (European Association for Gender Research, Education and Documentation – ATGENDER) tudósok, gyakorlati szakemberek, aktivisták, valamint intézmények széles körét fogja össze a nők és a társadalmi nemek tanulmányozása, a feminista kutatás, valamint a női jogok, a nemek közötti egyenlőség és a sokszínűség területén. A pedagógusok számára ingyenesen letölthető források és oktatási anyagok gazdag tárházával szolgál, ezek közé tartozik a „Teaching with Gender” (A társadalmi nemekkel tanítva) című könyvsorozat, amely gyakorlati tanítási módszerek széles körét mutatja be, többek között az alábbi címeket viselő kötetekben: *Teaching „Race” with a Gendered Edge* (A „faj” tanítása nemi élel), *Teaching Against Violence* (Tanítással az erőszak ellen), *Teaching Intersectionality* (Az interszekcionalitás tanítása).

Az egyesület számos célja közé tartozik a múlt- és jelenbeli egyenlőtlenségek, jogfosztottság és kirekesztettség felismerése Európában és másutt, az ezek elleni küzdelem, valamint annak megtanulása, hogy miként lehet a hasonló elvek mentén folytatott küzdelmeket felismerni, szolidárisan támogatni, saját ügynek tekinteni; és teret hozni létre nehéz beszélgetésekhez és kritikákhoz.

További információ: <https://atgender.eu/category/publications/volumes/>

3.5. Az összehangoltság erősítése a globális felelősségvállalásra nevelés révén

A szakpolitikai intézkedéseknek az oktatás terén az antiszemitizmusra adott olyan válaszlépéseket kell támogatniuk, amelyek átfogóan és zökkenőmentesen integrált részét képezik mindazon erőfeszítéseknek, amelyek annak biztosítására irányulnak, hogy minden diák részesüljön az egészségét, jóllétét és tanulási lehetőségeit elősegítő biztonságos környezet előnyeiből. Hasonlóképpen, az antiszemitizmus megelőzésének részét kell képeznie azoknak az oktatáspolitikai intézkedéseknek, amelyek biztosítják, hogy a tananyag, az oktatás és a tanulási módszerek előmozdítsák a demokratikus kultúra, a béke és a globális felelősségvállalás szempontjából fontos tudást, készségeket, kompetenciákat és viselkedéseket; illetve tágabb értelemben törekedjenek az erőszak megelőzésére.

Az antiszemitizmusra vonatkozó oktatási megközelítések tehát szoros összefüggésben állnak más, kapcsolódó területekkel; például az alábbiakkal.

A demokratikus polgárságra nevelés a demokratikus jogokról és kötelezettségekről szól, a sokszínűség tiszteletére ösztönöz, és támogatja a jogállamiságot.

A holokausztról és más népiirtásokról szóló oktatás a népiirtások egyes eseteiről, azok történetéről, okairól, a népiirtásra való uszításról, a népiirtás természetéről, megjelenési formáiról és hatásairól szól.

Az erőszakkal járó szélsőségeség megelőzését célzó nevelés azon feltételek megteremtésére irányul, amelyek között a diákok felvérteződnek az erőszakkal járó szélsőségeség ellen, és megerősödik bennük a béke és erőszakmentesség iránti elkötelezettség.⁵⁶

A pedagógusok és a szakpolitikai döntéshozók tágabb szemszögből úgy tekinthetnek az antiszemitizmus megelőzését és kezelését célzó oktatásra, mint a globális felelősségvállalásra nevelés kiegészítő elemére és/vagy részére, amely elősegíti annak az érzésnek a kialakulását a diákokban, hogy tagjai egy nagyobb emberi közösségnek.⁵⁷

A globális felelősségvállalásra nevelés fogalmi dimenziói⁵⁸

A globális felelősségvállalásra nevelés célja a tanulók képessé tétele arra, hogy bevonódjanak és aktív szerepet vállaljanak mind lokális, mind globális szinten a globális kihívások felismerésében és megoldásában; végső soron pedig arra, hogy tevékenyen hozzájáruljanak egy igazságosabb, békésebb, toleránsabb, befogadóbb, biztonságosabb és fenntarthatóbb világ megteremtéséhez. A globális felelősségvállalásra nevelésnek három fogalmi dimenziója van:

“kognitív: tudásszerzés és megértés, a kritikai gondolkodásra való készség kialakítása globális kérdések, az országok és különböző népcsoportok egymással összekapcsolódó és egymásra utalt mivoltának elemzése és értékelése céljából;

társas-érzelmi: az emberi közösséghez való tartozás érzése, osztozás az értékeken és a felelősségen, egymás iránti empátia és szolidaritás, a különbözőség és a sokszínűség tisztelete;

viselkedéses: felelősségteljes cselekvés helyi, nemzeti és globális szinten egy békésebb és fenntarthatóbb világ érdekében.”

Távlati célja szerint az antiszemitizmusról szóló oktatásnak a következő – a globális felelősségvállalásra nevelés fogalmi dimenzióival összhangban álló – eredményekhez kell vezetnie.

Több kognitív tudáshoz: a diákok megértik az antiszemitizmus eredetét, okait, természetét, kialakulását és kiterjedését; beleértve a sztereotípiákat, valamint a történelemben, a nyelvben, a médiában, a társadalomban és a kultúrában gyökerező összeesküvés-elméleteket és előítéleteket.

56 Preventing violent extremism through education: A guide for policy-makers, i.m. 48. lábjegyzet, 22. o.

57 Az UNESCO globális felelősségvállalásra nevelési kerete a tanulók tudására, készségeire, értékrendjére és attitűdjeire épít, egy igazságosabb, békésebb, toleránsabb, befogadóbb, biztonságosabb és fenntarthatóbb világ biztosítása érdekében. Ennek része a békeoktatás, amelynek célja a béke kultúrájának fejlesztése; utóbbi alatt nemcsak az erőszak elutasítását és az erőszakmentes konfliktusmegoldási módszerek előnyben részesítését, hanem az egyenlőség, a szabadság, az igazságosság, a jogállamiság és az emberi jogok elvei iránti elkötelezettséget is érti, amelyekre mind szükség van a tartós béke megalapozásához.

58 Lásd Global Citizenship Education, Topics and Learning Objectives, i.m. 53. lábjegyzet 15. o.

Magasabb társas-érzelmi intelligenciához: a diákok méltányolják mások nézőpontját, pozitív elemekre építik önazonosságukat, ahelyett, hogy magukat és másokat negatív, antiszemita sztereotípiákon keresztül, illetve ilyenekkel szemben határoznák meg.

Tökéletesebb viselkedéshez: a diákok mindenkit egyenlőként és egyénként kezelnek, ami hozzájárul a tolerancia és a sokszínűség elismerése általános szintjének növekedéséhez az osztályteremben és a tágabb közösségben.

Az antiszemitizmus kezelését célzó oktatás és a globális felelősségvállalásra nevelés tanulási céljai			
Tanulási terület	Globális felelősségvállalásra nevelés	Az antiszemitizmus kezelését célzó oktatás specifikus tanulási célkitűzései	Példák tevékenységekre
Kognitív	A tanulók használják a kritikai gondolkodási készségeiket, hogy képesek legyenek mélységükben megérteni a regionális, nemzeti vagy helyi ügyeket, valamint a különböző országok és népek egymással összekapcsolódó mivoltát és egymásrautaltságát is.	<p>A tanulók megértik az antiszemitizmus okait, kialakulását, megnyilvánulási formáit saját társadalmuk és más társadalmak kontextusában, különböző korszakokban.</p> <p>A tanulók használják a kritikai gondolkodási készségeiket az önreflexiós módszerek alkalmazása során, hogy felmérjék és értékeljék az emberi viselkedésről alkotott saját előfeltevéseiket.</p>	A diákok reflektálhatnak az emberi viselkedést és az eseményeket befolyásoló tényezőkre történelmi és jelenkori kontextusokban. Ezt megtehetik például egy közelmúltbeli – saját országukban vagy egy szomszédos országban történt – antiszemita esetet vizsgálva. Párban vagy kis csoportokban dolgozva azonosíthatják az eset résztvevőinek eltérő álláspontjait, majd elemezhetik a különböző döntéseket és azt, hogy mi befolyásolhatta az emberek viselkedését az eset során.

Tanulási terület	Globális felelősségvállalásra nevelés	Az antiszemitizmus kezelését célzó oktatás specifikus tanulási célkitűzései	Példák tevékenységekre
Társas-érzelmi	A tanulók megtapasztalják az emberi közösséghez való tartozás érzését; fejlődik az empátia-érzetük, valamint tisztelet alakul ki bennük az emberek közötti különbségek és hasonlóságok iránt.	A tanulók együttéreznek azokkal, akiket kirekesztettek vagy kirekesztenek, akik elszenvetk vagy elszenvedik alapvető emberi jogaik megsértését, például azokban az időkben, amikor tombolt az antiszemitizmus, és érzelmileg elköteleződnek az emberi jogok védelme és a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem iránt.	A diákok gondolkodhatnak az antiszemitizmus egyénekre gyakorolt hatásáról saját társadalmuk és más társadalmak esetében. Ennek során összehasonlíthatják a férfiak és nők eltérő tapasztalatait és válaszreakcióit az antiszemitizmusra, valamint elgondolkodhatnak a jelenkori antiszemitizmusra adott saját reakcióikról is. Mindezt megtehetik például szemtanúk vagy médiatudósítások meghallgatásával, zsidó szervezetek vagy közösségek tagjaival való találkozás révén, a vonatkozó irodalom olvasásával, zenehallgatással, vizuális műalkotások létrehozása vagy élvezete révén stb.

Tanulási terület	Globális felelősségvállalásra nevelés	Az antiszemitizmus kezelését célzó oktatás specifikus tanulási célkitűzései	Példák tevékenységekre
Viselkedés	A tanulók hatékonyan és felelősen lépnek fel helyi, nemzeti és globális szinteken az emberi jogokat tisztelőben tartó környezet létrehozásáért.	A tanulók figyelik az antiszemita megnyilvánulásokat és az előítéletesség és diszkrimináció más megnyilvánulási formáit, méltányolják mások erőfeszítéseit ezek leküzdésére, mindeközben reflektálnak saját értékrendjükre és tetteikre, és olyan tevékenységekbe kapcsolódnak be, amelyek célja, hogy hatást gyakoroljanak kortárs csoportjukra és tágabb közösségükre.	A diákok foglalkoznak az antiszemitizmus ellen kiálló történelmi alakok tetteivel (pl. Émile Zola vagy II. János Pál pápa), és tudnak példákat említeni az antiszemitizmus jelenkori felbukkanásairól saját közösségükben vagy az interneten. Nyilvános és privát helyzetekben elutasítják az ilyen megnyilvánulásokat; megtanulják, hogyan lehet ilyesmiről megfelelő csatornákon jelentést tenni, szembeszállni az online antiszemitizmussal, valamint mozgósítani másokat az érintettekkel való szolidaritás kifejezésére.

4.

**HOGYAN OKTASSUK A
DIÁKOKAT AZ
ANTISZEMITIZMUSRÓL**

4.1. A fő témák és kihívások

4.1.1. A diákok oktatása az antiszemita sztereotípiákról

Pedagógiai kérdés

A pedagógusoknak speciális pedagógiai módszereket kell alkalmazniuk annak megelőzésére, hogy antiszemita sztereotípiák alakuljanak kis a diákokban, illetve az esetlegesen felbukkanó sztereotípiák azonosítására és mérséklésére.

Módszertani példák a diákok sztereotípiákról való oktatásához⁵⁹

A sztereotípiák történetének feltárása. A pedagógusok beszélgetést kezdeményezhetnek a sztereotípiákról, az osztály tagjai pedig példákat oszthatnak meg az általuk látott vagy hallott sztereotípiák köréből. Amikor az osztály azonosít egy sztereotípiát, az lehetőséget ad a pedagógusnak arra, hogy végigvezesse az osztályt a szóban forgó sztereotípiá történetének és eredetének vizsgálatán. A pedagógusnak el kell érnie, hogy a diákok megértsék, hogy hogyan alakult ki a sztereotípiá; milyen hamis feltételezéseken alapult, és milyen történelmi körülmények között bukkant fel. A folyamat, melynek során a diákok az eredetétől kezdve végigkövetik egy sztereotípiá életét, általában a sztereotípiá szétporladásához és legyengüléséhez vezet, és ezt követően sem a diákok, sem a közösség más tagjai nem használják tovább károkozásra.

A hatalmi dinamikák szerepének feltárása a sztereotípiákban. Az emberek úgy vannak megalkotva, hogy másokat különböző kategóriák szerint csoportokba sorolnak. Ez ahhoz vezet, hogy túlzott mértékben leegyszerűsítik a szóban forgó csoportról alkotott képüket. Amikor ez a leegyszerűsített kép elterjed, és elkezd meghatározni a csoportot magát, akkor beszélünk sztereotípiáról, ami esetenként az adott csoporttal szembeni előítélet kialakulásához vezethet. Ahogy terjed a sztereotípiá, úgy növekszik az ereje, és ez az érintett csoport hatalmi státusát is csökkentheti, miközben a sztereotípiát terjesztő csoport hatalmát növeli. Ennek megvilágítása céljából a pedagógusok végigvezethetik a diákokat egy olyan folyamaton, amelynek során megtanulják, hogyan erősödnek a sztereotípiák az idő múlásával, és felfedik a hatalmi dinamika szerepét a sztereotípiákban, valamint azt, hogy mindez hogyan hat ki az emberi jogok egyéni gyakorlására.

A közös felelősség felismerése a sztereotípiák elutasításában. A pedagógusoknak ösztönözniük kell a diákokat annak belátására, hogy nekik is meg van a maguk felelőssége sztereotípiák felismerésében és lebontásában. Annak folyamán, ahogyan egy-egy ártalmas sztereotípiát azonosítanak, kikutatnak és elűznek a tanulási környezetükből, a diákok felismerhetik a saját, személyes előítéleteiket is, amelyekről talán nem is tudták, hogy ott van bennük és a társadalomban, és amelyek negatív hatással lehetnek a környezetükben lévő zsidó emberekre, például a zsidó osztálytársaikra.

A felelősség megosztása a diákok között támogató tantermi légkört teremtet, és ösztönzi a csapatmunkát, még olyan diákok körében is, akik korábban előítéletekkel viseltettek egymás iránt.

⁵⁹ Ezen rész elsődleges forrása: Jonathan Gold, „Teaching About Stereotypes 2.0”, *Teaching Tolerance*, 2016. január 11., <<https://www.tolerance.org/magazine/teaching-about-stereotypes-20>>.

A diákok antiszemita sztereotípiákról való tanításának egyik hatékony módszere a sztereotípiák történetének bemutatása, a sztereotípiák mögötti hatalmi dinamikák szerepének feltárása, valamint a közös felelősség felismerése a sztereotípiák azonosításában és elutasításában.

A pedagógusok a fentiek, valamint a sztereotípiákkal kapcsolatos más kérdések feltárásához kreatív feladatokat használhatnak. Végezetül, a tanároknak az antiszemita sztereotípiákról való tanítás során minden esetben követniük kell a pedagógiai alapelveket.

A sztereotípiák és az előítélet meghatározása

A sztereotípiák emberek bizonyos csoportjairól alkotott túlegyszerűsített képek. Az előítélet sztereotípián alapuló érzés egy embercsoporttal és annak tagjaival szemben.

Az emberek gyakran csak nevetnek a sztereotípiákon, és nem tulajdonítanak jelentőséget azoknak. A sztereotípiák azonban előítéletek kialakulásához vezethetnek, és veszélyt jelenthetnek a tantermi légkörre. A „sztereotípiafenyegetés” Clyde Steele meghatározása szerint azt jelenti, hogy valaki: „olyan helyzetben van, vagy olyasmit csinál, amivel kapcsolatban létezik az identitásához fűződő negatív sztereotípiára”.⁶⁰ Amikor egy diák sztereotípiafenyegetésnek van kitéve, akkor a mások negatív elvárásaiból fakadó szorongása növeli a kognitív stresszt. Nagyon fontos, hogy a pedagógusok azonosítsák a tanteremben jelen lévő sztereotípiákat, utasítsák el azokat, és igyekezzenek azok jelenlétét csökkenteni.

Gyakorlati példák az antiszemita sztereotípiák megkérdőjelezésére és megelőzésére

A tananyagfejlesztők beépíthetnek olyan kreatív feladatokat és ismeretanyagokat a tananyagokba, amelyek révén a diákok megtanulják megkérdőjelezni a sztereotípiákat, és amelyek megelőzhetik a sztereotípiák kialakulását:

Gyakorlat típusa	Pedagógusok által alkalmazható gyakorlati példák
Személyes narratívák bemutatása	<p>Osszanak meg olyan személyes narratívákat, amelyek bemutatják:</p> <ul style="list-style-type: none"> a zsidók sokszínűségét; bizonyítva, hogy a zsidók – csakúgy, mint a más háttérű emberek – vallási nézet vagy hitélet szempontjából igen sokfélék, illetve nem vallásosak/nem hívők is lehetnek; azt, hogy mi a közös a zsidókban és másokban, például kulturális, társadalmi-gazdasági, földrajzi, nyelvi vagy más tulajdonságok tekintetében; a zsidó és különféle más vallási vagy kulturális háttérű embereket, akik helyi, országos és/vagy nemzetközi kontextusban pozitív hatásúak voltak.

60 C. M. Steele – Steven J. Spencer – Joshua Aronson, „Contending with Group Image: The Psychology of Stereotype and Social Identity Threat”, in Mark. P. Zanna, (ed.), *Advances in experimental social Psychology* Vol. 34 (Amsterdam: Academic Press, 2002), 379–440. o.

Gyakorlat típusa	Pedagógusok által alkalmazható gyakorlati példák
Történelem-órákba való integrálás	<ul style="list-style-type: none"> Sokszempontú megközelítést alkalmazva kerüljön sor a zsidók történetének tanítására a helyi, a nemzeti vagy világtörténelem oktatásának keretében, beleértve Izrael Állam történetét, valamint az izraeli–palesztin viszonyt.⁶¹ A történelmet személyessé kell tenni; el kell mondani a zsidó emberek személyes történeteit (hétköznapi emberekét és ismertekét egyaránt, például azokét, akik a tudományok, a művészetek vagy a filozófia területéhez járultak hozzá). Át kell gondolni, hogy a különféle, társadalmilag elfogadott sztereotípiáknak milyen hatásuk van a férfiak és nők, bizonyos közösségek és csoportok – például a zsidók – jogaira a történelem különböző időszakaiban és ma. És/vagy: Legyen a tanórák témája a holokauszt előtti és utáni antiszemitizmus egészen a jelenkorig (ez nem helyettesíti a nagyon fontos, holokauszt-ról szóló órákat).
Példák használata az összeesküvés-elméletek leleplezésére	<ul style="list-style-type: none"> A diákok csoportban dolgozva vizsgálják meg a sztereotípiák és/ vagy összeesküvés-elméletek megszületési körülményeit.⁶² A feladat során a diákok gyűjtsenek példákat annak bemutatására, hogy milyen negatív hatásai vannak az összeesküvés-elméleteknek. A diákok alkossanak tanulócsoportokat, ami a közös munka és közös információfeldolgozás révén közös felelősségérzet kialakulásához vezethet.⁶³ És/vagy: A diákok kapjanak ösztönzést annak áttekintésére, hogy hogyan változnak a narratívák az idők során; hogy miként válik egy-egy igaz elem – kiragadva a kontextusból – leegyszerűsítő, sztereotipikus nézetté.

61 A háttérinformációkat tartalmazó források átfogó bibliográfiáját lásd: Yale Library Near Eastern Collection, <<https://www.library.yale.edu/neareast/politics1.html>>.

62 A legvalószínűbb kimenetel szerint rájönnek arra, hogy nincs elegendő bizonyíték a sztereotípiák vagy az összeesküvés-elmélet alátámasztására, ezáltal képessé válnak ezek elvetésére.

63 Elvileg ily módon nő annak valószínűsége, hogy akkor is használni fogják ezeket a kutatói készségeiket, amikor más összeesküvés-elméletekkel találkoznak, és nem fog kialakulni bennük olyan, sztereotípiákon alapuló gondolkodás és előítéletek, ami szélsőséges nézetek irányába sodorná őket.

Gyakorlat típusa	Pedagógusok által alkalmazható gyakorlati példák
A diákok sokszínű identitásának fókuszba helyezése	<ul style="list-style-type: none"> A diákok önarcképet készíthetnek magukról (szöveget, festményt, verset stb.), hogy elgondolkodjanak a különböző identitásuk sokszínűségéről. A diákok mutassák be az önarcképeket, feladatul kapva azt is, hogy azonosítsák a sokszínűség vetületeit az osztályban (pl. faj, bőrszín, anyanyelv, állampolgárság, nemzeti vagy etnikai származás, nem, szexuális orientáció, hobbi, érdeklődés, ideálok, egyéni sajátosságok). A diákok kapjanak útmutatást az önarcképükkel kapcsolatos azon aspektusok azonosításához, amelyek sztereotípiákat tárhatnak fel vagy generálhatnak. Ezt szolgálja az a tanári kérés a diákok felé, hogy összpontosítsanak arra, hogy kik is ők, és milyen tényezők befolyásolják az identitásuk alakulását (lehet szó saját belső elhatározásukról vagy külső nyomásról). <p>És/vagy:</p> <ul style="list-style-type: none"> Vizsgálják meg, hogy milyen kapcsolatban áll a diákok önmagukról alkotott képe bizonyos tulajdonságaik esetében azzal, ahogyan a többiek látják őket; ezzel bemutatható a társadalmi narratívák konstruált mivolta.

Pedagógiai iránymutatás a diákok antiszemita sztereotípiákkal kapcsolatos oktatásához

Az alább közölt iránymutatás a tanteremben vagy más oktatási helyzetben használható pedagógiai eszközöket kínálja az oktatóknak az antiszemitizmus kezelésére.⁶⁴

A program hozzáigazítása az adott osztályhoz A tanév indulásakor a tanároknak választ kell találni az alábbi kérdésekre, hogy az antiszemitizmus témája kapcsán alkalmazandó tanítási stílusukat az adott osztályba járó diákokhoz igazíthassák.

- Kik a diákok? Milyen a hátterük?
- Előfordultak-e a közelmúltban antiszemita esetek vagy más intoleranciával kapcsolatos megnyilvánulások a környezetükben?
- Vannak-e korábbi tapasztalataik az antiszemitizmussal kapcsolatban és/vagy a zsidó közösséggel?
- Vannak-e tapasztalataik az intolerancia más formáival kapcsolatban?
- Milyen előítéletei lehetnek a csoportnak vagy az egyes diákoknak?
- Mi az iskola környékének helyi történelme, különösen a zsidó történelem vonatkozásában?

⁶⁴ Ezen javaslatok forrása: *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, i.m. 32. lábjegyzet.

A tiszteletteljes párbeszédnek és a nyílt vitának kedvező tantermi légkör kialakítása. A tanárnak olyan térré kell tennie a tantermet, ahol a diákok érzékeny témákról – például a sztereotípiákról és előítéletekről – beszélgethetnek. A tanárnak meg kell határoznia az alapszabályokat annak érdekében, hogy a diákok megszegyenüléstől vagy nevetségessé válástól való félelem nélkül oszthassák meg nézeteiket és tapasztalataikat. A tanárnak ragaszkodnia kell a kölcsönös tisztelet elvéhez, a minden résztvevő számára biztonságos és bizalomteljes környezet megteremtése érdekében.⁶⁵ A biztonságos tantermi légkör megteremtését szolgálja például, ha a diákok részt vállalhatnak a tanórai interakciók során a kölcsönös tiszteletet előírányzó szabályok megalkotásának felelősségéből. Mialatt a diákok osztályközösségként együttműködnek e szabályok megalkotásában, egyidejűleg olyan környezetet is teremtenek, amelyben mindannyiuknak szava van; illetve olyan környezetet, amely ösztönzi a vezetői kvalitások fejlődését, és amelyet az emberi jogok tisztelete jellemez.

Előzze meg a konkrét sztereotípiák tárgyalását a sztereotipizálás általános folyamatainak megismertetése. A tanárnak – az egyes konkrét sztereotípiákkal, például az antiszemitizmussal kapcsolatos tudatosságnövelés kiindulópontjaként – először beszélnie kell a sztereotípiák működéséről általánosságban. Ennek keretében példaként megemlíthetők az egyes sztereotípiatípusok, valamint az ezekhez kapcsolódó mintázatok, ami hozzásegítheti a diákokat a sztereotipizálás negatív következményeinek felismeréséhez, valamint annak belátásához, miként vezetnek ezek az összetett problémák (gyakran vonzó módon) leegyszerűsítő megközelítéséhez.

Használjuk óvatosan a sztereotip ábrázolásokat. A tanárnak óvatosnak kell lennie, amennyiben antiszemita ábrázolások, képek használata mellett dönt. Tudatában kell lennie annak, hogy az agy másképp dolgozza fel a képeket, mint a szavakat: a képek nagy valószínűséggel bevésoódnak a diákok tudatába, különösen akkor, ha a diákok korábban nem találkoztak ezekkel az ábrázolásokkal. A képeket gondosan kell kiválasztani, követve az ezzel kapcsolatosan ajánlott módszertant – például a Teaching Tolerance⁶⁶ kiadvány ajánlásait –, hogy a diákokkal megértethessék, hogy miként torzíthatják a képek a valóságot. Ha egy tanár sztereotipikus kép használata mellett dönt, végig kell vezetnie a diákokat a sztereotípiák történetének vizsgálatán, a sztereotípiák tanulási folyamaton keresztüli hatástalanításának módszere szerint.

Az együttműködésen alapuló tanulási légkör megteremtése. A tanár az együttműködő tanulási környezet kialakítása révén segíthet a diákoknak a szóban forgó nehéz és összetett téma feldolgozásában, amelyben a diákok csoportos keretben, egymással együttműködve dolgozhatnak. Ez a környezet lehetővé teszi a tanulók számára, hogy aktív résztvevői legyenek a saját tanulási folyamatuknak, olyan légkörben, amelyben mindegyikük emberi jogait tisztelet övezi.

65 Tantermi beszélgetések vezetésére vonatkozó gyakorlati tanácsokhoz lásd: *A Teacher's Guide on the Prevention of Violent Extremism* (Paris: UNESCO, 2016), <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>>.

66 A *Teaching Tolerance* (Toleranciára tanítás) című projektet a Southern Poverty Law Center működteti, amelyet 1991-ben hoztak létre az Egyesült Államokban, a gyűlölet fokozódásának megelőzése céljából; lásd <<https://www.tolerance.org/professional-development>>.

Jó gyakorlat: Egyesült Királyság

A University College London Holokauszoktatási Központja (Centre for Holocaust Education) fejlesztette ki az „Unlocking Antisemitism” (Az antiszemitizmus kibontása) elnevezésű oktatási megközelítést, amely az antiszemita sztereotípiák tantermi kezeléséhez nyújt segítséget a tanároknak. Ez a megközelítés a „Roots of Antisemitism” (Az antiszemitizmus gyökerei) című filmre épül, és alkalmat nyújt a diákoknak arra, hogy többet tudjanak meg az antiszemita sztereotípiák kialakulásáról a történelem során, és ösztönzi őket, hogy kritikusán vizsgálják meg az előítéletet általában, illetve kifejezetten az antiszemitizmust. A központ műhelyfoglalkozásokat szervez tanárok számára, hogy megismerjék oktatási megközelítésüket és online ingyenesen elérhetővé teszi számukra a kapcsolódó tananyagokat.

További információ: <https://www.holocausteducation.org.uk/lessons/open-access/unlocking-antisemitism/>

4.1.2. A holokausz oktatása diákoknak

Egy sajátos történelmi anyagrész

A holokauszoktatás, vagyis a tanítás-tanulás a náci Németország és tetteistársai által a zsidó nép ellen elkövetett népirtásról, amit más csoportok üldözése és gyilkolása kísért, sok országban intenzíven jelen van az iskolai tananyagban.⁶⁷ Ez üdvözlendő és fontos fejlemény, de nem helyettesíti megfelelően az antiszemitizmusról való oktatást. Amennyiben az antiszemitizmus témája kizárólag a holokauszoktatás keretében jelenik meg, a diákok arra a következtetésre juthatnak, hogy az antiszemitizmus ma már nem jelent problémát, vagy félreértelmezhetik jelenkori formáit.

A holokauszról való oktatás során helyes és szükséges az antiszemitizmusról szóló anyagrészek beiktatása, mert erre alapvető szükség van annak megértéséhez, hogy mi volt a kontextusa az Európában történteknek: a zsidók hátrányos megkülönböztetésének, kirekesztésének és végül meggyilkolásának. Hasonlóképpen az antiszemitizmus tanulmányozása során bizonyos figyelmet szentelni kell a holokauszoknak, mint az antiszemitizmus történeti mélypontjának: az államilag szervezett üldöztetésnek és hatmillió zsidó meggyilkolásának a náci Németország és tetteistársai által.

67 A DIEJH rendszeresen vizsgálja és gyűjti a holokausz- emlékezés terén létező gyakorlatokat az EBESZ-térségben; lásd: „Holocaust Memorial Days: An overview of remembrance and education in the EBESZ region”, DIEJH, 2015. január 27., <<https://www.osce.org/hmd2015>>. Lásd még Peter Carrier – Eckhardt Fuchs – Torben Messinger, *The International Status of Education about the Holocaust. A Global Mapping of Textbooks and Curricula. Summary* (Paris: UNESCO, 2015).

Jó gyakorlat: Amerikai Egyesült Államok

Az Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeum (United States Holocaust Memorial Museum – USHMM) globális szinten vezető szerepet tölt be a holokauszttal, illetve a holokauszt jelenkori jelentőségével kapcsolatos tudatosság növelésében; arról tanítva sokféle hallgatóságát, hogy miért történt, és miért történhetett meg a holokauszt.

A látogatók a holokauszt és a hozzá kapcsolódó bűntettek történetét egyrészt az áldozatok, másrészt olyanok szemszögéből láthatják, akik elkövetői vagy bűnsegédei voltak a II. világháború bűntetteinek. A múzeum sokféle közönséget elér (többek között tanárokat, köztisztviselőket, katonai vezetőket, tudósokat és fiatalokat), hogy a holokauszt számos tanulságát olyan módon tanítsa nekik, amely elősegíti, hogy elgondolkodjanak azon, hogy az antiszemitizmus és a gyűlölet más formái hogyan járultak hozzá a holokauszt kibontakozásához; hogy a körülmények együttállása hogyan tehetette lehetővé a tömeges erőszakot és a népirtást, és napjainkban hogyan előzhetik meg a hasonló katasztrófákat a hétköznapi emberek és a döntéshozók.

További információ: <https://www.ushmm.org/>

A holokausztoktatás érzékennyé teszi a diákokat a sztereotípiák és az előítéletek veszélyeire, és szembesíti a tanulókat az antiszemitizmus lehetséges következményeivel. Továbbá nehéz erkölcsi dilemmákra világít rá; azokra a döntésekre, amelyeket emberek hoztak háborús időszakban, szembesülve a diszkriminációval és üldöztetéssel. Az, hogy a diákok tanulnak a múltnak erről az eseményéről, adott esetben arra ösztönözheti őket, hogy felülemelkedjenek a közönyön, és felszólaljanak, amikor ma találkoznak azzal, hogy zsidókat vagy másokat hátrányos megkülönböztetés ér. A pedagógusok támogathatják a diákokat, hogy tanulmányozzák a múltbeli és jelenkori antiszemita propagandát, és hasonlítsák össze a múltat jelennel. Ám szem előtt kell tartaniuk, hogy a holokausztról való oktatás nem jelent garanciát a jelenkori – más ideológiai nézeteken alapuló és más kontextusokban megnyilvánuló – antiszemitizmus megelőzésére.

A holokausztról való tanulás az emberi jogi elveket erősíti a diákokban

A holokausztoktatás kiemelkedően fontos azoknak az erőfeszítéseknek a kontextusában, amelyek általában az emberi jogok előmozdítását és fenntartását célozzák. A holokausztról való tanítás és tanulás ugyanis:

- ☛ rámutat arra, hogy milyen törekények a társadalmak és azok az intézmények, amelyeknek védelmeznie kellene mindenki biztonságát és a jogait; továbbá bemutatja, hogy miként fordíthatók ezek az intézmények a társadalom egy része ellen;
- ☛ rávilágít az emberi viselkedés minden társadalmat érintő jellemzőire; például a bűnbakkeresési hajlamra és abban a félelem szerepére, a csoportnyomásnak való engedelmességre, a kapzsiságra és a haragra a társadalmi és politikai viszonyokban;
- ☛ bemutatja az előítéletek, a diszkrimináció és a dehumanizáció veszélyeit;
- ☛ elmélyíti a szélsőséges ideológiákra, propagandára és gyűlöletbeszédre vonatkozó reflexiókat;
- ☛ ráirányítja a figyelmet azokra a nemzetközi intézményekre és normákra, amelyeket a II. világháború során elkövetett bűntettekre való válaszként alakítottak ki.⁶⁸

A holokauszttagadás és a másodlagos antiszemitizmus megelőzése

A holokauszttagadók világszerte terjesztik propagandájukat. A pedagógusoknak a tanítás során kezelniük kell ezt a problémát. A holokausztról való hatékony oktatás képessé teszi a diákokat arra, hogy felismerjék és elutasítsák a történelmi tények tagadását és torzítását. A pedagógusoknak ki kell térnie a propagandaeszközként használt holokauszttagadás mögötti motivációkra. Ennek azért van jelentősége, mert a holokauszttagadók által terjesztett hamis állítások és valótlan információk hihetőnek tűnhetnek a tájékozatlan olvasó számára. Mind a pedagógusok, mind a diákok esetében fontos, hogy olyan készségekre tegyenek szert, amelyek segítségével adott esetben pontos válaszokat tudnak megfogalmazni a tagadó kijelentések cáfolatára.

A másodlagos antiszemitizmust általában a nemzeti identitás pozitív megélését gátló büntudatra adott reakciónak tartják. Kutatási eredmények mutatják, hogy az áldozatok szenvedéseinek hangsúlyozása sok helyzetben kontraproduktív lehet az együttérző reakciók kiváltása és az előítéletek csökkentése szempontjából.⁶⁹ A tanárok úgy csökkenthetik a másodlagos antiszemitizmus kialakulásának kockázatát, ha a holokausztról nem vádaskodó módon tanítanak, és felkészítik a tanulókat arra, hogy aktívan foglalkozzanak a jelenkori antiszemitizmus ügyével.

68 A holokausztoktatás részletes tanulási céljairól lásd: *Education about the Holocaust and preventing genocide: A policy guide* (Paris: UNESCO, 2017).

69 R. Imhoff – R. Banse, „Ongoing Victim Suffering Increases Prejudice: The Case of Secondary Anti-Semitism”, *Psychological Science*, Vol. 20, No. 12, 2009, 1443–1447. o.

Jó gyakorlat: Ausztria

Ausztriában az **erinnern.at** „Nationalsozialismus und Holocaust: Gedächtnis und Gegenwart” (Nemzetiszocializmus és holokauszt: emlékezet és jelen) elnevezésű szervezet tanárokat és tanulókat célzó programja tananyagokat hozott létre a jelenkori antiszemitizmus kezelésére Ausztriában, például azt a füzetet, amelynek címe: *Ein Mensch ist ein Mensch: Rassismus, Antisemitismus und sonst noch was....* (Egy emberi lény az egy emberi lény: Rasszizmus, antiszemitizmus és még sok más...) A program során különböző szociokulturális háttérű fiatalok vettek részt műhelyfoglalkozásokon, ahol aktívan megosztották tapasztalataikat és véleményüket – beleértve az antiszemitizmussal kapcsolatosakat is –, és ezek a kijelentéseik részét képezik a tananyagoknak.

További információ: <http://www.erinnern.at/bundeslaender/oesterreich/lernmaterial-unterricht/antisemitismus>

4.1.3. A diákok oktatása az antiszemitizmusról a jelenkori történelem tanításának kontextusában

Azok a történelmi tárgyú kurzusok, amelyek a fennálló politikai helyzetekre utalnak – például a közel-keleti helyzetre – heves vitákat válthatnak ki. Az adott tanteremben lehetnek olyan diákok – többen vagy kevesebben –, akik számára ez a vita egyáltalán nem absztrakt. Ilyen körülmények között érdemes az alábbi elveket szem előtt tartani.⁷⁰

- **Kezeljük a csoportalapú előítéleteket:** a pedagógusok elmagyarázhatják, hogy az egyéneket el kell számoltatni a tetteikkel, ha viszont egy egyént olyan csoport szándékos tettéért teszünk felelőssé, amivel csak valamilyen közös tulajdonsága (például azonos vallása) révén áll kapcsolatban, az az előítélet egyik formája.
- **Ösztönözzük a diákokat a különböző nézőpontok figyelembe vételére:** a pedagógusok olyan feladatokat adhatnak a diákoknak, amelyek képessé teszik őket arra, hogy egy-egy szituáció vagy konfliktus kapcsán azonosítsák a különböző perspektívákat. A diákok ennek révén különféle nézőpontokból tudják majd nézni az eseményeket, és egy-egy politikai helyzetet szélesebb politika látószögből is képesek lesznek megvizsgálni, mielőtt kialakítanák a saját véleményüket.⁷¹
- **Mutassuk be a helyzetek komplexitását:** miközben különböző perspektívákat és narratívákat tekintenek át a történelem alapos feltárása keretében, a tanár egy aktuális – nem feltétlenül politikai – helyzet különböző aspektusait azonosíthatatja a diákokkal, és ezeket összegyűjtheti a táblán.
- **Ismertessük fel az előítéletes és antidemokratikus megközelítéseket:** a pedagógus iránymutatása mellett a diákok párban vagy csoportban megnézhetnek

⁷⁰ Az itt közölt példák forrása: *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, i.m. 32. lábjegyzet.

⁷¹ A pedagógusok inspirációt meríthetnek az izraeli–palesztin konfliktus során ellentétes oldalon állók közötti, személyes szintű barátságok pozitív példáiból. Lásd a DIEJH és az Anne Frank Ház által kiadott *Teaching Materials to Combat Anti-Semitism – Part 2: Anti-Semitism: a never-ending struggle?* című tananyag 6. fejezetét (Amal és Odelia), <<https://www.osce.org/odihr/24568?download=true>>.

bizonyos közösségimédia-oldalakat, és összehasonlíthatják azokat a közel-keleti helyzettel kapcsolatos diskurzus szempontjából, vitaindító kérdések segítségével azonosítva az esetleges antiszemita vagy egyéb sztereotípiákat.

- **Ellensúlyozzuk a torzított képeket:** a pedagógusok ellensúlyozhatják az elfogult vagy torz ábrázolásokat, és segíthetik a diákokat a médiaforrások elemzésében, valamint a tartalmak érvényességének és hitelességének mérlegelésében. A diákokkal kiválasztathatnak két különböző médiaforrást, hogy összevessék, illetve összehasonlítsák azokat a tekintetben, hogy milyen módot választottak a közel-keleti helyzet ábrázolására.

4.1.4. Az antiszemitizmus kezelése média- és információs műveltség segítségével

Az antiszemitizmus a média valamennyi formáján keresztül terjed, olyan szocializációs és információmegosztási folyamatokba ágyazva, amelyek technológiai platformokon, médiában, közösségi médiában és különféle más tanulási környezetben zajlanak.⁷² A média- és információs műveltség („media and information literacy” – MIL) olyan jártasságokból áll, amelyek felkészültté teszik az embereket az információk és médiatartalmak körültekintő keresésére, elérésére, kritikai elemzésére vagy használatára és szolgáltatására.⁷³ A pedagógusoknak tehát támogatást kell nyújtaniuk a diákoknak a média- és információs műveltséghez tartozó jártasságok kialakításában, ami képessé teszi őket az antiszemita reprezentációk, a szélsőséges állítások, az összeesküvés-elméletek, és a demokratikus értékek elutasítására hívó hangok felismerésére és elutasítására. Fontos, hogy a tanulók képesek legyenek ezeket az elemeket a maguk valójában felismerni, még akkor is, ha érzelmes előadásmódban vagy szenvedések felidézésével kísérve jelennek meg. A média- és információs műveltség elősegíti a tanulók kritikai gondolkodási készségeinek fejlődését, valamint az összeesküvés-elméletek és a szélsőséges propaganda által nyújtott, leegyszerűsítő magyarázatok vonzerejével szembeni ellenállását.⁷⁴

Jó gyakorlat: Egyesült Királyság

Az Institute for Strategic Dialogue (IDS) nevű intézet interaktív oktatási tananyagokból álló sorozatát, amely a „Szélsőséges párbeszéd” (Extreme Dialogue) címet viseli, azért fejlesztették ki, hogy pozitív ellennarratívákat kínáljanak az interneten és a közösségi média felületein elérhető szélsőséges propagandával szemben. Az oktatási anyagok között középponti szerepet töltenek be azoknak a tanúságtételei, akiknek életét számottevően befolyásolta a szélsőséges propaganda. A tananyagok célja a kritikai gondolkodás és a médiaműveltségi készségek fejlesztése, annak érdekében, hogy megerősödjön a szélsőséges – köztük az antiszemita sztereotípiákra építő – narratívákkal szembeni ellenállóképesség.

További információ: <https://extremedialogue.org/about-us>

⁷² Forrás: Grizzle, A. and Singh, J. in *Media and Information Literacy Yearbook 2016: Media and Information Literacy: Reinforcing Human Rights, Countering Radicalization and Extremism* (Paris: UNESCO, 2016).

⁷³ További információ az UNESCO média- és információs műveltségi programjáról: <<https://en.unesco.org/themes/media-and-information-literacy>>.

⁷⁴ *Preventing violent extremism through education: A guide for policy-makers*, i.m. 48. lábjegyzet.

Az UNESCO átfogó megközelítést javasol a média- és információs műveltséget illetően az iskolai kereteken belül és kívül, különféle környezetben, az emberi jogok megvalósulása, a kritikai gondolkodás és a pozitív polgári részvétel elősegítése érdekében a modern világban.

ÖT TÖRVÉNYE

A MÉDIA- ÉS INFORMÁCIÓS MŰVELTSÉG

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

2. TÖRVÉNY

Az állampolgárok mindegyike létrehoz információkat és ismereteket, illetve minden állampolgárnak vannak üzenetei. Képessé kell tenni őket az új információkhoz-ismeretekhez való hozzájutásra és az önkifejezésre. A média- és információs műveltség mindenkit – nőket és férfiakat egyaránt – szolgál, és összefüggésben áll az emberi jogokkal.

3. TÖRVÉNY

Az információk, az ismeretek és az üzenetek nem mindig értéksemlegesek, és nem mindig előítéletmentesek. Ezt a tényt minden állampolgár számára, minden esetben nyilvánvalóvá és érthetővé kell tenni a média- és információs műveltség meghatározása, használata, és alkalmazása során.

4. TÖRVÉNY

Minden állampolgárnak igénye van arra, hogy új információkhoz, ismeretekhez, üzenetekhez jusson, és azokat értelmezze, valamint arra, hogy kommunikáljon – azoknak is, akik nincsenek tudatában, illetve nem ismerik be, vagy nem fejezik ki ezen igényüket. Mindenesetre, ezen jogokat soha sem szabad megsérteni.

1. TÖRVÉNY

Az információk, a kommunikáció, a könyvtárak, a média, a technológia, az internet valamint az információs szolgáltatás egyéb formái felhasználhatók a kritikus állampolgári részvétel és a fenntartható fejlődés támogatására. Jelentőségüket tekintve ezek egyenlők, egyik sem fontosabb a másiknál, és sosem kezelendő úgy, mintha az lenne.

5. TÖRVÉNY

A média- és információs műveltség nem sajátítható el egyszer s mindenkorra. Eleven és dinamikus tapasztalatszerzés és folyamat. Akkor tekinthető teljesnek, ha ismeretekből, készségekből és attitűdökből áll; ha kiterjed az információkhoz, valamint a média- és technológiai tartalmakhoz való hozzáférésre, valamint ezek értékelésére-megítélésére, használatára, előállítására és közlésére.

Alton Grizzle és Jagtar Singh

Forrás: <<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/five-laws-of-mil>>. Grizzle, A. and Singh, J. in *UNESCO Media and Information Literacy Yearbook 2016. Media and Information Literacy: Reinforcing Human Rights, Countering Radicalization and Extremism*.

Ezzel kapcsolatban az UNESCO *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers* (Média- és információs műveltségi tananyag tanárok számára) című kiadványa konkrét útmutatásokat nyújt, tevékenységeket ajánl, valamint eszközökkel és módszerekkel szolgál, hogy a tanárok és a diákok ismereteket szerezzenek, és elmélyítsék tudásukat és a megértésüket az információk, a média és a technológia terén, valamint fejlődjenek készségeik a demokratikus párbeszédre és a társadalmi részvételre. Ezen készségek révén

képesek lesznek a médiaszövegek és az információk források értékelésére, valamint saját médiatartalmak és információk előállítására.⁷⁵

Jó gyakorlat: Észtország

Észtországban a bekerült a tantervbe a médiaműveltség, a digitális kompetenciák értékelésére újonnan bevezetett „digitális kompetenciamodell” egyik komponenseként. A médiaműveltséghez tartozik az információmenedzsment, a kritikai gondolkodás, a kommunikáció és az aktív állampolgárság. A modell keretet nyújt a tanárok számára, hogy felmérjék és értékeljék a diákok kompetenciaszintjét ezeken a területeken.

További információ: www.hm.ee/sites/default/files/digipadevuse_hindamismudel.pdf

Ezen felül az UNESCO *Countering Online Hate Speech* (Az online gyűlöletbeszéd visszaszorítása) című útmutatója azt javasolja a pedagógusoknak, hogy fejlesszék a diákok média- és információs műveltségét a gyűlöletbeszédre való reakciót illetően: nyújtsanak számukra tájékoztatást, útmutatást arra vonatkozóan, hogy hogyan elemezzék a gyűlöletbeszédet, és hogyan reagáljanak rá pozitív módon.⁷⁶

Információ	Elemzés	Cselekvés
<ul style="list-style-type: none"> • a gyűlöletbeszédrel és annak következményeivel kapcsolatos tudatosság növelése • információátadás és -terjesztés • a vonatkozó jogszabályi keretek ismertetése 	<ul style="list-style-type: none"> • a gyűlöletbeszéd azonosítása és minősítése • a gyakori okok, valamint a háttérben húzódó feltételezések és előítéletek elemzése • az elfogult viselkedés felismerése 	<ul style="list-style-type: none"> • válaszreakció a gyűlöletbeszédre • írás a gyűlöletbeszéd ellen • a gyűlöletbeszéd diskurzusának megváltoztatása • médiamonitorozás • a gyűlöletbeszéd leleplezése és bejelentése • tartózkodás a gyűlöletbeszéd megosztásától és nyilvánosságra kerülésének növelésétől

⁷⁵ *Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers* (Paris: UNESCO, 2011), <<http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf>>.

⁷⁶ *Countering Online Hate Speech* (Paris: UNESCO, 2015), <<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002332/233231e.pdf>>.

Jó gyakorlat: Európa Tanács

A „No Hate Speech Movement” (Gyűlöletbeszéd elleni mozgalom) az Európa Tanács „Fiatalok az emberi jogokért online” kezdeményezésének kampánya. Célja, hogy csökkentse a gyűlöletbeszéd elfogadottságát, valamint előmozdítsa a fiatalok online részvételét és állampolgári szerepvállalását, beleértve ebbe az internet irányítási folyamatait is. A mozgalom keretében képzéseket szerveztek bloggerek és fiatal aktivisták számára, ahol barátságos környezetben beszélhették meg az online gyűlöletbeszédre vonatkozó tapasztalataikat, valamint az azzal szembeni küzdelem legjobban bevált módszereit.

További információ: <https://www.nohatespeechmovement.org>

Az interneten és a közösségi média felületein előforduló antiszemitizmus oktatási kereteken belüli kezelését elősegíthetik a médiával és információkkal kapcsolatos kompetenciák; összekapcsolva például az interkulturális jártasság fejlesztésével:

- a tudatosság növelése az online antiszemitizmus jelenlétével, fenyegetésével és veszélyeivel, valamint az offline világba való átvitelével kapcsolatban;
- annak megértetése a diákokkal, hogy van lehetőségük a cselekvésre, befolyást gyakorolhatnak és változást érhetnek el az információk, a média és a technológia szférájában;
- a diákok rávezetése arra, hogy miként használhatják az internetet pozitív társadalmi cselekvésre; például arra, hogy csatlakozhatnak olyan csoportokhoz, amelyek kiállnak a zsidók és más népek vagy kultúrák mellett, és a toleranciát és az egymás iránti tisztelet értékeit vallják;
- különböző média, illetve információs forrásokból összegyűjtött kulturális reprezentációk – például az történelemábrázolás – vizsgálata; a használt és a kihagyott szavak és illusztrációk, valamint a médiatartalom társadalmi-kulturális kontextusának elemzése;
- az interneten előforduló antiszemitizmusra adható reakciók, a lehetséges cselekvési módok bemutatása, illetve annak elmagyarázása, hogy hogyan lehet a legmegfelelőbb lépést kiválasztani – beleértve a beavatkozástól való tartózkodást is;
- annak megvitatása, miképpen manipulálhatók az információfogyasztók a közösségi médián közzétett üzenetek érzelmi-morális tartalmán keresztül;
- a diákok támogatása azoknak a készségeknek a kialakításában, amelyek a bizonyítékok mérlegeléséhez, va valamint a megbízható, ellenőrizhető kutatási eredményen vagy objektív logikán alapuló, és a nem megbízható információk elkülönítéséhez szükségesek;
- a diákok képessé tévése arra, hogy maguk is reflektíven tudjanak alkotni-előállítani információt és médiaüzeneteket, és lehetőség adása arra, hogy aktívabban tudják visszautasítani az antiszemitizmust és a gyűlölet más formáit;
- annak felmérése és értékelése, hogy a diákok biztonságosan használják-e az internetet, a készségek és ismeretek terén jelentkező hiányok felismerése a kezelésük eredményessége érdekében; valamint

- a jogszabályi rendelkezések egyszerű nyelvre való átültetése, hogy a diákok megértsék azokat; ezeknek a rendelkezéseknek, a szankcióknak, valamint a közösségi média bejelentési mechanizmusainak megvitatása a diákokkal.

Légüres térben nem lehet olyan fenntartható tanulási környezetet kialakítani, amely a kritikai és reflexív gondolkodásra ösztönöz, és olyan szakpolitikai intézkedéseket kidolgozni, amelyek a média- és információs műveltség alkalmazása révén a kölcsönös tisztelet és a párbeszéd kialakulását teszik lehetővé. Az UNESCO média- és információs műveltségre vonatkozó szakpolitikai és stratégiai útmutatója (*UNESCO Media and Information Literacy Policy and Strategy Guidelines*) partneri kapcsolat kialakítását javasolja a minisztériumok, illetve a szakpolitikai szereplők között annak érdekében, hogy a média- és információs műveltség területe összekapcsolódjon a releváns szakpolitikai területekkel, például az oktatással, az infokommunikációs technológia, valamint a információkhoz és a médiához való hozzáférés területével.⁷⁷

Jó gyakorlat: Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete

Az UNESCO társadalmi innovációs kezdeményezése, a MIL CLICKS a toleranciára és a kölcsönös tiszteletre irányul a társadalmi tanulás kontextusában. A MIL CLICKS rövidítés feloldása: Media and Information Literacy: Critical-thinking, Creativity, Literacy, Intercultural Citizenship, Knowledge and Sustainability (Média- és információs műveltség: kritikai gondolkodás, kreativitás, műveltség, interkulturális állampolgárság, tudás és fenntarthatóság). A kezdeményezés elismeri, hogy az emberek jóra és rosszra is használhatják az információkat, a közösségi médiát és a technológiát. Mindazonáltal, több forrást kell fordítani az emberek oktatására: az információk, a média és a technológia pozitív aspektusainak megismertetésére, és arra, hogy felismerjék, miként profitálhatnak ezekből a lehetőségekből. A MIL CLICKS abban segíti az embereket, elsősorban a fiatalokat, hogy más társadalmi kompetenciákkal összefüggésben integrálva jártasságra tegyenek szert a média- és információs műveltség terén, és a megszokott, mindennapi internet- és közösségi médiahasználat, a böngészés, a játék, a kapcsolatfelvétel, a megosztás és a társas érintkezés során részt vegyenek kortársaik nevelésében.

További információ: <https://en.unesco.org/milclicks>

4.2. A megvalósítás módjai

4.2.1. Az egész iskolára irányuló megközelítés

Az antiszemitizmus iskolai kezeléséhez olyan problémamegközelítésekre van szükség, amelyek bevonják a tevékenységekbe az iskola összes – bármilyen szinten dolgozó – munkatársát, és kiterjednek az iskola célkitűzéseitől kezdve a tanmeneteken át a tananyagok minőségének és tartalmának áttekintéséig. Az ilyen jellegű, holisztikus, az egész iskolára irányuló megközelítés célja, hogy az emberi jogi értékek átíassák az iskola egészének szellemiségét. Az UNESCO Nemzetközi Oktatási Irodájának meghatározása

⁷⁷ Lásd *Media and Information Literacy Policy and Strategy Guidelines* (Paris: UNESCO, 2013), <<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/media-and-information-literacy-policy-and-strategy-guidelines/>>.

szerint ez olyan tevékenységeket jelent, amelyek „a tanulók, a munkatársak és a tágabb közösség szükségleteinek figyelembe vételére is kiterjednek, nemcsak a tananyagban, hanem az iskola egészében és az egész tanulási környezetben”.⁷⁸ Az egész iskolára irányuló megközelítés összetartó erejű, közös, együttműködésen alapuló cselekvést jelent az iskolában és az iskola közössége által, azzal a stratégiai céllal, hogy a diákok tanulási és viselkedési szempontból fejlődjenek, hogy a közérzetük javuljon, és hogy erősödjenek az őket támogató tényezők. A nemek közötti méltányosság és az egyenlőség céljainak központi helyet kell kapnia egy ilyen megközelítésben. A szóban forgó megközelítések alkalmazása bármilyen kontextusban ajánlatos, de különösen fontos lehet olyan környezetben, ahol a tanulók életében az intolerancia és a diszkrimináció számottevően jelen van. Azok az iskolák, amelyek ilyen megközelítést választanak, az emberi jogokat már nem csupán a tanórákon tanítják, hanem olyan légkört teremtenek, amelyben mindenki érti, értékeli, tiszteli és megéli az emberi jogokat, amelyben a diákok alkalmazhatják a kritikai gondolkodásra való készségeiket, és az aktív állampolgárságot valós helyzetekben tapasztalhatják meg az iskolában és az iskola tágabb környezetében, és amelyben az elfogadható viselkedésre vonatkozó normák világosak, és tiszteletben is tartják azokat. Az emberi jogi nevelés egész iskolára irányuló cselekvési tervének kidolgozása során négy területet kell figyelembe venni:

- az irányítás és a részvétel;
- az iskola és a tágabb környezete közötti kapcsolatok;
- a curriculum, valamint
- a tanórán kívüli tevékenységek és az iskola tágabb környezete.⁷⁹

Az antiszemitizmus témájának körüljárását célzó, egész iskolára irányuló megközelítés érvényesülésének további erősítése érdekében az iskolák használhatják például a kereszttantervi tervezés módszerét, ami tudatos erőfeszítést jelent a tudás, az elvek és/vagy értékek egyidejű alkalmazására több tudományterületen. Ezt a módszert a különböző tárgyak tanulása során szerzett tudás, készségek és fogalmi jártasság iránti érzékenység és ezek szintézise jellemzi.⁸⁰

78 Lásd „Glossary of Curriculum Terminology”, elérhető az UNESCO Nemzetközi Oktatási Hivatalának weblapján, <<http://www.ibe.unesco.org/en/glossary-curriculum-terminology>>.

79 Az itt javasolt megközelítés alapja: „A Whole School Approach to Human Rights Education”, Amnesty International Ireland, 1–10. o., <<http://www.amnesty.ie/wp-content/uploads/2016/08/Whole-School-Approach-to-HRE-Booklet.pdf>>.

80 A definíció forrása itt érhető el: „Cross-curricular teaching and learning 5: Definitions”, Jonathan Savage Supporting Innovation in Education, <<http://www.jsavage.org.uk/research/cross-curricular-teaching-and-learning-5-definitions/>>.

Jó gyakorlat: Németország

A „Schools without Racism – Schools with Courage” (Rassizmus nélküli iskolák – Bátor iskolák) a legnagyobb iskolai hálózat Németországban; több mint 2500 iskola a tagja. A hálózatban részt vevő iskolák elkötelezik magukat arra, hogy tanáraikat és diákjaikat bevonják a diszkrimináció minden formája, valamint a zaklatás és a csoportok ellen irányuló erőszak elleni küzdelembe, és azt is felvállalják, hogy nyílt, toleráns és befogadó iskolai légkört teremtenek. Ahhoz, hogy egy iskola felvételt nyerjen a hálózatba, a diákok és a tanárok 70%-ának alá kell írnia egy formális szerződést, amelyben arra kötelezik el magukat, hogy aktívan hozzájárulnak a diszkrimináció- és erőszakmentes iskolai légkörhöz; hogy az iskolai mindennapjaik során támogatják az ezt erősítő értékeket, és hogy rendszeresen részt vesznek olyan tevékenységekben, amelyeken keresztül hozzájárulnak a különféle csoportok elleni erőszak és diszkrimináció, például az antiszemitizmus elleni küzdelemhez.

További információ: <https://www.schule-ohne-rassismus.org>

Ahhoz, hogy az emberi jogokat illetően az egész iskolára irányuló megközelítés erős alapokon nyugodjon, az iskolai közösség a következő kezdőlépéseket teheti.

- **Konstruktív légkör kialakítása:** a tanárok és a diákok olyan légkört teremtenek, amelyben az összes tanuló, férfiak és nők, illetve fiúk és lányok egyaránt biztonságban érezhetik magukat ahhoz, hogy nyíltan vitassanak meg érzékeny témákat; amely tiszteletben tartja mindenkinek az emberi jogait, beleértve a vallás és hitbéli meggyőződés szabadságát, valamint a vélemény- és szólásszabadságot. Az őszinte, tiszteletteljes vitákhoz szükséges alapszabályok kialakítása a diákok részvételével történik.
- **Etikai szabályzat létrehozása:** magatartási szabályzat elfogadása az egyenlőségről és a diszkrimináció tilalmáról, beleértve a nemi alapú, valamint a zsidó vagy más kisebbséghez tartozó diákokkal szembeni hátrányos megkülönböztetést.
- **A diákönkormányzat erősítése:** a diákok számára biztosított részvételi mechanizmusok, például a diákönkormányzatok lehetőséget kínálnak a befogadásra és a demokratikus elvekről való tanulásra; ennek érdekében olyan etikai szabályokat kell követniük, amelyek tiltják a védett tulajdonságokon, például vallási vagy hitbéli meggyőződésen, faji és etnikai hovatartozáson vagy nemen alapuló hátrányos megkülönböztetést vagy előítéletes megnyilvánulásokat.
- **A családok és az iskola közötti kapcsolatok javítása:** az iskola és a szülők közötti világos, kétirányú kommunikáció segít az iskola antidiszkriminációs tevékenységeinek megismertetésében, kiterjesztésében, valamint biztosabb és fenntarthatóbb alapokra helyezésében.

4.2.2. Tanárképzés

Szükségesség

Világviszonylatban elmondható, hogy általában sem az emberi jogok, sem pedig az antiszemitizmus témája nem része az egyetemi szintű tanárképzés követelményeinek. Az emberi jogokat figyelembe vevő iskolai környezet, valamint a kölcsönös tiszteleten alapuló iskolai légkör megteremtéséhez szakmai továbbképzési lehetőségekre van

szüksége a tanároknak, hogy tanulhassanak az emberi jogi témákról, valamint az oktatásukhoz szükséges pedagógiai módszerekről. A tanárok szakmai továbbképzési műhelyfoglalkozásokon útmutatást kaphatnak a komplex emberi jogi témák, például az antiszemitizmus megértéséhez, valamint az ezekről való tanításhoz szükséges pedagógiai eszközöket is a rendelkezésükre bocsátják.

Emberi jogi alapok

A pedagógusoknak szóló emberi jogokkal kapcsolatos alapozó tréning tantervének a következő elemeket kell tartalmaznia:⁸¹

- a) az emberi jogi neveléssel összefüggő tudásra, készségekre, attitűdökre és viselkedésre vonatkozó tanulási célokat;
- b) az emberi jogi elveket és normákat, valamint a védelmi mechanizmusokat azokban a közösségekben, amelyekben a pedagógusok tevékenykednek, valamint azokon túl;
- c) a pedagógusok és a diákok jogait és lehetőségeit, hogy hozzájáruljanak az emberi jogi témák – ideértve a biztonsági ügyeket is – kezeléséhez azokban a közösségekben, ahol élnek;
- d) az emberi jogi oktatáshoz kapcsolódó tevékenységek fent vázolt elveit;
- e) a megfelelő részvételt biztosító, tanulócentrikus, élményalapú és tevékenységközpontú, kulturális szempontokat is figyelembe vevő emberi jogi oktatási módszertant;
- f) a pedagógusoktól elvárt készségeket a társas érintkezés terén, valamint demokratikus értékeken alapuló és az emberi jogi elvekkel összhangban álló vezetői stílust;
- g) információkat a meglévő oktatási-tanulási forrásanyagokról az emberi jogi nevelés terén, az infokommunikációs technológiákra is kiterjedően; lehetőséget ezek áttekintésére és a legmegfelelőbbek megtalálására, továbbá új forrásanyagok fejlesztésére is;
- h) a tanulók rendszeres és motiváló – formális és informális – értékelését.

Lehetőségek teremtése

Az ismertetett keretek alkalmazásával az oktatási minisztériumoknak olyan szakmai képzési lehetőségeket kell biztosítaniuk a tanárképzésben részt vevő és a gyakorló pedagógusok számára, amelyek fókuszában kifejezetten az antiszemitizmus áll emberi jogi kontextusban; például:

- tanárképzési műhelyfoglalkozások szervezése az antiszemitizmus témájáról, kutatási eredményeken alapuló tananyagok bemutatása céljából;

⁸¹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Human Rights Training: A Manual on Human Rights Training Methodology* (New York and Geneva: United Nations, 2000), <<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training6en.pdf>>.

- az emberi jogok témáját és az antiszemitizmus kezelését tárgyaló képzési anyag fejlesztése vagy adaptálása a tanárképzésben részt vevő hallgatók számára;
- digitális továbbképzési csomagok elérhetővé tétele a tanárok továbbképzése céljából; valamint
- a tanárok folyamatos támogatását biztosító rendszer kiépítése, beleértve az információcserét elősegítő közösségi kapcsolatok erősítését is;⁸² egy ilyen hálózat kiépítése és a képzések lehetővé teszik a tanárok számára, hogy felkészüljenek az osztályteremben esetleges felbukkanó antiszemita előítéleteken alapuló megnyilvánulásokra vagy incidensekre, valamint az antiszemitizmus oly módon való kezelésére, ami erősíti az emberi jogok tiszteletét.

Jó gyakorlat: Norvégia

A „Democratic Preparedness against Racism, Antisemitism and Undemocratic Attitudes” (Demokratikus felkészültség a rasszizmus, antiszemitizmus és antidemokratikus attitűdök ellen) az iskolaigazgatók és a tanárok számára nyújt képzéseket abból a célból, hogy erősíteni tudják az iskolákban a rasszizmussal és antiszemitizmussal szembeni demokratikus felkészültséget. A program segítséget nyújt a résztvevőknek ahhoz, hogy azonosítsák a saját iskolai környezetükben megjelenő kihívásokat, és támogatja őket a problémák kezelésében, célzott műhelyek, szemináriumok és online útmutatás segítségével.

A program kipróbálására 2011-ben Oslóban került sor, és azóta Norvégia több régiójára is kiterjesztették. 2016-ban külső értékelésnek vetették alá, ezt követően a program oktatási forrásanyagait felülvizsgálta a Norvég Oktatási és Képzési Igazgatóság, a Holokauszt- és Vallási Kisebbségi Tanulmányok Központjával és az Európai Wergeland Központtal együttműködve.

További információ: <http://www.theewc.org/Content/What-we-do/Completed-projects/Dembra>

4.2.3. Tanterv, tankönyvek és oktatási anyagok

Az Európai Parlament a közelmúltban arra szólította fel a tagállamokat, „hogy vegyék fontolóra az iskolai tankönyvek felülvizsgálatát annak biztosítása érdekében, hogy a zsidó történelmet és a mai zsidó életet átfogó és kiegyensúlyozott módon, az antiszemitizmus minden formáját kerülve ismertessék”.⁸³ A legjobb az, ha egyszerre történik a tanterv és a tananyagok felülvizsgálata. A tantervnek és a tankönyveknek egyaránt tükrözniük kell azokat az alapelveket, amelyeket a jelen útmutató tárgyal: az emberi jogokat, a kritikai gondolkodást és az összehangoltságot.

⁸² Uo.

⁸³ Az Európai Parlament állásfoglalása az antiszemitizmus elleni küzdelemről, i.m. 17. lábjegyzet.

Ajánlások tankönyvíróknak és tantervfejlesztőknek⁸⁴

- ✎ Az antiszemitizmus kezelését célzó oktatásnak, valamint a zsidósággal kapcsolatos tanulmányoknak a hivatalos állami és minisztériumi oktatáspolitikában előírt vagy támogatott témákként kell megjelenniük, kifejezetten támogatva a globális felelősségvállalásra nevelést és az emberi jogi nevelést. A témák említésén túl a fejlesztést végzőknek ki is kell fejteniük, hogy a vonatkozó fogalmak és tartalmak hogyan illeszkedjenek az oktatási és tanulási kimenet szempontjából azokhoz a tantárgyakhoz, amelyek tanítása keretében ezek előkerülnek.
- ✎ A pedagógusoknak ébereknek kell lenniük a zsidó vagy más diákokat esetlegesen sértő vagy stigmatizáló sztereotípiákat, téves ábrázolásmódokat és előítéleteket illetően. A tankönyvek szerzőinek, a tanároknak és a tantervfejlesztőknek a befogadást erősítő nyelvezetet kell használniuk, kerülve a bizonyos szokásokat illető általánosításokat, amelyek egymás ellen hangolják az egyes csoportokat. Kerülendők a sztereotípiák, a nemekre vonatkozó esszencialista és előítéletes kifejezések. A pedagógusoknak tudatában kell lenniük annak, hogy milyen hatással lehetnek a tanulók percepciójára a hiányosságok és a félrevezető példák. Amennyiben a tanterv megköveteli, hogy antiszemita történelmi alakokról essen szó, esetükben az antiszemitizmust el kell ismerni mint egy hibát vagy tévedést, pozitív eredményeik elismerése mellett.
- ✎ Kiemelkedő jelentősége van a zsidó történelemről és kultúráról való objektív, kiegyensúlyozott tájékoztatásnak. Erre tematikus kurzusok vagy tanórák keretében is sor kerülhet, mindazonáltal fontos az is, hogy ezek a tananyagrészek a tágabb tantervnek is szerves részét képezzék. A világtörténelemről vagy a nemzeti történelemről szóló kurzusokba például be lehet építeni a zsidók sokszínű tapasztalatairól, társadalmi körülményeiről és kultúráiról szóló órákat egy adott országgal összefüggésben vagy globálisan a sztereotípiák megkérdőjelezése, valamint a közös vonások és a különbségek bemutatása érdekében.
- ✎ A tankönyveknek a történelmi eseményeket, személyiségeket, fejleményeket, kultúrákat és társadalmakat több, egymástól eltérő nézőpontból kell bemutatniuk, a zsidó vallást pedig kultúrákon átívelő, a más kultúrákkal való érintkezésből, a szokásokat és értékeket érintő interakcióból fakadó sokszínű mivoltában kell megismertetni.
- ✎ Az antiszemitizmust a tantervek, a tankönyvek és tantermi gyakorlat szintjén kezelni akaró oktatás minőségének biztosítása érdekében fontos a nyílt és együttműködő párbeszéd a szakpolitikai döntéshozók, a tankönyvszerzők, az oktatási intézmények vezetői és a pedagógusok között.

⁸⁴ A tankönyvek felülvizsgálatára vonatkozó általános ajánlásokról lásd: *Making textbook content inclusive: A focus on religion, gender, and culture*. (Paris: UNESCO, 2017), <<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002473/247337e.pdf>>.

Jó gyakorlat: Németország

A Leo-Baeck Intézet „Commission for the Diffusion of German-Jewish History in Germany” (A német zsidó történelem németországi megismertetése bizottsága) útmutatót adott ki – tankönyvszerzőknek, tantervfejlesztőknek és tanárképzőknek – a zsidó történelem tanórai keretek közötti tárgyalására. Az útmutató az olyan típusú feldolgozást támogatja, ami a német zsidó történelmet a német történelem szerves részeként kezeli a tanórán. Az útmutató különösképpen ajánlja, hogy a diákok foglalkozzanak a német zsidó közösségek sokszínűségével, valamint hozzájárulásukkal a német társadalom eredményeihez; a holokausztról szóló tanórákon kívül is.

További információ: <https://www.lbi.org/2011/09/brief-history-of-german-jews-modern-times/>

A Geork Eckert Intézet és a berlini Anne Frank Központ 2016-ban felmérte a németországi tankönyveket abból a szempontból, hogy miként közelítik meg az antiszemitizmus témáját. A kutatás feltárta, hogy az antiszemitizmust általában ugyanazon történelmi kontextusokban említik: a zsidók üldözése a középkorban, a zsidókkal szembeni ambivalencia a felvilágosodás korában, a zsidók egyenjogúsítása, a zsidókkal szembeni diszkrimináció a XIX. században, valamint a nemzetiszocialista ideológia és rezsime kapcsán.

További információ: http://repository.gei.de/bitstream/handle/11428/218/ED9_Pingel_antisemitismus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

A tantervkészítőknek és a tankönyvíróknak a fentiekben túl tudatában kell lenniük az alábbiaknak is, amikor bemutatják a zsidók tapasztalatainak sokféleségét és komplexitását, és amikor az antiszemitizmus kérdéskörét tárgyalják:

- annak tárgyalása az oktatásban, hogy miként működik a sztereotipizálás általában, megkönnyíti az egyes konkrét sztereotípiák megbeszélését;
- a zsidó világot jelentős fokú diverzitás, sok belső vita és véleménykülönbség jellemzi és jellemezte mindig;
- a zsidó származású emberek vallásos hittel, illetve vallásgyakorlással kapcsolatos attitűdjei széles skálán helyezkednek el, csakúgy, mint a más vallású emberek esetében; a zsidókban és a más háttérű emberekben nagyon sok a közös vonás, társadalmi-gazdasági, földrajzi vagy más körülményeik függvényében;
- a zsidók történelmét integrálni kell a helyi, a nemzeti és a világtörténelemtől szóló iskolai oktatásba;
- az évszázadok során sok zsidó ember járult hozzá érdemben a tudományhoz és a technológiához, a művészetekhez és az építészethez, a joghoz, az etikához és a filozófiához, de a zsidó történelem tanulmányozása nem korlátozandó az ilyen kivételes egyénekre;
- amennyiben a zsidó vallásról csak a vallásoktatás során esik szó, az nem felel meg a zsidó történelem és az antiszemitizmus oktatását előíró követelménynek;
- a különböző vallási vagy kulturális közösségekhez tartozó emberek, így a zsidók is, a különféle helyi, nemzeti és nemzetközi helyzetekben többé-kevésbé pozitív hatással

voltak egymásra, és gyakran szoros együttműködő, partneri viszonyban dolgoznak és élnek együtt;

- az összeesküvés-elméletekről való tanítás mind az antiszemitizmus megértése, mind pedig az szélsőségesse válás megelőzése szempontjából fontos; valamint
- a holokausztról való oktatás fontos, de nem helyettesíti az antiszemitizmus tágabb jelenségéről szükséges oktatást.

Jó gyakorlat: Hollandia

Az amszterdami Anne Frank Ház és az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala által kidolgozott, az antiszemitizmus elleni küzdelmet szolgáló tananyagok számos nézőpontból tárgyalják a jelenséget. Az egyes anyagrészek bemutatják az antiszemitizmus különböző aspektusait: az 1. rész megvizsgálja az antiszemitizmus történetét az adott országban, valamint tágabb látószögből annak európai történetét; a 2. rész az antiszemitizmus jelenkori megnyilvánulásairól szól az adott országban és Európában; a 3. rész pedig általános fogalmak – pl. előítélet, rasszizmus, xenofóbia, az intolerancia más formái – keretében foglalkozik az antiszemitizmussal. A tananyagokat tanároknak szóló, átfogó útmutatók egészítik ki. Időközben az EBESZ tizennégy másik tagállamában is kidolgozták a helyi szakértők az adott országnak megfelelő – az egyes tagállamok helyi kontextusára és történelmére szabott – változatát a tananyagoknak, amit országspecifikus képzések kíséretében terjesztenek az iskolák, pedagógusok, civil szervezetek és könyvtárak körében.

További információ: <https://www.osce.org/odihr/120546>

2017-ben az Anne Frank Ház bemutatta a *Stories that Move* (Megindító történetek) elnevezésű, pedagógusoknak szánt, hat nyelven elérhető online eszköztárát, amely a 14–17 éves tanulókat szembesíti azzal a kihívással, hogy kritikusan gondolkozzanak a sokszínűségről és a diszkriminációról, és hogy elgondolkodjanak saját álláspontjukról és döntéseikről ezeken a területeken. Az eszköztár használatra kész tanulási útvonalakból áll, melyekhez sokrétű információ, feladatok és élettörténetek tartoznak. Rövid videóklipekben fiatalok osztják meg egyrészt pozitív, másrészt kirekesztéssel, diszkriminációval és gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos tapasztalataikat. Ezekből kiindulva a pedagógusok össze beszélgetést kezdeményezhetnek az óráikon számos témáról a diszkriminációhoz kapcsolódóan.

További információ: <https://www.storiesthatmove.org>

4.2.4. Múzeumok, könyvtárak és emlékhelyek

Amit a diákok az iskola falain kívül tanulnak, az éppolyan fontos lehet, mint a formális tananyagok. A múzeumi kiállítások, könyvtárak, kulturális események, a televízió, a kollektív emlékezés színterei és más források mind segíthetnek abban, hogy a diákok kitölthessék azokat a réseket, amelyeket az iskola betöltetlenül hagyott.

Jó gyakorlat: Lengyelország

2016-ban a Humanity In Action Poland, együttműködésben a Lengyel Könyvtárosok Egyesületével és a Lengyel Könyvtárfejlesztési programmal, létrehozott egy olyan programot, amelynek célja a nagyvárosokon túli települések lakóinak elérése, az iskoláktól és a tanároktól független módon. A könyvtárosoknak szóló online szeminárium nyomán, amelyen „A zsidókról” című interaktív könyvön alapuló, a sokszínűség iránti tolerancia helyi szintű előmozdítását célzó különféle műhelyfoglalkozás-forgatókönyvekkel ismerkedhettek meg a résztvevők, több mint száz könyvtár igényelt példányokat a könyvből, valamint vett részt a legjobb fotóriportnak, audióriportnak vagy animációnak járó díjért folyó versenyen, dokumentálандó a saját, helyi szintű promóciós munkát. Az anyagokat feltöltötték a könyvtárak honlapjára és közösségimédia-felületeire. Az öt legjobb művet új kézikönyvekből álló csomagokkal jutalmazták.

További információ: http://www.biblioteki.org/webinaria/Nagranie_webinarium_wprowadzajacego_do_konkursu_O_Zydach_i_Zydowkach.html

A múzeumok és az emlékhelyek oktatási szempontból nagyon fontos terek lehetnek; különösen azok, amelyek az üldöztetés történelmi helyszínein találhatók. Ezek a helyszínek nagyhatású tanulási tapasztalatokat szerezhetnek a látogatók, és ezek fontos helyszínei az emlékezésnek és a reflexiónak. Ezen felül sok emlékmúzeum – függetlenül attól, hogy az üldöztetés történelmi helyszíneinek egyikén létesült-e vagy sem –, a megemlékezés elsődleges feladatán túl feltehetően széles körű kutatási, dokumentálási, kulturális, érdekképviseleti és – ami a legfontosabb – oktatási feladatokat is ellát.⁸⁵

Jó gyakorlat: Orosz Föderáció

A „Jewish Museum and Federal Research and Methodological Center for Tolerance, Psychology and Education (Tolerance Centre) of the Russian Federation” (az Orosz Föderáció Zsidó Múzeuma és a Tolerancia, Pszichológia és Nevelés Föderális Kutatási és Módszertani Központja – Toleranciaközpont) Oroszország történelmét a zsidó lakosság kultúrájából és mindennapi életéből vett példákon keresztül mutatja be látványos filmekkel, interaktív képernyőkkel, audiovizuális installációkkal, fotó- és videóarchívumokkal, dokumentumokkal és interjúkkal. A Toleranciaközpont egyedülálló oktatási programokat valósít meg sikeresen szerte Oroszországban: eddig több mint hatvan városban, több mint egymillió fiatalért értek el. 2016-ban a központ – a párbeszédet, a megértést és a „másság” iránti empátiát támogató, innovatív és kreatív módszerei elismeréseként – megkapta az UNESCO Madanjeet Singh-díját, amelyet olyan tevékenységekért ítélnek oda a tudomány, a művészetek, a kultúra és a kommunikáció terén, amelyek a tolerancia és az erőszakmentesség szellemiségét mozdítják elő. A Toleranciaközpont az UNESCO Társult Iskolák Hálójával (Associated Schools Network – ASPnet) együttműködésben rendezte meg „A menekültek előtt kinyíló szívek és elmék” (Opening Hearts and Minds to Refugees) című művészeti világversenyét iskolák számára.⁸⁶

További információ: <https://www.jewish-museum.ru>

⁸⁵ *Education about the Holocaust and preventing genocide: A policy guide*, i.m. 68, lábjegyzet, 161. o.

⁸⁶ UNESCO Associated Schools Network, lásd <<https://aspnet.unesco.org/en-us/Pages/Virtual-exhibition--Opening-hearts-and-minds-to-refugees.aspx>>.

Jó gyakorlat: Lengyelország

A varsói POLIN Museum of the History of Polish Jews (POLIN a Lengyel Zsidóság Történetének Múzeuma) 2016-ban elnyerte az Év Múzeuma díjat az Európai Múzeumi Fórumtól. A múzeumban található oktatási központ tanárok és fiatalok számára nyújt programokat, amelyek rámutatnak arra, hogy mennyire fontos a történelem ismerete a tolerancia értékének felismeréséhez a jelenkori társadalmak számára, amelyekben az emberek különböző kultúrákkal és érzékenységekkel szembesülnek nap mint nap. Különböző műhelyfoglalkozásokat, sétákat, vetélkedőket, az események szemtanúival folytatott iskolai beszélgetéseket, konferenciákat, tanárképzéseket szerveznek. Egy speciális oktatási programot is kidolgoztak a múzeumba ellátogatni nem tudó, kórházban ápolt gyermekeknek. Az oktatási központ a közelmúltban mutatott be egy virtuális oktatási platformot a zsidó Varsóról, amelyen keresztül ismert lengyel zsidó személyiségek mellett a fiatalabb generációk képviselőinek személyes történetei is elérhetőek, összekötve a múltat a jelennel, és lehetőséget biztosítva ma élő lengyel zsidóknak, hogy elmeséljék a saját történetüket.

További információ: <http://www.polin.pl>

Egyes kormányok támogatást nyújtanak zsidó kulturális fesztiválok szervezéséhez, amelyek olyan jeles alkalmakhoz kapcsolódnak, mint például a Zsidó Kultúra Európai Napja. Az ilyen fesztiválok különféle kulturális tevékenységek és előadások révén teszik elevenebbé a zsidó kultúra gazdagságának és sokszínűségének élményét. Ha az ilyen fesztiválok képet tudnak adni az országoként és régióként is különböző zsidó kultúráról, akkor ezek fontos tanulási lehetőséget nyújthatnak, és hozzájárulhatnak az antiszemitizmus elleni munkához.

Jó gyakorlat: Portugália

A „Judaica – Mostra de Cinema e Cultura” elnevezésű helyi fesztivál a legjobb új filmek és a zsidó kultúra ünnepe, irodalmi, zenei és gasztronómiai eseményekkel, könyvvásárral, hazai és nemzetközi vendégekkel. Lisszabonon kívül Cascai, Castelo de Vide, Belmonte és Castelo Branco is helyszínül szolgál, kapcsolatot teremtve a helyi közösségek és a külföldi turisták között, akik azért jöttek Portugáliába, hogy felfedezzék az ország zsidó örökségét. Három évnyi, igen kis költségvetésből megvalósuló működés után az Európai Fesztiválok Szövetsége (European Festivals Association) odaítélte a Judaica számára az EFFE címet az „Európa a Fesztiválokért / Fesztiválok Európáért” (Europe for Festivals/ Festivals for Europe) elnevezésű, az Európai Bizottság és az Európai Parlament által támogatott kezdeményezés keretében, a művészetek iránti elkötelezettség, a közösségi szerepvállalás, valamint a nemzetközi globális kitekintés elismeréseként.

További információ: <https://www.judaica-cinema.org/>

Bármennyire is hasznos lehet egy kulturális intézménybe tett látogatás, a pedagógusoknak továbbra is kötelességük, hogy azonosítsák mindazokat az előítéleteket és sztereotípiákat, amelyekkel az osztály találkozhat. Amennyiben ilyesmit azonosítanak, oktatási eszközként használhatják: a pedagógus végigvezetheti a diákokat a sztereotípiá

feldolgozásának és hatástalanításának folyamatán, akár a látogatás során, akár később, az osztályteremben. A látogatás után a diákok kutatást végezhetnek az adott előítélet történelmi jelentőségéről, és a pedagógus beiktathat egy projektalapú órát saját előítéleteik azonosítására. Ez utóbbi lépés elhagyása valószínűleg negatív pedagógiai következményekkel jár.

4.2.5. A felsőoktatási intézmények szerepe

A felsőoktatási intézmények fontos szerepet játszhatnak az antiszemitizmus kezelésében mind az oktatás, mind a kutatás révén. Az antiszemitizmusról szóló egyetemi kurzusok fiatalok sokaságának válhatnak a javára. Emellett szükség van újabb, magas színvonalú kvantitatív és kvalitatív kutatásokra a jelenkori antiszemitizmus megannyi aspektusát illetően.

A tanárképzéssel foglalkozó intézmények hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a jövő pedagógusai tudományos ismeretekhez jussanak, és megismerkedjenek a bevált módszerekkel. Ezen felül az egyetemek forrásanyagokat dolgozhatnak ki a tantervkészítéshez, útmutatást nyújthatnak a tanároknak, valamint részt vehetnek a szakmai továbbképzésben és az értékelésben.

A középfokú oktatással foglalkozó szakpolitikai döntéshozók pozitív változást érhetnek el azzal, ha támogatják, hogy a felsőoktatási intézmények antiszemitizmussal foglalkozó akadémiai programokat indítsanak a diákok és a kutatók számára vagy különálló programokként, vagy tágabb oktatási programok részeként (mesterképzés, doktori és posztdoktori tanulmányok, akadémiai szemináriumok, ösztöndíjak, külön erre létrehozott egyetemi pozíciók, kutatási programok stb).

Az oktatási és emberi jogi területen, például a nemzeti emberi jogi intézményekben dolgozó tisztviselők is előmozdíthatják az antiszemitizmus tanulmányozását, amennyiben meghívott vendégként előadásokat tartanak egyetemistáknak az antiszemitizmusról és más emberi jogi témákról akár általánosságban, akár egyes főbb tanulmányi területekhez kapcsolódva, mint amilyen a jog, a politikatudomány, a történettudomány, a filozófia, a szociológia, a közgazdaság, a szociális munka, az orvostudomány vagy a testnevelés.

A antiszemitizmussal foglalkozó kutatóközpontok fontos szerepet játszanak az antiszemitizmussal kapcsolatos tudás bővítése és terjesztése révén, főként akkor, ha az ilyen központoknak rendelkezésére állnak nemzetközi konferenciaszervezési lehetőségek, külön erre a célra létrehozott egyetemi pozíciók, oktatói állások, előadási lehetőségek, posztgraduális ösztöndíjak, vendégoktatói helyek, periodikumok kiadására való lehetőségek, valamint hallgatói díjak is.⁸⁷ Vannak olyan egyetemek, amelyek kutatási ösztöndíjak vagy más díjak révén bátorítják a diákokat arra, hogy az antiszemitizmusról és az emberi jogokról írjanak szakdolgozatot.

⁸⁷ Az antiszemitizmus kutatásával foglalkozó fontosabb intézményekről jelen kiadvány 1. függelékében található lista.

Jó gyakorlat: Egyesült Királyság

A Pears Antiszemizmus Tanulmányok Intézetet (Pears Institute for the Study of Antisemitism) a Pears Alapítvány hozta létre 2010-ben; a Birkbeck (University of London) egyetem társadalomtudományi, történettudományi és filozófiai részlegén (School of Social Sciences, History and Philosophy) működik. Az innovatív kutatás és oktatás független és befogadó szellemiségű központja, amely számos kutatási terület (multikulturalizmus-tanulmányok, etnikai tanulmányok, antiszemizmus-tanulmányok, faji és vallási intolerancia tanulmányozása) szakértelméből merít, több tanszéket (történettudomány, politikatudomány, pszichoszociális tanulmányok, szociálpolitika, neveléstudomány, anglicisztika, bölcsészettudomány, jog) bevonva, hozzájárul a közéleti vitákhoz és a közpolitikák alakításához. Az Intézet oklevelet adó, alapképzési és posztgraduális szintű kurzusokat, valamint posztgraduális szintű kutatási lehetőségeket nyújt.

További információ: <http://www.pearsinstitute.bbk.ac.uk/>

4.2.6. Partneri kapcsolat a civil társadalommal

A civil szervezetektől érkező trénerek és a tudományos szakértők támogatást nyújthatnak az oktatási intézményeknek; bemutatva az antiszemizmus mértékét, megnyilvánulásait és hatását, valamint a visszaszorításának hatékony módjait egyaránt.

Jó gyakorlat: Belgium

A „Facing Facts!” (Szemben a tényekkel!) elnevezésű civil kezdeményezés, amelyet a CEJI – Jewish Contribution to an Inclusive Europe (CEJI – Zsidó Hozzájárulás a Befogadó Európához) koordinál, a gyűlölet-bűncselekményekkel és a gyűlöletbeszéddel szemben lép fel. A kezdeményezés a gyűlöletbeszédről szóló online kurzus (Facing Facts Online Course on Hate Speech) keretében a témával kapcsolatos rendszerezett tudást nyújt felnőtt szakembereknek – a kezelési módokra is kiterjedően – videókon, lendületes előadásokon, esettanulmányokon, tanúságtételeken és kvízeken keresztül, három modulban.

- ☞ A gyűlöletbeszéd fogalma: a gyűlöletbeszéd természetének és hatásának felismerése.
- ☞ A gyűlöletbeszéd monitorozása: annak feltárása, hogy a monitorozás hogyan segíthet eltüntetni a szemetet az online felületekről, és hogyan támogathatja az érdekképviselői tevékenységet.
- ☞ A gyűlöletbeszéddel való szembeszállás: az ellenreakciók körének meghatározása a rendelkezésre álló lehetőségek figyelembe vételével.

További információ: <https://www.facingfactsonline.eu/>

A civil társadalommal és a médiával való hatékony együttműködés segítséget nyújthat az oktatás számára az előítéletek visszaszorításában, a diákok empátiára, kritikai gondolkodásra való készségének és interkulturális jártasságának fejlesztése révén. Például a vendégelőadók meghívása a találkozás és a kommunikáció révén fejleszti az empátiát, a fejlettebb empátia pedig csökkentheti a társadalmi igazságtalanságok és

a diszkrimináció iránti közömbösséget. Ha civil szervezetek képzett képviselői vagy a zsidó közösség tagjai végeznek tudatosságnövelést az antiszemitizmus, az előítéletek és a zaklatás témájában, az növelheti más oktatási tevékenységek hatását is.

Jó gyakorlat: Magyarország

A Haver Alapítvány fiatal zsidó önkéntesei párosával látogatnak el iskolákba, hogy a zsidó identitással kapcsolatos kérdésekről beszélgessenek. A Haver Alapítvány oktatási moduljai tizenéveseknek (14–18 éveseknek), egyetemistáknak (19–25 éveseknek) és pedagógusoknak szólnak; egy tágabb fókuszú előítéletellenes és sokszínűségpárti oktatási program kiegészítéseként, amely az ország jelenkori kulturális, vallási és társadalmi vitáit tárgyalja.

További információ: haver.hu/

Az EBESZ támogatást nyújt a civil szervezeteknek, hogy párbeszédet és partnerséget alakítsanak ki oktatási intézményekkel, de a kormányok felelősségét bizonyos területeket illetően nem válthatják ki a civil társadalom erőfeszítéseit. A kormányoknak, felismerve ezt a problémát, az oktatási programokat illetően világossá kell tenniük, hogy az antiszemitizmus elleni küzdelem nem a zsidó közösségek felelőssége. Mindazonáltal az oktatási vezetőknek ki kell építeniük a kommunikációs csatornákat a zsidó közösségekkel, valamint a téma szakértőivel annak biztosítása érdekében, hogy érdemi konzultációra kerüljön sor velük a releváns kezdeményezéseket illetően, továbbá érzékenyíteniük kell a kormányzati tisztségviselőket a közösséget foglalkoztató ügyekkel kapcsolatban, valamint nyitott csatornákat kell létrehozni a társadalmi integrációra.⁸⁸

Jó gyakorlat: Szerbia

A European Association of History Educators – EUROCLIO (Történelemtanárok Európai Egyesülete) nemzeti tagszervezete, a Szerb Társadalomtörténeti Egyesület (Association for Social History in Serbia – UDI), amelynek több mint 500 aktív tagja van, és csereprogramokat bonyolít szerte a balkáni régióban, összefogott a Terraforming South nevű helyi civil szervezettel, annak biztosítása érdekében, hogy az antiszemitizmus és a holokauszt témája helyet kapjon az UDI éves szakmai továbbképzési programjában, valamint a történelem és más szakos tanárok számára nyújtott képzési programjaiban. A Terraforming oktatási anyaga – az „**Ester.rs**” – illusztrált narratívákon alapul, a háború előtti Szerbia zsidó mindennapjairól, valamint a holokauszt idején a sajmištei koncentrációs táborban áldozatul esett emberekről szól. A tananyagok az interneten elektronikus formában elérhetőek; a tanárok könnyen letölthetik és kinyomtathatják, ingyenesen.

További információ: <http://ester.rs/>

⁸⁸ A svájci EBESZ-elnökség konklúziói, i.m., 26. lábjegyzet, 3. o.

4.2.7. Nem formális oktatás, szakképzés és szakmai továbbképzés

A felnőttek és a szakemberek bevonása

Az antiszemitizmus tanulmányozása csakúgy, mint bármelyik emberi jogi oktatási terület, nem csak a gyerekek és az alapképzésben tanuló egyetemisták számára teremt értékes tapasztalatot, hanem bármely korosztálynak. Ez különösen fontos azoknak a hivatásoknak a gyakorlói esetében, akik a lakosságot a társadalmi veszélyektől védik, és akik fontos szerepet játszanak az emberek jogainak megvédésében és gyakorlásában – ilyenek a rendészeti területen dolgozók, a bírói kar tagjai, a köztisztviselők, az egyházak, a riporterek és újságírók, a szociális munkások, egészségügyi dolgozók és könyvtárosok. Az antiszemitizmussal kapcsolatos oktatási megközelítések fontosak a kommunikációs és üzleti ismeretek átadását célzó szakképzési programokban is; és fontos, hogy minden diák – nem csak azok, akik tudományos pályára készülnek – a legteljesebb mértékben tudatában legyen annak a társadalmi közegnek a komplexitásával, amelyben él.

Ezeknek az igényeknek a kielégítése gyakran szakmai továbbképzési programok keretében történik, rendszerint múzeumokkal vagy emlékközpontokkal, nemzeti emberi jogi intézményekkel vagy más emberi jogi szervezetekkel együttműködésben. Az ilyen jellegű képzések esetében javasolt:⁸⁹

- a közönség összetételét figyelembe vevő tervezés;
- azoknak az emberi jogi normáknak a hangsúlyozása, amelyek a képzésen részt vevő szakemberek napi munkája szempontjából fontosak, kifejezetten az antiszemitizmussal és a zsidó közösséggel kapcsolatos példákkal;
- a résztvevőkével azonos szakmai háttérű tréner alkalmazása;
- annak biztosítása, hogy a trénernek a felnőttek tanulási igényeinek megfelelő tanítási módszereket és trénerképzési („train-the-trainer”) technikákat alkalmazzanak; valamint
- az alapos értékelés, a rendszeres felülvizsgálat és frissítés.

Javasolt, hogy a kormányok, illetve a terciális oktatást nyújtó intézmények fejlesszenek ki az egyes foglalkozástípusokhoz kapcsolódó képzéseket a közalkalmazottak, például orvosok, nővérek, rendőrök számára annak érdekében, hogy jobban megértsék az antiszemitizmus sajátosságait.⁹⁰ Léteznek olyan sikeresen működő programok, amelyek során releváns esettanulmányokat, illetve forgatókönyveket dolgoznak fel.

89 Az itt következő ajánlások adaptációk; forrásuk: *National Human Rights Institutions: History, Principles, Roles and Responsibilities* (New York and Geneva: United Nations, 2010), 64–65. o., <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/PTS-4Rev1-NHRI_en.pdf>.

90 *Understanding Anti-Semitic Hate Crimes and Addressing the Security Needs of Jewish Communities: A Practical Guide*, i.m. 44. l.j., 39. o. Az EBESZ egyik útmutatója tárgyalja a rendőrök képzését az erőszakkal járó szélsőségesekhez, illetve a terrorizmushoz vezető radikalizmus megelőzésében betöltött szerepükről: *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach* (Vienna: OSCE, 2014), 104, 135–141, 180–186. o., <<http://www.osce.org/atu/111438>>.

Jó gyakorlat: EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala

A DIEJH az EBESZ tagállamai közül hatban nyújt képzést a rendészeti szervek számára a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépésről (Training against Hate Crimes for Law Enforcement – TAHCLE), amelynek során a rendőrök a gyűlölet-bűncselekmények felismeréséhez, megértéséhez és az azokra való reagáláshoz szükséges készségeket sajátítanak el, és amely kiter az antiszemita előítélet jellemzőire is. Fejleszti a rendőrök készségeit a gyűlölet-bűncselekmények megelőzése, valamint az azokra való reagálás, az érintett közösségekkel való kapcsolattartás, a lakosság támogató hozzáállásának, bizalmának és együttműködésének kialakítása terén. A DIEJH-nek az ügyészek számára is van képzési programja (Prosecutors and Hate Crimes Training – PAHCT), amely annak érdekében fejleszti a résztvevők jártasságát a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatban, hogy az ilyen típusú ügyek bíróság elé kerüljenek.

Rendészeti képzés: <https://www.osce.org/odihr/tahcle>

Ügyészeknek szóló képzés: <https://www.osce.org/odihr/pahct>

A fiatalok és a közösségek cselekvő bevonása

A fentiek mellett a prevenciós erőfeszítéseknek ki kell terjedniük, főként helyi szinten, a fiatalok elérésére iskolán kívüli tevékenységek révén is, amelyek a toleranciát, a társadalmi és politikai életben való részvételt, a kritikai gondolkodást, az önreflexiót és az ellenállóképesség fokozását célozzák. Ilyen tevékenységek lehetnek a sport és a művészeti nevelési programok; közösségi, családi vagy ifjúsági tájékoztató találkozók, ifjúsági csoportok támogatása, valamint az online jelenlét megerősítése (e-learning, kampányok a közösségi médiában stb.). Nőket és férfiakat egyaránt be kell vonni, és különösen törekedni kell olyan befogadó hozzáállású, különféle háttérű férfi szerepmodellek bevonására, akik ellensúlyozzák a sztereotípiákat, illetve az agresszív maszkulin csoporthoz tartozás érzelmi vonzerejét, amit a szélsőséges gyűlöletcsoportok – köztük az antiszemita nézeteket vallók is – gyakran használnak a fiatal férfiak toborzásához és tagként való megtartásához.⁹¹

Az ilyen típusú tevékenységek során először is a családok és a közösségek elérésére van szükség, figyelve a helyi környezet sokszínűségének megjelenítésére és pozitív elfogadására, ugyanakkor azon helyi körülményekre is, amelyek talaján az antiszemita ideológiák megerősödhetnek. Másodsorban, a tervezett tevékenységeknek összhangban kell állni a megvalósítási környezettel, ennél fogva cselekvő bevonódásra van szükség az iskola dolgozóit, a közösségi és az ifjúsági vezetőket, esetleg szociális munkásokat részéről is, és olyan megközelítési módot kell választani, ami összhangban van az oktatási rendszeren keresztül végrehajtott kezdeményezésekkel. Harmadsorban, az ilyen jellegű programokat megfelelő monitorozásnak és értékelésnek kell alávetni, annak érdekében, hogy mérhetővé váljon a percepció és a viselkedés terén bekövetkezett változás, és azonosítani, díjazni lehessen a sikeres kezdeményezéseket.

⁹¹ Michael Kimmel, *Healing from Hate. How Young Men Get Into – and Out of – Violent Extremism* (University of California Press, 2018), 1–27. o.

Jó gyakorlat: Egyesült Királyság

A „Building Bridges” (Hidak építése) elnevezésű kampány keretében a Chelsea labdarúgó klub gyerekekkel és fiatalokkal dolgozik iskolákban és amatőr futballcsapatokban, közösségi csoportok, valamint az „öregfiúk” és „öreglányok” csapatának részvételével, az egyenlőség előmozdítása és a sokszínűség elismerése jegyében. Az antiszemita zaklatás elleni fellépésként készítette el a Chelsea azt a rövidfilmet – „The Y-Word” (Az y betűvel kezdődő szó⁹²) – , amelyben Frank Lampard, a Chelsea korábbi középpályása szerepel, és amely azt hangsúlyozza, hogy a sértő, diszkriminatív és zsidóellenes beszéd elfogadhatatlan. 2018-ban a klub újabb, hosszú távú kezdeményezés elindulását jelentette be, amelynek célja a játékosok, a személyzet, a szurkolók és a tágabb közösség tudatosságának növelése a labdarúgás területén jelen lévő antiszemitizmust illetően. A klub partnerei a következő szervezetek: Holocaust Educational Trust, a Londoni Zsidó Múzeum (Jewish Museum in London), Community Security Trust, Kick It Out, Zsidó Világkongresszus (World Jewish Congress), az Anne Frank Ház és a Maccabi Nagy-Britannia (Maccabi GB); a cél az antiszemitizmussal, illetve az antiszemitizmus zsidó közösségre, valamint a társadalom egészére gyakorolt hatásával kapcsolatos tudatosság növelése, továbbá annak kinyilvánítása, hogy a klub mindenkit szívesen fogad. Ezen felül a klub évente versenyt is rendez fiatalok számára, amelynek során saját antidiszkriminációs kampányt, illetve kezdeményezést kell tervezniük, a győztesek pedig lehetőséget kapnak arra, hogy ellátogassanak a csapat Stamford Bridge-i stadionjába, a pályán fényképezkedjenek, és játékosokkal találkozzanak.

További információ: <https://www.chelseafc.com/en/news/2018/01/16/chelsea-to-launch-campaign-to-tackle-antisemitism>

⁹² Utalás egy zsidókra használt, sértő kifejezésre az angol nyelvben (a ford.).

5.

**AZ ANTISZEMITIZMUS
MEGNYILVÁNULÁSAINAK
KEZELÉSE AZ
OKTATÁSBAN**

Az antiszemitizmus *oktatás általi* kezelése és az antiszemitizmus témájának az *oktatás során* való megjelenítése annak biztosítását szolgálja, hogy a tanulók felvérteződjenek mindazzal a tudással, készséggel és jártassággal, ami képessé teszi őket az emberi jogi kultúrához való hozzájárulásra, valamint azokkal a sztereotípiákkal és tévképzetekkel szembeni ellenállásra, ami a zsidók elleni diszkriminációhoz és erőszakhoz vezethet. Ezen felül a szakpolitikai döntéshozóknak az *oktatási helyzetekben* előforduló antiszemitizmust, vagyis az oktatási környezetben a zsidók elleni ellenséges megnyilvánulásokat is kezelniük kell. Erről a kérdéskörrel szól a jelen útmutató utolsó fejezete.

5.1. Megközelítések az oktatási környezetben megjelenő antiszemitizmus kezelésére

Az oktatási helyzetekben megjelenő antiszemitizmus kezelhető proaktív vagy reaktív módon. Proaktív intézkedések tehetők az antiszemita incidensek előrejelzése, illetve megelőzése érdekében, akár a tanterv részeként, akár adminisztratív vagy jogi keretek között, például az előző fejezetben leírt, az oktatási intézmény egészére kiterjedő megközelítéssel. Tágabb értelemben az emberi jogi értékeknek, kezdve a diszkriminációmentesség elvével, és beleértve a szólás- és egyesülési szabadságot,⁹³ kell áthátnia az intézmény szellemiségét, és az arra vonatkozó tudatosságnak, hogy milyen szerepet töltenek be a nemi sztereotípiák a társas érintkezésben. A tanárok és az adminisztratív vezetők viselkedésének összhangban kell lennie azokkal az elvekkel, amelyeket át akarnak adni. Az iskolai eljárásrend részeként határozott elköteleződésre van szükség az antiszemitizmus, valamint a hátrányos megkülönböztetés más formáinak felszámolása, továbbá a nemzetközi normákban és hazai jogszabályokban foglalt szabadságjogok mellett.⁹⁴ Világossá kell tenni mindezek fontosságát a diákokra vonatkozó viselkedési és antidiszkriminációs eljárásrendben, és ezeket a diákok, a családok és a tágabb közösség minél szélesebb körével is meg kell ismertetni.

A reaktív intézkedések olyan válaszok, amelyek közvetlenül követik az antiszemitizmus egy-egy adott megnyilvánulását a tanteremben, az intézményben, a közösségi médiában vagy a tágabb közösségben.

5.1.1. Alap- és középfokú oktatási intézményekben alkalmazandó reszponzív megközelítések

A mégoly erőteljes proaktív intézkedések sem szüntetik meg teljes mértékben az antiszemitizmust, de mérsékelhetik a megnyilvánulásának gyakoriságát és súlyosságát. Az intoleranciával, például az antiszemitizmussal összefüggő incidensek kezelésére kialakított szabályok és rutinok lehetővé teszik, hogy az iskola személyzete reagálni tudjon a kialakulóban lévő incidensekre, továbbá biztos támpontként szolgálhatnak a bekövetkezett incidensek kezelését illetően. A jelen fejezet útmutatásokat ad ahhoz, hogy a pedagógusok hogyan reagálhatnak az elkerülhetetlen incidensekre, figyelembe véve, hogy az incidensek súlyosságuk és jellegük tekintetében igen különbözőek lehetnek, és a megfelelő reakció kialakításához az adott eset sajátosságait kell figyelembe venni.

93 Az EBESZ tagállami ismételt elkötelezték magukat ezen elvek mellett. Lásd az EBEÉ emberi dimenzióról szóló konferenciája koppenhágai találkozájának dokumentumát: Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, 1990. június 29., Koppenhága, Title II (9.1), (10), (10.1), (10.2), IV (32), (40), (40.1), (40.2), (40.3), (40.4), (40.5), (40.6).

94 Lásd például „Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya”, i. m. 2. lábjegyzet, 19–22. cikk.

Mindenekelőtt a sértettek bejelentéseit komolyan kell venni; elkerülendő a helyzet rosszabbodását és a másodlagos viktimizációt. Ennek érdekében fontos könnyen hozzáférhető és hatékony bejelentési mechanizmusokat létrehozni, minél pontosabban megértetve mindenkivel, hogy mi minden tekinthető antiszemitizmusnak. Így, ha bárki abba a helyzetbe kerül, hogy ilyen tapasztal, felismeri, és jelenteni tudja az esetet.

Az antiszemita incidensekre, valamint a gyűlölet és előítélet más fajtáival kapcsolatos incidensekre adott komoly reakciót illetően jó gyakorlatnak számítanak az alábbiak.⁹⁵

Azonnali reakció

- Haladéktalanul segítséget kell nyújtani: a gyűlölettel és előítélettel kapcsolatos incidensekre adott reakciónak azonnalinak és hatékornynak kell lennie, a késedelmes reakció a helyzet súlyosbodásához vezethet.
- Biztosítani kell az adott esetben szükséges egészségügyi ellátást, egészségügyi szakember által.
- Olyan pszichológusok és szociális munkások segítségét kell igénybe venni, akik figyelemmel vannak munkájuk során a társadalmi nemi szempontokra.
- Haladéktalanul meg kell hallgatni a tanúkat, világos és részletes feljegyzéseket kell készíteni a még friss semlékek alapján.
- Össze kell gyűjteni az összes elérhető bizonyítékot, és gondoskodni kell ezek megfelelő őrzéséről.
- El kell kerülni azt a feltételezést, hogy a probléma meg fog oldódni önmagától, ugyanis súlyosbodni fog, ha nem orvosolják.

⁹⁵ Ezen pontok némelyikének forrása: *Preventing and Responding to Hate Crimes: A Resource Guide for NGOs in the OSCE Region* (Warsaw: OSCE/ODIHR, 2009), 46–49. o., <<https://www.osce.org/odihr/39821>>; *Guidelines for Educators on Countering Intolerance and Discrimination against Muslims: Addressing Islamophobia through Education* (Warsaw: ODIHR, Council of Europe and UNESCO, 2011), <<https://www.osce.org/odihr/84495?download=true>>.

Felvilágosítás és hivatkozás

- ✎ Fel kell világosítani a sértettek és a tanúkat arról, hogy milyen lépésekre van lehetőség, és milyenekre nincs.
- ✎ Egyeztetni kell a sértettekkel és a tanúkkal arról, hogy névtelenek kívánnak-e maradni, és felvilágosítást kell nyújtani azzal kapcsolatban, hogy a személyes adataik ismertté válnak-e, amennyiben hivatalos bejelentésre kerül sor.
- ✎ Hivatkozni kell az oktatási intézmény vonatkozó előírásaira (például a zaklatásellenes vagy antidiszkriminációs szabályokra), illetve az ilyen incidensekre vonatkozó szankciókra és következményekre.
- ✎ Ismertetni kell az összes igénybe vehető eljárást: az iskolai sérelmekre vonatkozó belső eljárásokat, valamint a külső panaszkezelési eljárások mindegyikét (kitérve az esetleges elévülésre, illetve a hivatalos panasztételre vonatkozó határidőkre).
- ✎ Teljes körű és őszinte felvilágosítás kell adni a sértetteknek és a tanúknak a megtorlás ellen nyújtható védelemről, arra az esetre, ha hivatalos bejelentést tesznek, vagy bizonyítékot szolgáltatnak.

Meghallgatás és megerősítés

- ✎ Biztonságos teret kell létrehozni, ahol a sértettek és a tanúk biztosak lehetnek abban, hogy illetéktelenek nem hallják a beszélgetést.
- ✎ Az érintett diákokat figyelmesen meg kell hallgatni, szem előtt tartva azt, hogy egy incidens bejelentése felkavaró lehet, továbbá azt, hogy az incidens során esetleg nemi előítéletek is szerepet játszottak.
- ✎ Bármilyen információt tisztelettel kell kezelni, tudván azt, hogy a sértettek gyakran attól félnek, hogy nem fognak nekik hinni, illetve azt, hogy a sértettek nem fognak segítségért folyamodni – noha szükségük lenne rá –, ha úgy érzik, hogy nem kapnak megfelelő tiszteletet.

A történetek gondos rögzítése

- ✎ Feltétlenül rögzíteni kell, hogy a bejelentést tevő sértett, szemtanú vagy egy tanúnak nem tekinthető személy, aki másod- vagy harmadkézből származó információt közöl; ajánlott, hogy az iskola készítsen és rendszeresítsen erre egy űrlapot.
- ✎ Néha fontos szó szerint rögzíteni a sértettek vagy tanúk által elmondottakat, ha például az illető a meghallgatás során különösen érzékletes kifejezésekkel írja le az incidenst vagy az érzéseit.

A pedagógusok, illetve az iskola vezetői – figyelembe véve az incidens súlyosságát – több lehetséges irányba tehetnek lépéseket.

- ✎ Az iskolások esetében bevonhatják a diákok – mind az elkövető, mind a sértett – szüleit vagy gondviselőit.
- ✎ Jótétemeli módokat javasolhatnak, adott esetben fegyelmi büntetést, az elkövetőt megillető tisztességes eljárás biztosítása mellett.
- ✎ Szükség esetén bejelentést tehetnek a rendészeti hatóságoknál.
- ✎ Mérlegelhetik, hogy az incidens esetleg súlyosabb problémára utaló tünet-e – az iskolai környezetben vagy az elkövető körülményeit tekintve –, ami szélesebb körű intézkedést igényelhet.
- ✎ Gondoskodhatnak arról, hogy az iskola összes munkatársa és az összes érintett (a tanárok, a vezetőség, a diákok, a szülők és a gondozók) teljes körűen tájékozottak legyenek az intézmény etikai kódexét és eljárásrendjét, a szabályok megsértésének következményeit, valamint a panasztételi rendszert illetően az esetleges jövőbeli incidensek megelőzése érdekében; ha antiszemita incidensre kerül sor, a vezetőknak haladéktalanul és személyesen, erőteljesen fel kell szólalnia, jelezve az érintett közösségnek és üzenve a közvéleménynek, hogy az antiszemitizmus tűrhetetlen.
- ✎ Oktatási keretek között beszélgetést indíthatnak az incidensről; a sértettek vagy az elkövetők kilétére tett utalásra azonban csak az érintettek engedélyével kerülhet sor.

Jó gyakorlat: Ciprus

A ciprusi oktatási és kulturális minisztérium antirasszista célkitűzéseket határozott meg a 2015–2016-os időszakra, minden iskolára vonatkozóan, és bevezetett három programot: „A diákok érzékenyítése a rasszizmussal és intoleranciával szemben, az egyenlőség és a tisztelet előmozdítására”, „Magatartási szabályzatok”, „Útmutató a rasszista incidensek kezeléséhez és jegyzőkönyvvezetéséhez”. Ezek a programok arra vonatkozó ötletekkel vértetik fel a tanárokat, hogy miként segíthetnek a diákoknak a rasszizmussal és előítéletekkel szembeni készségek és attitűdök kialakításában, és hogy miként mozdíthatják elő az egyenlőséget és a tiszteletet. Arra is felkészítik a tanárokat, hogy a diákoknak utat mutassanak azoknak a közvetlen vagy közvetett, szándékos vagy szándékolatlan tetteknek és folyamatoknak a felismerésében, amelyek személyekkel vagy csoportokkal szembeni, vélt vagy valóságos másságukon alapuló hátrányos megkülönböztetéshez vezetnek. Az útmutató segítséget nyújt a tanároknak a rasszista incidensek megelőzését vagy kezelését szolgáló, azonnali válaszlépések kialakításához és az antirasszista kultúra megteremtéséhez.

További információ: <http://naos.risbo.org/wp-content/uploads/2017/04/Cyprus-antiracism-code.pdf>

5.1.2. Felsőoktatási intézmények számára ajánlott speciális megközelítések a válaszadáshoz

Az utóbbi évek során szerte az EBESZ-régióból érkeztek jelentések felsőoktatási intézményekben történt antiszemita incidensekről is. Egyes egyetemek vezetősége eljárásrendek és mechanizmusok kialakításával reagált a problémára, más helyeken késlekedtek vagy adósok maradtak a reakcióval.

Az egyetemi vezetőség felelőssége a diákok megóvása az olyan cselekményektől, amelyek ellenséges környezet kialakulásához vezethetnek; megsértve az intézményi normákat, a nemzetközi, nemzeti és helyi szintű jogszabályokat és előírásokat, valamint az akkreditáló szervek vonatkozó normáit. Továbbá, az egyetemi vezetőktől elvárt, hogy az antiszemita vagy más irányú gyűlöletbeszédet elutasító, ugyanakkor a véleménykifejezés szabadságának körébe tartozó összes jog, illetve az akadémiai szabadság alapelvei felett őrködő szellemiséget alakítsanak ki. A gyűlölettel vagy előítélettel kapcsolatos incidensekre való reagálás során az egyetemi vezetők megfontolhatják az alábbi ajánlásokat.

A hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölése

Sok egyetem magatartási szabályzata eleve szélesebb körben tiltja a diszkriminációt a jogszabályokban előírtnál, a szólásszabadság és a tudományos élet szabadságának tiszteletben tartása mellett. Az egyetemi vezetők felelősek a társadalmi nemi szempontokat is figyelembe vevő etikai szabályzat, illetve eljárásrend létrehozásáért és annak folyamatos biztosításáért, hogy minden munkatárs és diák tudjon ezekről a rendelkezésekről és panaszmechanizmusokról.

A civilizált hangnem fenntartása

A demokratikus értékek, az emberi jogok, a kölcsönös tisztelet és kiváltképp a civilizált viselkedés kultúrája segíthetnek a gyűlölettel és előítéllettel kapcsolatos incidensektől mentes környezet kialakításában. Az ilyen feltételek fenntartásához pedig arra van szükség, hogy az egyetemek vezetői meggyőzően, gyakran és világosan kinyilvánítsák, hogy milyen értékek mellett állnak ki, és milyen intézményi légkört kívánnak megteremteni. Általában jobb ezeket a kérdéseket minél korábban és minél gyakrabban napirendre tűzni, mint csupán *ad hoc* jelleggel és krízis kialakulása esetén reagálni.

A szólásszabadság védelmezése az elhallgattatásra irányuló törekvések egyidejű mérséklése mellett

Esetenként az egyetemek területén elhallgattatásra irányuló törekvésekkel akadályozhatják meg, hogy egyes diákok vagy meghívott előadók élhessenek a szólásszabadsághoz való jogukkal. Az elfogadott egyetemi szabályzatok többnyire erősen támogatják a szólásszabadság védelmét, ugyanakkor olyan szabályokat is tartalmaznak, amelyek tiltják a rendbontást, a garázdaságot, az egyetemi tevékenységek megzavarását, (valódi vagy imitált) fegyverek birtoklását vagy a jogszerűtlen gyülekezést. Amennyiben az egyetemi szabályok kialakítása során követik a nemzetközi emberi jogi normákat, a szólásszabadság nem terjed ki a gyűlöletre vagy erőszakra uszításra, és a gyűlöletbeszédre sem. A zsidók vagy bármilyen más csoport ellen irányuló gyűlölködő beszédet azonos módon kell kezelni, vagyis a tisztességes eljárás elvei szerint kell alkalmazni a szabályokat.

A megszólalásra megszólalással reagáló vezetői gyakorlat

Fontos, hogy az egyetemi vezetők példát mutassanak, kölcsöni szempontból is vezető szerepet töltsenek be, és szabadon álljanak ki az emberi jogi értékek, valamint az antiszemitizmus elutasítása mellett, még akkor is, ha egyesek vitatják is ezeket.

Világos és konzisztens fogalomhasználat

Bármely egyetemi vezető számára kihívást jelentő feladat a sértő antiszemita incidensek azonosítása, világosan elkülönítve az ilyeneket az Izrael Állam politikáját és kormányát érő bírálattól. Az egyetemi vezetők számára segítséget jelenthetnek a rendelkezésre álló definíciók, amikor az antiszemitizmussal vagy az előítélet más formájával szemben kell fellépniük.

Az agresszió észrevétele és kezelése

Az iskolákon belüli antiszemita incidensek adott esetben polgári jogi jogszabályokba is ütközhetnek, bűncselekményt valósíthatnak meg, sőt, elérhetik a terrorcselekmény szintjét is. Mindez vonatkozik köz- és magánintézményekre egyaránt. Ilyen incidensekről bejelentést kell tenni. Bizonyos esetekben világos lehet az antiszemita motiváció. Vitatható esetekben az antiszemitizmus szerepének megítéléséhez az antiszemita sztereotípiák és kódok alaposabb ismeretére, valamint körültekintő vizsgálódásra lehet szükség.

5.2. Kormányzati stratégiák

Miközben az oktatási környezetben előforduló, előítélettel összefüggő incidensekre való reagálás elsődlegesen az oktatási intézmények felelőssége, a kormányzati szerveknek is szerepe lehet az emberi jogi normáknak való megfelelés biztosítását illetően az oktatási rendszerben. Sokféle olyan megoldás létezik, amely segíthet az országos szintű erőfeszítések hatékonyabbá tételében az antiszemitizmus oktatás általi kezelését, valamint az oktatásban megjelenő antiszemitizmus kezelését illetően.

Minisztériumközi együttműködés

2017-ben az Európai Parlament arra hívta fel az Unió tagállamait, hogy „nevezzenek ki az antiszemitizmus elleni küzdelemmel foglalkozó koordinátorokat”;⁹⁶ akik összehangolják a különböző minisztériumok, osztályok és ügynökségek tevékenységeit az antiszemitizmus kezelése terén. Egyes kormányok prioritásként kezelik az antiszemitizmus ügyét, kormányközi szerveket hozva létre a probléma különböző vetületeinek kezelésére és annak érdekében, hogy elősegítsék az oktatás területén dolgozó tisztviselők, más köztisztviselők, valamint a zsidó közösségi szervezetek között kommunikációt. Ez különböző formákban történhet: kormányzati munkacsoport, minisztériumközi bizottság vagy ombudsmani intézmény felállításával. Az ilyen jellegű kezdeményezések hangsúlyozzák a társadalom elkötelezettségét az antiszemitizmus kezelését illetően, támogatják az oktatási minisztérium erőfeszítéseit, valamint nyilvánosan elutasítják a pedagógusok és az iskolák némelyike által vallott nézetet, miszerint szükségtelen a diszkrimináció és zaklatás szóban forgó formájának kezelése.

Jó gyakorlat: Franciaország

A francia kormányon belül az emberi jogi tevékenységek koordinációját a Rasszizmussal, Antiszemitizmussal és az LMBT-ellenes Gyűlölettel Foglalkozó Minisztériumközi Bizottság (Delegación Interministérielle à la Lutte Contre le Racisme, l'Antisémitisme et la Haine anti-LGBT – DILCRAH) végzi, amely a miniszterelnöki hivatalon belül működik. A DILCRAH közvetít a kormányzati tisztviselők és a civil szervezetek között. A DILCRAH támogatja, hogy a francia kormány egyes részlegein belül működő bizottságok jöjjenek létre a rasszizmus és antiszemitizmus elleni küzdelem céljából. A DILCRAH többek között létrehozott egy multidiszciplináris tudományos tanácsot, amely kutatásokat végez, és tájékoztatja a nagyközönséget a rasszizmus elterjedtségéről és a toleranciáért Franciaországban tett erőfeszítésekről. 2016-ban jött létre a DILCRAH online oktatási platformja, amelyen keresztül tájékoztató videók és olyan dokumentumok érhetők el, melyeket rasszizmussal foglalkozó szakértők, valamint kulturális és történettudományi társaságok készítettek.

További információ: <https://www.reseau-canope.fr/eduquer-contre-le-racisme-et-lantisemitisme.html> ; <https://www.gouvernement.fr/dilcrah>

⁹⁶ Az Európai Parlament állásfoglalása az antiszemitizmus elleni küzdelemről, i.m. 17. lábjegyzet.

A helyi hatóságok bevonása

Az önkormányzati szinten történő együttműködés ugyancsak hatékony módja az antiszemitizmus kezelésének. A helyi hatóságok közelségéből fakadóan az intézkedéseknek a városokban lehet a legnagyobb átformáló hatása. A városok a kulturális, társadalmi, gazdasági és politikai innováció inkubátorai, a lakosságuk pedig ennél fogva képes arra, hogy fenntartható és méltányos fejlődésre törekedjen. Ugyanakkor a diszkrimináció, a kirekesztés és az egyenlőtlenség a városokban tartja a legerősebben magát.

Jó gyakorlat: Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete

Az UNESCO 2004-ben hozta létre a Befogadó és Fenntartható Városok Nemzetközi Koalícióját (International Coalition of Inclusive and Sustainable Cities – ICCAR; a Rasszizmusellenes Városok Nemzetközi Koalíciója [International Coalition of Cities against Racism] utódszervezeteként). Az ICCAR célja a több mint 500 városból álló globális hálózat erősítése annak érdekében, hogy tapasztalat- és tudáscsere révén hatékonyabbá tegyék szakpolitikai fellépésüket a rasszizmussal, diszkriminációval, xenofóbiával és kirekesztéssel szemben.

További információ: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/fight-against-discrimination/coalition-of-cities>

Független felügyelet

A nemzeti emberi jogi intézmények támogatják az államokat abban, hogy az emberi jogok védelmének, valamint a nemzetközi kötelezettségek nemzeti végrehajtásának biztosítására vonatkozó, nemzetközi, alkotmányos és törvényi normákból fakadó felelősségvállalásaiknak eleget tegyenek. A nemzeti emberi jogi intézmények foglalkozhatnak emberi jogi jogértésekre vonatkozó panaszokkal, valamint felülvizsgálhatják a jogszabályi és közpolitikai kereteket annak érdekében, hogy minden diák számára nemtől, vallási hovatartozástól és háttértől függetlenül biztosított legyen az esélyegyenlőség az oktatásban.

A nemzeti emberi jogi intézményeknek függetlennek, jól szervezettnek, megfelelően finanszírozottnak és elérhetőnek kell lenniük, továbbá kellően kidolgozott emberi jogi tervekkel, valamint a monitorozási és elemzési tevékenységekhez szükséges kapacitással kell rendelkezniük. A nemzeti emberi jogi intézmények több módon is védhetik a diákok jogait az antiszemitizmussal és a diszkrimináció más formáival szemben; például:⁹⁷

- hivatalból indított vizsgálatokkal;
- alternatív vitarendezéssel;
- egyéni panaszok fogadásával (a kvázi igazságszolgáltatási jogkörrel rendelkező nemzeti emberi jogok intézmények esetében);
- közérdekű bejelentések kivizsgálásával; valamint
- monitorozással.

97 Ezen ajánlások forrása: *National Human Rights Institutions: History, Principles, Roles and Responsibilities*, i.m. 89. lábjegyzet.

A jogszabályok végrehajtásának, illetve betartásának ellenőrzésén túl a nemzeti emberi jogi intézmények az antiszemitizmust az emberi jogok előmozdítását célzó oktatási programjaikon keresztül is kezelhetik:

- segédkezhetnek az oktatási kezdeményezések kialakításában és megvalósításában;
- népszerűsíthetik az emberi jogokat, beleértve az antiszemitizmus megelőzését; valamint törekedhetnek a nagyközönség antiszemitizmussal kapcsolatos tudatosságának növelésére, többek között a média által.

Parlamenti felügyelet

A törvényalkotók kulcsszerepet játszanak az antiszemitizmus kezelését célzó, megfelelő emberi jogi oktatás biztosításában: hatékony jogszabályok kialakítása (és a diszkriminatív törvényjavaslatok elutasítása), a végrehajtás, illetve érvényesülés felügyelete, valamint interparlamentáris együttműködésekben való részvétel révén. A parlamenteknek biztosítani kell, hogy a pedagógusoknak és a közintézményeknél dolgozó kutatóknak szabadságában álljon az antiszemitizmusról tanítani és azt kutatni; akkor is, amennyiben a nemzeti történelem bizonyos epizódjait illetően ez vitákhoz vezethet; és ne kelljen eljárás alá vonástól, elhallgattatástól vagy üldöztetéstől félniük emiatt.

A nemzetközi szervezetek, mint az EBESZ, segítséget nyújthatnak az antiszemitizmus és a diszkrimináció más – például nemi alapú – megjelenési formáinak kezelését célzó, hatályos jogszabályok felülvizsgálatában; annak biztosítása céljából, hogy egyetlen diák oktatáshoz való jogát se korlátozhassa közvetlen vagy közvetett diszkrimináció.⁹⁸ Az antiszemitizmus dimenzióját az adott kontextusnak megfelelően kell kezelni akkor, amikor új jogszabályok elfogadására kerül sor bizonyos kialakulóban lévő, releváns közpolitikai területekhez – mint például az erőszakkal járó extrémizmus megelőzéséhez – kapcsolódóan.

Jó gyakorlat: Európai Unió

2000. június 29-én az Európai Unió Tanácsa elfogadta a 2000/43/EK irányelvet a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról. Ez az irányelv, amely minimumkövetelményeket állapít meg az EU-tagállamok számára, tiltja a faji vagy etnikai alapú diszkriminációt – beleértve az antiszemitizmust is – az oktatási intézményekben és több más területen. Időközben a tagállamok mindegyike végrehajtotta a vonatkozó rendelkezések nemzeti jogba való átültetését.

További információ: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0043&from=HU>

⁹⁸ Az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala felkérés alapján elemzést nyújt jogszabálytervekről és hatályos jogszabályokról az oktatás és az antidiszkrimináció terén is annak megállapítására, hogy azok összhangban állnak-e az EBESZ-kötelezettségvállalásokkal és a nemzetközi emberi jogi normákkal. A nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos ügyek az EBESZ nemzeti kisebbségi főbiztos feladatkörébe tartoznak.

Egyes országokban az oktatási és más intézményekben előforduló antiszemitizmusra vonatkozó tájékoztatóhoz parlamenti képviselők is hozzájárultak kiegészítő mechanizmusok, például az antiszemitizmusra irányuló összpárti vagy többpárti vizsgálat révén. Az Európai Parlament támogatja a nemzeti és regionális parlamentek képviselőit és a politikai vezetőket, hogy „hozzanak létre pártokon átívelő parlamenti csoportokat az antiszemitizmus ellen annak érdekében, hogy megerősítsék a teljes politikai palettát átfogó küzdelmet”.⁹⁹

Jó gyakorlat: Egyesült Királyság

Az antiszemitizmussal foglalkozó összpárti parlamenti vizsgálóbizottságot (All-Party Parliamentary Inquiry into Antisemitism) egy országgyűlési képviselő – John Mann, az az antiszemitizmus elleni összpárti parlamenti csoport (All-Party Parliamentary Group against Antisemitism)¹⁰⁰ elnöke – kezdeményezte. A vizsgálóbizottság megbízatása következőkre terjedt ki: a jelenkori antiszemitizmus természetének tanulmányozása a bizonyítékok alapján; az antiszemitizmus visszaszorítását célzó jelenlegi erőfeszítések értékelése; további, hasznosnak tűnő intézkedések bevezetésének mérlegelése.

A vizsgálóbizottság információt kért többek között kormányzati szervektől, a rendészeti és igazságszolgáltatási hatóságoktól, tudományos intézményektől, szakszervezetektől, közösségi csoportoktól és civil szervezetektől; nyilvános meghallgatásokat tartott és írásos beadványokat tekintett át. Az eredményeket bemutató jelentés külön fejezetben foglalkozik az egyetemek területén jelentkező antiszemitizmussal, valamint az antiszemitizmusról szóló oktatással, továbbá az oktatási szektor részére számos ajánlást és az oktatás területén bevált gyakorlatot közöl. A kormány elfogadta a bizottság által 2007 márciusában nyilvánosságra hozott jelentést, melynek részét képezték az ajánlások.

Ennek a parlamenti vizsgálatnak a folyamatjaként 2015-ben újabb vizsgálat indult, aminek az állt a háttérében, hogy a megelőző évben megugrott az antiszemita incidensek száma. A jelentés szerint az Egyesült Királyságban aggasztóan szaporodnak az antiszemita incidensek a zsidó iskolákban, az egyetemek területén és máshol is.¹⁰¹

További információ: <https://publications.parliament.uk/pa/cm/cmallparty/register/antisemitismus.htm>

99 Az Európai Parlament állásfoglalása az antiszemitizmus elleni küzdelemről, i.m. 17. lábjegyzet.

100 The United Kingdom's Parliamentary Register of All-Party Groups, <<https://publications.parliament.uk/pa/cm/cmallparty/register/antisemitism.htm>>.

101 Report of the All-Party Parliamentary Group against Antisemitism, 2015, <<https://www.antisemitism.org.uk/the-appg/publications>>.

FÜGGELÉKEK

1. FÜGGELÉK

Források oktatási területen dolgozóknak

Nemzetközi szervezetek

Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (DIEJH)

<https://www.osce.org/odihr/countering-anti-semitism-and-promoting-holocaust-remembrance>

Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO)

<https://en.unesco.org/themes/gced>; <https://en.unesco.org/themes/holocaust-genocide-education>

Európa Tanács – Rasszizmus és Intolerancia elleni Európai Bizottság (European Commission against Racism and Intolerance – ECRI)

<http://www.coe.int/ecri>

Európai Bizottság

https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/combating-antisemitism_en

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége

<http://fra.europa.eu/hu>

Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA)

<https://www.holocaustremembrance.com/news-archive/working-definition-antisemitism>

Kiadványok

OSCE/ODIHR [EBESZ/ODIHR] – Yad Vashem. 2007. *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators* [Miért és hogyan tanítsunk az antiszemitizmusról? Javaslatok pedagógusok számára].

<http://www.osce.org/odihr/29890>

OSCE/ODIHR [EBESZ/ODIHR] – Anne Frank House [Anne Frank Ház]. 2007. *Teaching Materials to Combat Anti-Semitism* [Oktatási anyagok az antiszemitizmus elleni fellépéshez]. 1., 2., 3. rész

<https://www.osce.org/odihr/120546>

UNESCO. 2017. *Education about the Holocaust and preventing genocide* [A holokauszt oktatása és a népiirtás megelőzése].

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002480/248071E.pdf>

UNESCO. 2017. *Preventing violent extremism through education. A guide for policy-makers* [Az erőszakkal járó extrémizmus megelőzése oktatás által. Útmutató szakpolitikai döntéshozóknak].

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002477/247764e.pdf>

UNESCO. 2016. *A Teacher's guide on the prevention of violent extremism* [Tanári útmutató az erőszakkal járó extrémizmus megelőzéséről].

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>

Council of Europe [Európa Tanács]. 2015. *Living with Controversy – Teaching Controversial Issues Through Education for Democratic Citizenship and Human Rights (EDC/HRE)*

[Együttélni a vitával – Vitatott témák tanítása a demokratikus állampolgári ismeretek és az emberi jogok oktatása során].

<https://rm.coe.int/16806948b6>

Council of Europe [Európa Tanács]. 2016. *Bookmarks – A Manual for Combating Hate Speech Online Through Human Rights Education* [Könyvjelzők – Kézikönyv az online gyűlöletbeszéd elleni, emberi jogi oktatás általi fellépéshez].

<https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign?bookmarks>

Az oktatás terén antiszemitizmussal és kapcsolódó témákkal foglalkozó civil szervezetek

Projet Aladin [Aladin Projekt]

<http://www.projetaladin.org>

American Jewish Committee (AJC) Berlin [Amerikai Zsidó Bizottság], Lawrence & Lee Ramer Institute for German-Jewish Relations [Lawrence és Lee Ramer Német-Zsidó Kapcsolatok Intézete]

<https://ajcberlin.org/en/>

Anne Frank Huis [Anne Frank Ház]

<http://www.annefrank.org/en/Education/>

Stories that Move [Megindító Történetek]

<https://www.storiesthatmove.org/en/home/>

The Anti-Defamation League [Rágalmazásellenes Liga]

<https://www.adl.org/>

CEJI – A Jewish Contribution to an Inclusive Europe [Zsidó Hozzájárulás a Befogadó Európához]

<http://www.ceji.org>

Délégation Interministérielle à la Lutte Contre le Racisme, l'Antisémitisme et la Haine anti-LGBT (DILCRAH) [Rassizmus, Antiszemitizmus és LMBT-ellenes Gyűlölet Elleni Küzdelemért Felelős Minisztériumközi Bizottság]

<https://www.reseau-canope.fr/eduquer-contre-le-racisme-et-lantisemitisme>

Erinnern.at
<http://www.erinnern.at>

European Association for Gender Research, Education and Documentation (ATGENDER)
[Európai Genderkutatási, Oktatási és Dokumentációs Egyesület]
<https://atgender.eu/>

Facing History and Ourselves [Szemtől Szemben a Történelemmel és Önmagunkkal]
<https://www.facinghistory.org/>

Jewish Museum and Tolerance Center / Еврейский музей и центр толерантности
[Zsidó Múzeum és Tolerancia Központ]
<https://www.jewish-museum.ru/>

Jüdisches Museum Berlin [Berlini Zsidó Múzeum]
<https://www.jmberlin.de/>

Kreuzberger Initiative gegen Antisemitismus – KIGa [Kreuzberg Kezdeményezés az Antiszemitzmus Ellen]
<http://www.kiga-berlin.org>

Karakutu Derneği [Karakutu Egyesület] – Commitment Without Borders [Elkötelezettség Határok Nélkül] program
<http://www.karakutu.org.tr/causes/commitment-without-borders/>

Musée d'art et d'histoire du Judaïsme in Paris [Zsidó Művészeti és Történeti Múzeum]
<https://www.mahj.org/>

Stowarzyszenia „Nigdy Więcej” [„Soha Többé” Egyesület]
<http://www.nigdywiecej.org>

OXFAM (vitatott témák oktatása)
<https://www.oxfam.org.uk/>

Muzeum Historii Żydów Polskich [Lengyel Zsidóság Történetének Múzeuma]
<http://www.polin.pl/>

PROMUNDO (fiúk oktatása)
<https://promundoglobal.org/>

SEFER Center / «Сэфер» Центр научных работников и преподавателей иудаики в вузах [SZEFER Központ a Zsidó Civilizáció Egyetemi Oktatásáért]
<http://www.sefer.ru/eng>

Simon Wiesenthal Center [Simon Wiesenthal Központ]
<http://www.wiesenthal.com/>

SOVA Center / Центр «СОБА» [SZOVA Központ]
<http://www.sova-center.ru/>

Tom Lantos Institute / Tom Lantos Intézet
<http://tomlantosinstitute.hu/hu/>

United States Holocaust Memorial Museum [Egyesült Államok Holokauszt Emlékmúzeum]
<https://www.ushmm.org/>

Yad Vashem
<https://www.yadvashem.org/education/other-languages/hungarian.html>

Antiszemitizmus-kutató intézetek

Institute for the Study of Contemporary Antisemitism, Indiana University [Jelenkori Antiszemitizmus Tanulmányok Intézete, Indiana Egyetem]
<https://isca.indiana.edu/index.html>

Pears Institute for the Study of Antisemitism [Pears Antiszemitizmus Tanulmányok Intézete]
<http://www.pearsinstitute.bbk.ac.uk/>

Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism [Vidal Sassoon Antiszemitizmus Tanulmányok Nemzetközi Központja]
<http://sicsa.huji.ac.il>

Yale Program for the Study of Antisemitism [Yale Antiszemitizmus Tanulmányok Program]
<http://ypsa.yale.edu/>

Zentrum für Antisemitismusforschung [Antiszemitizmus-kutató Központ]
https://www.tu-berlin.de/fakultaet_i/zentrum_fuer_antisemitismusforschung/menue/aktuelles_veranstaltungen/

2. FÜGGELÉK

Példák antiszemita toposzokra és képzetekre¹⁰²

A „bolygó zsidó”

Egyes keresztény teológusok a zsidókat átok sújtotta népnek tekintették, akik az idők végezetéig tartó, nyomorúságos vándorlásra kárhoztattak, züllöttségük folytán. Manapság az arra irányuló kísérletekben köszön vissza ez a mítosz, amelyek a diaszpórában élő zsidóság állítólagosan alacsony státuszának bizonygatására irányulnak. Ez a mítosz hozzájárul ahhoz az elképzeléshez is, miszerint a zsidók hajlamosak az árulásra, és nem fűzi őket lojalitás, illetve ellentmondásos a lojalitásuk a szülőhazájukhoz. Ez az elképzelés jelenik meg abban a nézetben is, miszerint a zsidóknak nincs joguk a nemzeti önrendelkezésre.¹⁰³

A nemzeti lojalitás kettőssége vagy hiánya

A zsidókról gyakran állítják, hogy a közpolitikai intézkedések zsidó érdekek mentén történő alakítására esküdtek össze, vagy hogy hazafiasság tekintetében elmaradnak polgártársaiktól. Mindez időnként olyan elgondolásokban nyilvánul meg, miszerint a zsidók, kollektíve vagy egyénenként, nem lojálisak a szülőhazájukhoz. A nemzet tagjaként való elismerésüket időnként attól teszik függővé, hogy megtagadják Izraelhez való kötődésüket, jöllehet a zsidó identitásban Izrael gyakran játszik központi szerepet. Ez a mítosz jelenik meg azokban az állításokban is, melyek szerint a demokratikus országokban élő zsidók nem veszik ki arányosan a részüket a katonai szolgálatból vagy a közösség életének más területeit illetően.

Az istengyilkosság mítosza

A keresztény egyház létrejöttének kezdeti időszakától voltak olyanok, akik a zsidókat kárhoztatták Jézus Krisztus haláláért, és kollektíven felelősnek tartották a zsidókat ezért az eseményért.¹⁰⁴ Az istengyilkosság mítosza révén még inkább megerősödött a messiás megöléséhez társított feltételezett tulajdonságjegyek – mint természetfeletti erő, megátalkodottság és összeesküvő árulás – zsidókkal való összekapcsolása.

Bestializálás

A zsidókat régtől fogva hasonlítják, derogáló módon, haszonállatokhoz vagy vadon élő állatokhoz. Vannak olyan régi, nagy hatású szövegek, amelyek például a zsidókat

¹⁰² Az antiszemitizmus történetével kapcsolatban további információért lásd a Museum of Tolerance (Tolerancia Múzeum) – az Amerikai Egyesült Államokban (Los Angelesben) működő Simon Wiesenthal Központ oktatási részlege – online multimédiás oktatási központjának weboldalát, <<http://motlc.wiesenthal.com/site/pp.asp?c=gvKVLcMVluG&b=394713>>. Lásd még: Kenneth L. Marcus, *Fact Sheet on the Elements of Anti-Semitic Discourse* (Washington, D.C.: The Louis D. Brandeis Center for Human Rights Under Law, 2014), <https://brandeiscenter.com/wp-content/uploads/2017/10/factsheet_antisemitism.pdf>.

¹⁰³ Hasonló sztereotípiát sújtja a roma közösségeket is.

¹⁰⁴ A II. Vatikáni Zsinat nyilatkozata az Egyház és a nemkeresztény vallások viszonyáról ('Nostra aetate') elutasította ezt a mítoszt 1965-ben.

disznókhoz, kecskékhez, marhákhoz vagy majmokhoz hasonlítják. A középkori Európában a zsidókat gyakran hasonlították disznókhoz, vagy ábrázolták disznókkal folytatott intim érintkezés közepette. A „zsidó-koca” (‘Judensau’) kifejezés, amely zsidók és nőstény disznók közötti obszcén kapcsolatra utalt, a XIII. században német területen bukkant fel, és több száz éven keresztül őrizte népszerűségét Európában. A manapság is kedvelt téma különböző változataiban szerepelnek kígyók, patkányok és polipok.

Démonizálás

Elsődlegesen a IV. századtól kezdték a keresztény teológia egyes befolyásos alakjai összefüggésbe hozni a zsidókat a sáttánnal és a démoni erőkkal. A középkor bizonyos időszakában a zsidókat a sátán ivadékainak tekintették, szarvakkal és kidülldő szemekkel ábrázolták, és sátáni attribútumokkal – mérhetetlen hatalom, fondorlatos észjárás – ruházták fel. Napjainkban ezek a képek újra megelevenedtek a zsidók ábrázolásában, amikor a zsidókat – egyénként vagy kollektíven – a kozmikus ártó szándék jegyeivel ruházzák fel. Ezt láthatjuk például azoknak a karikatúráknak az esetében, amelyek sátánként vagy démonként jelenítenek meg zsidó közéleti alakokat.

Kommunizmus

Az a tény, hogy egyes zsidók részt vettek a kommunista és szociáldemokrata mozgalmakban Európában, vált az alapjává annak a gyakran megjelenő gondolatársításnak, ami a „judeobolsevizmus” vagy „judeokommunizmus” kifejezésekben ölt testet. Ez a mítosz széles körben elterjedt volt Európába a XX. század első felében, a náci propaganda pedig szándékosan erősítette egyrészt Németországban, másrészt a II. világháború alatt németek által megszállt területeken. A kommunizmus kezdeti időszakát jellemző internacionalizmus, összekapcsolva olyan tényekkel, miszerint az ellenállóként harcoló zsidók közül többen csatlakoztak szovjet partizáncsapatokhoz vagy kommunista pártokhoz valamelyik országban, gyakran vezetett olyan elgondolásokhoz, hogy a zsidók – közösségként vagy egyénként – nem lojálisak a szülőhazájukhoz. Újabban a kommunista zsidó toposza a nemzeti identitásról vagy a II. világháború történetéről szóló vitákban bukkan fel olyan elgondolások keretében, miszerint a zsidók ellen helyi szinten a holokauszt előtt, alatt vagy után elkövetett bűnök hátterében antikommunista indulatok álltak.

Kútmérgezés és ostyagyalyázás

A zsidókat a középkor óta érik olyan vádak, hogy beszenyezik a szent tárgyakat vagy a köztulajdont. A XIII. század elején hamisan vontak vád alá zsidókat, azt állítva, hogy meggyalázták a Krisztus testét jelképező szentelt ostyát, mintegy újra eljátszva Jézus keresztre feszítését. Azóta is rendszeresen vádolnak meg zsidókat azzal, hogy szent helyek vagy szent tárgyak meggyalázására esküdtek össze. Hasonlóképpen, a középkori és korai újkorai Európában rendszeresen vádoltak meg zsidókat azzal, hogy közkutakat mérgezték meg.

Média

Az a vád, miszerint a média zsidó irányítás alatt áll, már legalább a XIX. század eleje óta jelen van, és szerepel a „Cion Bölcséinek jegyzőkönyvei”-ben is.¹⁰⁵ A XX. és XXI. században azokat a feltételezetten vagy ténylegesen zsidó háttérű egyéneket, akik adott esetben személyes befolyásra tettek szert egy-egy médiumnál betöltött pozíciójuk folytán, összefüggésbe hozták a teljes médiaiparra vonatkozott „zsidó irányítás” általános vélelmével. Egyes csoportok éppenséggel „cionista irányítást” emlegetnek a média kapcsán. Ez a nézet feltételezi, hogy a szóban forgó egyének az idők során összeesküvésszerűen működnek együtt a döntéshozatalban, és figyelmen kívül hagyja azt a ténytet, hogy a médiaiparban még számos más – de bizonyos tekintetben esetleg hasonló egyén áll alkalmazásban, valamint azt, hogy a médiaipar differenciáltsága, hatalmas nagysága és folyamatos fejlődése lehetetlenné is tenné az efféle irányítást.

Pénz és bűnözés

A zsidók pénzügyi irányító szerepével és a pénzügyek iránti rajongásával kapcsolatos elképzelések egyidősek az Újszövetséggel, amelyben a zsidók alkalmanként a jeruzsálemi nagytemplomban szentségtelen gyakorlatot űző kufárként tűnnek fel. Ez továbbvivődött a középkorra, mikor is a keresztényeknek tilos volt kamatra pénzt kölcsönözni, és ezt a területet mások számára kellett átengedniük. Mivel a zsidók ki voltak zárva a legtöbb iparból, valamint a földtulajdonlásból, néhányuk pénzkölcsönzésbe kezdett.¹⁰⁶ Ettől kezdve ábrázolják a zsidókat tehetős és hatalommal bíró sanyargatóként. Egyes országokban a zsidó nőkhöz az a sztereotípa kapcsolódik, a gazdagságukat fitogtatva, hivalkodóan öltöznek. Manapság ez a toposz a „Rothschild pénzé”-re, valamint a nemzetközi pénzvilág és az ahhoz kapcsolódó bűnök kapcsán felfedezni vélt zsidó összeesküvésre való hivatkozásokban jelenik meg.

Rituális mérsárlás

Az étkezési célra szánt állatok rituális, kóser módon történő levágását kegyetlen, idegen és vérsomjas szokásként ábrázolták, és összekapcsolták azokkal a mögöttes elképzelésekkel, miszerint a zsidók a sátánt szolgálják, val a vérvádakkal. Mindezt a férfiak körülméletelésének szokására is vonatkoztatták.

Szenny és betegségek

Az antiszemiták régtől fogva ábrázolják a zsidókat testi fogyatékosként vagy betegségek hordozóiként. Esetenként a defektusokat a zsidók férfiaságához vagy nőiességéhez kapcsolják, ez jelenik meg például a zsidó férfiak menstruációjáról szóló mítoszban. Hasonlóképpen, a „mocskos zsidó” kifejezés, vagy a „bűdös zsidók”-kal kapcsolatos sztereotípiák is közhelynek számítottak egykor. A XIV. században például a zsidókat okolták a „fekete halál” terjesztéséért, a XIX. században és a XX. század elején pedig a fajelméletek hívei gyakorta állították be úgy a zsidókat, mint alsóbbrendű, színesbőrűeket jellemző tulajdonságok hordozóit. A náci azon elgondolásai, miszerint a zsidók

¹⁰⁵ A „Cion Bölcséinek jegyzőkönyvei” egy hamisított antiszemita szöveg, melynek célja a zsidók világalumni tervének bemutatása. Először Oroszországban adták ki 1903-ban, és 1921-ben leplezték le mint hevenyészett hamisítványt. Számos nyelvre lefordították, és nemzetközi szinten terjesztették a 20. század elejétől.

¹⁰⁶ További információért lásd a Coordination Forum for Countering Antisemitism (Antisemitizmus Elleni Küzdelem Koordinációs Fóruma) honlapját, <https://antisemitism.org.il/?page_id=62556>.

betegségeket terjesztenek, szintén egybevágunk ezzel a toposszal. A XX. század közepétől fogva viszont gyakran társították a zsidósággal a fehér felsőbbrendűség hamis tudatát, esetenként összekapcsolva a rasszizmussal és kolonializmussal is.

Vérvádak

Igen hosszú múltra tekint vissza az a hamis vád, miszerint a zsidók rituális célú gyilkosságokat követnek el nem zsidók ellen, valamint annak bizonygatása, hogy a zsidók a sátán oldalán állnak. A középkori Európában, a XII. századtól kezdve ehhez gyakran társult annak vádja, miszerint a zsidók az áldozataik vérért használják fel a zsidó húsvét ünnepére készülő maceszhez. A történelem során ezek a hamis vádak gyakran vezettek antiszemita zavargásokhoz és tömeggyilkosságokhoz. Még a jelenkori diskurzusokban is felfedezhető olykor a vérvádak visszahangja.

Világuralom

A zsidókról mint összeesküvőkről szóló mítosz csúcsa az az elgondolás, miszerint a zsidók, haszonvágtyól vezérelve, arra szönek tervet, hogy uralmuk alá vonják a világot. A „Cion Bölcséinek jegyzőkönyvei”, amely a mai napig őrzi népszerűségét a világ több tucat nyelvén megjelenő újabb és újabb kiadásai révén, talán a legtisztább és legismertebb példája ennek az elméletnek. Manapság a közösségi médiában „A gójok [nem zsidók] tudják” mém (angolul: „The Goyim Know”) használatos az ilyen elgondolások terjesztésére; csakúgy, mint a gyíkembereket ábrázoló, az „illuminátus rend”-del vagy az „Új Világrend”-del kapcsolatos mémek.

3. FÜGGELÉK

Példák antiszemita szimbólumokra

A fiatalok használhatnak olyan szimbólumokat, amelyek antiszemita konnotációjával nincsenek is tisztában. Különösen akkor fordul ez elő, amikor egy csoporttal kívánnak azonosulni. Más antiszemita ideológiákat valló egyének és csoportok ugyanakkor tudatosan, kódként használnak ilyen szimbólumokat. Az antiszemita szimbólumok szerepét betölthetik ábrák, számok, betűk, zeneszámok vagy kifejezések; jöllehet, nem mindegyik annyira könnyen azonosítható, mint a horogkereszt. Néhány példa:¹⁰⁷

- „88”: ez a szám használatos a „Heil Hitler” kifejezés megjelenítésére, mivel a ‘h’ a nyolcadik betű a német ábécében;
- „18”: egyes csoportok ezt a számot használják Adolf Hitler nevének megjelenítésére, mivel az ‘a’ az első, a ‘h’ pedig a nyolcadik betű a német ábécében;
- „Zizi”: a „cionáci” vagy „cionista náci” (angolul: „Zionazis”, „Zionist Nazis”) kifejezések rövidítése; tükrözi egyes szélsőbaloldali vagy szélsőjobboldali antiszemita törekvését arra, hogy a zsidókat összemossák a nációkkal.

¹⁰⁷ A példák némelyikének forrása: *Addressing Anti-Semitism: Why and How? A Guide for Educators*, i.m. 32. lábjegyzet, 27. o.

4. FÜGGELÉK

Az antiszemitizmus Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (IHRA) által elfogadott munkadefiníciója¹⁰⁸

A Nemzetközi Holokauszt Emlékezési Szövetség egybegyűjti a kormányokat és szakértőket a holokauszt oktatásának, emlékeztetének és kutatásának világszerte történő megerősítésére, előmozdítására és támogatására, valamint hogy eleget tegyenek a 2000. évi stockholmi nyilatkozat kötelezettségvállalásainak. Az antiszemitizmus jogilag nem kötelező érvényű munkadefinícióját a Nemzetközi Holokauszt Emlékezési Szövetség 31 tagállama 2016. május 26-án fogadta el.

„Az antiszemitizmus a zsidók olyan megítélése, amely a velük szembeni gyűlölet kifejezéseként nyilvánulhat meg. Az antiszemitizmus verbális és fizikai megnyilvánulásai zsidó vagy nem zsidó személyekre és/vagy e személyek vagyonára, a zsidó közösségi intézményekre és vallási létesítményekre irányulnak.”

Munkájához az IHRA az alábbi, illusztrációként szolgáló példákat alkalmazza iránymutatásul:

Az antiszemitizmus megnyilvánulására példa, ha az Izraeli Államot mint zsidó közösséget támadják. Azonban az Izraellel szemben megfogalmazott kritika – hasonlóan a bármely más országgal szemben megfogalmazotthoz – nem tekinthető antiszemitának. Az antiszemiták gyakran az emberiségnek ártó összeesküvéssel vádolják meg a zsidókat, és az antiszemitizmust gyakran arra használják, hogy a zsidókat okolják azért „amiért a dolgok rosszra fordulnak”. Az antiszemitizmus szóban, írásban, vizuális formában és tettekben, valamint baljós sztereotípiákat és negatív karakterjegyeket alkalmazva nyilvánul meg.

A mindennapi életben a közélet, a média, az iskola, a munkahely és a vallási szféra területén az antiszemitizmus megnyilvánulásának példái – az egész összefüggés figyelembevételével – többek között (de nem kizárólag) a következőket foglalják magukban:

- Radikális ideológia vagy szélsőséges vallási nézet nevében a zsidók megölésére vagy bántalmazására való felhívás, az ezekben való segédkezés vagy ezek megindokolása.
- A zsidókról vagy a zsidóság hatalmáról valótlan, lealacsonyító, démonizáló vagy sztereotípiákon alapuló kijelentések tétele, ide tartozik például különösen, de nem kizárólag a zsidó világ-összeesküvés elmélet vagy az a mítosz, hogy a zsidók uralják a médiát, a gazdaságot, a kormányzati vagy egyéb társadalmi intézményeket.

¹⁰⁸ A Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA) – korábban: A Holokauszt Oktatásával, Emlékeztével és Kutatásával Foglalkozó Nemzetközi Együttműködési Munkacsoport (Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research – ITF) – 1998-ban jött létre. Az IHRA-nak jelenleg 31 tagállama van; kormányokat és szakértőket fog össze a holokausztoktatás, -kutatás és -emlékezés biztosítására, fejlesztésére és előmozdítására, valamint a holokausztoktatásról, -emlékezésről és -kutatásról szóló Stockholmi Nemzetközi Holokauszt Fórum nyilatkozatában (2000. január 28.) vállaltak betartására.

- A zsidókat mint népet azzal vádolni, hogy ők a felelősek egyetlen zsidó személy vagy csoport által elkövetett valós vagy képzelt törvénytértésért vagy akár nem zsidók által elkövetett cselekményekért is.
- A nemzetiszocialista Németország, támogatói és tetteistársai által a II. világháború (holokauszt) során a zsidók ellen elkövetett népirtás tényének, nagyságának, mechanizmusainak (pl. a gázkamrák) és szándékosságának tagadása.
- A zsidóság mint nép vagy Izrael mint állam azzal való vádolása, hogy kitalálta vagy felnagyítja a holokausztot.
- A zsidó állampolgárok azzal való megvádolása, hogy saját országuk érdekeit háttérbe szorítva Izraellel, illetve a zsidók állítólagos prioritásaival világszerte lojálisabbak.
- A zsidóság önrendelkezési jogának megtagadása, például azon az alapon, hogy az Izraeli Állam létezése a rasszizmus kifejeződése.
- Kettős mérce alkalmazása azt követelve, hogy Izrael más demokratikus nemzetektől nem elvárt vagy kért magatartást tanúsítson.
- A klasszikus antiszemitizmushoz (pl. a zsidók Jézus gyilkosai vagy a vérvádak) kapcsolódó szimbólumok és képek használata Izrael vagy az izraeli nép jellemzésére
- Izrael jelenlegi politikájának a nácik politikájával történő összehasonlítása.
- A zsidókat az Izraeli Állam cselekedeteiért kollektíven felelőssé tenni.

Az antiszemita cselekmények akkor minősülnek bűncselekménynek, ha azokat a törvény ekként határozza meg (például egyes országokban a holokauszttagadás vagy antiszemita anyagok terjesztése).

A bűncselekmények akkor minősülnek antiszemitának, ha a támadások célpontjai – akár emberek, akár vagyontárgyak – (például épületek, iskolák, kegyhelyek és temetők) azért kerülnek kiválasztásra, mert zsidók vagy zsidónak hiszik őket, illetve zsidókhoz kötődnek.

Antiszemita hátrányos megkülönböztetésnek minősül az, ha a mások számára elérhető lehetőségeket és szolgáltatásokat megtagadják a zsidóktól, ami számos országban törvénytelen.

5. FÜGGELÉK

A holokauszttagadás és a holokauszttal kapcsolatos torzítások Nemzetközi Holokauszt-emlékezési Szövetség (IHRA) által elfogadott munkadefiníciója¹⁰⁹

„A jelen definíció azt a meggyőződést fejezi ki, hogy a holokauszttagadás és a holokauszttal kapcsolatos torzítások jelenségeivel nemzeti és nemzetközi szinten kell szembeszállni és elítélni azokat. A kérdés globális szintű vizsgálatokat igényel. Az IHRA az alábbiakban a következő, jogilag nem kötelező érvényű munkadefiníciót fogadja el.

A holokauszttagadás olyan diskurzus és propaganda, amely tagadja a holokauszt vagy soá néven ismert esemény – tehát a zsidók megsemmisítése a náci Németország és tetteitársai által a második világháború alatt – történelmi tényét és annak mértékét. A holokauszttagadás fogalma különösen azokra a kijelentésekre vonatkozik, amelyek szerint a holokauszt (soá) nem történt meg.

A holokauszttagadás része lehet a pusztításhoz elsősorban használt módszerek és eszközök (például gázkamrák, tömegkivégzés, éheztetés és kínzás), valamint a zsidóság elleni népiirtás szándékosságának nyilvános tagadása vagy megkérdőjelezése.

A holokauszttagadás különféle formái az antiszemitizmus megnyilvánulásai is egyben. Minden olyan próbálkozás, amely tagadja a zsidók elleni népiirtás tényét, a nemzetiszocialista és az antiszemita ideológiákat igyekszik felmenteni a zsidóság elleni népiirtás bűne és felelőssége alól. A holokauszttagadás formái közé tartozik az is, amikor a zsidókat vádolják azzal, hogy a soát maguk idézték elő, illetve annak tényeit eltúlozzák politikai vagy pénzügyi céljaik érdekében, valamint ide tartozik az is, amikor úgy állítják be a tényeket, mintha maga a soá is a zsidók összeesküvésének eredménye volna. Ezeknek a vádaknak az a célja, hogy a történelemért a zsidókat hibáztassák, és ezzel ismét legitimálják az antiszemitizmust.

Gyakran a holokauszttagadás céljai közé tartozik a nyílt antiszemitizmus rehabilitációja is, valamint olyan politikai eszmék és feltételek elősegítése, amelyek alkalmasak arra, hogy a holokauszthoz hasonló esemény bekövetkezzen.

A holokauszttal kapcsolatos torzítások fogalma alá tartozik többek között

1. az a szándékos törekvés, hogy a holokauszt, illetve az abban vezető szerepet játszó tényezők, köztük a kollaboránsok és a náci Németország szövetségesei által okozott károkat minimalizálják, vagy azokra mentséget találjanak;
2. a holokauszt-áldozatok számának jelentős és a hiteles források adataival ellentétes minimalizálása;

¹⁰⁹ I. m. 107. lábjegyzet. A magyar fordítás forrása az IHRA honlapja: <<https://www.holocaustremembrance.com/hu/node/122>>.

3. azok a kísérletek, hogy a zsidókat vádolják az ellenük elkövetett népirtás előidézésével;
4. olyan állítások, amelyek a holokausztot pozitív történelmi eseményként állítják be. Ezek az állítások közvetlenül nem jelentenek holokauszttagadást, azonban ahhoz nagyon közel állnak, és a szélsőséges antiszemitizmus megnyilvánulásai. Ahhoz a következtetéshez vezethetnek, hogy a holokauszt során nem mentek elég messzire a »zsidókérdés végső megoldásának« megvalósításában;
5. azok a kísérletek, amelyek a náci Németország által létrehozott és működtetett koncentrációs táborok és haláltáborok létrehozásáért viselt felelősséget elkenik, illetve más nemzetekre vagy etnikai csoportokra hárítják.”

Egyesült Nemzetek
Nevelésügyi, Tudományos és
Kulturális Szervezete

Oktatás ágazat

Az UNESCO és az EBESZ új, közös kiadványa a tanulók jelenkori antiszemizmussal szembeni ellenállásra nevelésének kihívását tűzi ki célul, miközben a helyzet világszerte egyre válságosabb e tekintetben. Konkrét módszereket javasol az antiszemizmus kezelésére, az előítéletesség visszaszorítására és a tolerancia előmozdítására az oktatásban, olyan programok tervezése révén, amelyek keretét az emberi jogok, a globális polgárságra nevelés, a társadalmi befogadás és a nemek közötti egyenlőség elvei jelentik. Ezen felül eszközöket és iránymutatást nyújt a döntéshozóknak annak biztosítására, hogy az oktatási rendszerek felvértezzék a fiatalokat az antiszemita nézetekkel és ideológiákkal, az erőszakkal járó extrémizmussal, valamint az intoleráns és diszkriminatív beállítódás valamennyi formájával szembeni ellenállásra, a kritikai gondolkodás és az egymás iránti tisztelet révén.

